

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ERGENLERDE KARIYER KARARI VERME
GÜÇLÜĞÜ: AİLESEL
MÜKEMMELİYETÇİLİK, BELİRSİZLİĞE
TAHAMMÜLSÜZLÜK VE AKILCI
OLMAYAN MESLEKİ İNANÇLARIN ROLÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet Emin ARI

Danışman

Doç. Dr. Mustafa EŞKİSU

Erzincan 2021

TEZ BİLDİRİMİ

“Ergenlerde Kariyer Kararı Verme Güçlüğü: Ailesel Mükemmeliyetçilik, Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Akılcı Olmayan Mesleki İnançların Rolü” isimli “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durumun olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim. 18/10/2021

Ahmet Emin ARI

**ERGENLERDE KARIYER KARARI VERME GÜÇLÜĞÜ: AİLESEL
MÜKEMMELİYETÇİLİK, BELİRSİZLİĞE TAHAMMÜLSÜZLÜK VE
AKILCI OLMAYAN MESLEKİ İNANÇLARIN ROLÜ**

Ahmet Emin ARI

**Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim
Bilimleri Anabilim Dalı, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi, Kasım 2021

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mustafa EŞKİSU

ÖZET

Günümüzde bireyin kariyer seçimine hazırlanması çok yönlü bir süreci içermektedir. Kariyer gelişimi çocukluktan başlayan ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. Dolayısıyla kariyer karar verme süreci ergenler için en temel gelişimsel görevlerden biridir. Kariyer kararının isabetli bir şekilde verilmesi bireyin hayatı boyunca sınırlı sayıda kariyer karar verme güçlükleriyle mücadele etmesine yardımcı olacaktır. Kariyer kararı vermenin çok yönlü bir yapıdan oluştuğu ve birçok faktörden etkilendiği düşünülmektedir. Bu kapsamda araştırmanın amacı; ailesel eleştiri, ailesel beklenti, belirsizliğe tahammülsüzlük ve akılcı olmayan mesleki inançlar ile kariyer karar verme güçlüğü arasındaki ilişkiyi hipotetik bir model aracılığıyla test etmektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2020-21 eğitim öğretim yılında Erzincan ili başta olmak üzere çeşitli illerde öğrenimini sürdüren 135'i erkek, 335'i kadın toplam 470 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama amacıyla Kariyer Karar Verme Güçlükleri Ölçeği (KKVGÖ), Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği (BTÖ-12), Meslek Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeği (MSİDÖ), Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (ÇBMÖ-F) ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırmada ilişkisel tarama modeli kullanılmış ve önerilen hipotetik model yapısal eşitlik modeli kullanılarak test edilmiştir. Değişkenlerin birbiriyle olan ilişkilerinin belirlenmesi amacıyla pearson momentler çarpımı korelasyon analizine başvurulmuştur. Korelasyon analizine göre modelde yer alan tüm değişkenlerin birbiriyle pozitif yönde ilişkiler gösterdiği ortaya konulmuştur. Yapısal eşitlik

modellemesine göre aile beklentilerinin öğrencilerin kariyer karar verme güçlüğünü ailesel eleştiri, belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi ve akılcı olmayan mesleki düşünceler aracılığıyla anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Ailesel eleştirisinde kariyer karar verme güçlüğünü dolaylı olarak yordadığını ve belirsizliğe tahammülsüzlük ve akılcı olmayan mesleki düşüncelerin bu etkiye aracılık ettiği belirlenmiştir. Elde edilen bu bulgular ilgili literatür bağlamında tartışılarak öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kariyer Karar Verme Güçlüğü, Ailesel Mükemmeliyetçilik, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, Yapısal Eşitlik Modeli

**CAREER DECISION-MAKING DIFFICULTIES IN ADOLESCENTS: THE
ROLE OF FAMILIAL PERFECTIONISM, INTOLERANCE OF
UNCERTAINTY AND IRRATIONAL PROFESSIONAL BELIEFS**

Ahmet Emin ARI

**Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences Institute
Department of Educational Sciences, Guidance and Psychological Counseling
Program**

Master Thesis, November 2021

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa EŞKİSU

ABSTRACT

Today, the preparation of the individual for career choice includes a multi-faceted process. Career development is a process that starts from childhood and continues throughout life. Therefore, the career decision-making process is one of the most basic developmental tasks for adolescents. Making the right career decision will help the individual cope with a limited number of career decision-making difficulties throughout his life. It is thought that career decision making consists of a multifaceted structure and is affected by many factors. In this context, the aim of the research is; The aim of this study is to test the relationship between familial criticism, familial expectation, intolerance of uncertainty and irrational professional beliefs, and career decision difficulties through a hypothetical model. The study group of the research consists of a total of 470 high school students, 135 male and 335 female, continuing their education in various cities, especially in Erzincan in the 2020-21 academic year. In the research, Career Decision-Making Difficulties Scale (KKVGÖ), Intolerance of Uncertainty Scale (BTS-12), The Scale of Thoughts on Choosing a Profession (MSİDÖ), Multidimensional Perfectionism Scale (ÇBMÖ-F) and Personal Information Form were used to collect data. The relational screening model was used in the research and the proposed hypothetical model was tested using the structural equation model. Pearson product-moment correlation analysis was used to determine

the relations of the variables with each other. According to the correlation analysis, it was revealed that all the variables in the model showed positive relationships with each other. According to the structural equation modeling, it was determined that family expectations significantly predicted students' career decision-making difficulties through familial criticism, intolerance to uncertainty and irrational professional thoughts. It has been determined that familial criticism indirectly predicts career decision-making difficulties and intolerance to uncertainty and irrational professional thoughts mediate this effect. These findings were discussed in the context of the relevant literature and suggestions were presented.

Keywords: Career Decision Making Difficulty, Familial Perfectionism, Intolerance of Uncertainty, Irrational Professional Beliefs, Structural Equality Model

ÖN SÖZ

Tez yazım sürecinin başından sonuna kadar değerli katkıları ve olumlu eleştirileri ile beni geliştiren, sürekli ilgi ve alaka göstererek bana her daim destek olan, güler yüzlü, samimi ve öğrenci merkezli yaklaşımıyla tez yazım sürecimi keyifli hale getiren çok değerli tez danışmanım Doç. Dr. Mustafa EŞKİSU hocama teşekkürü borç bilirim.

Tezimi titizlikle inceleyerek kıymetli bilgilerini benimle paylaşan ve olumlu dönütleriyle tezimi zenginleştiren değerli jüri üyelerim Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nden Doç. Dr. Fikret GÜLAÇTI'ya ve Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Betül Gökçen DOĞAN LAÇİN'e çok teşekkür ederim.

Tez yazım süresince; her türlü yardımı, bilgiyi ve desteği benden esirgemeyen değerli hocam Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖROĞLU'na çok teşekkür ederim.

Bana her konuda rehberlik edip yollar gösteren, mesleki ve kariyer tercihlerime ilişkin yol haritamı birlikte belirlediğim, maddi ve manevi desteğini her zaman arkamda hissettiğim başta çok değerli abim Fen Bilimleri Öğretmeni Samet ARI olmak üzere aileme de şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLOLAR LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ	1
A. Problem	1
B. Amaç	13
C. Önem	14
D. Sayıtlılar	16
E. Sınırlılıklar	17
F. Tanımlar	17
BİRİNCİ BÖLÜM	19
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	19
A. Ergenlerde Kariyer Karar Verme ve Kariyer Karar Verme Güçlüğü	19
B. Karar Verme Kuramları	24
1. Hilton'un Karar Verme Modeli.....	25
2. Gelatt'ın Karar Verme Modeli	25
3. Harren'a Göre Karar Verme Modeli	26
4. Vroom'un Beklenti Modeli	27
5. Ardışık Eleme Yaklaşımı	28

C.	Kariyer Karar Verme Güçlükleri ile İlgili Yapılan Araştırmalar	30
D.	Ailesel Mükemmeliyetçilik	38
1.	Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik	38
2.	Ailesel Mükemmeliyetçiliğin Gelişimi	41
a.	Sosyal beklentiler modeli	41
b.	Sosyal öğrenme modeli	42
c.	Sosyal reaksiyon modeli	42
d.	Kaygılı yetiştirme modeli	42
3.	Ailesel Mükemmeliyetçilik ve Ebeveyn Tutumları	43
4.	Ailesel Mükemmeliyetçilik ve Kariyer Karar Verme	44
E.	Belirsizliğe Tahammülsüzlük	46
F.	Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar	50
1.	Akılcı Olan ve Olmayan İnançlar	50
2.	Meslek Seçiminde İnançlar	52
3.	Meslek Seçiminde Akılcı Olmayan İnançlar	53
4.	Akılcı Olmayan Mesleki İnançlarla İlgili Kuramlar	56
a.	Bilgiyi İşleme Kuramına Göre Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar	56
b.	Krumboltz'un Sosyal Öğrenme Kuramı	59
İKİNCİ BÖLÜM		62
YÖNTEM		62
A.	Araştırmanın Modeli	62
B.	Çalışma Grubu	62
C.	Verilerin Toplanması	63
D.	Veri Toplama Araçları	64
1.	Kişisel Bilgi Formu	64

2. Kariyer Karar Verme Güçlükleri Ölçeği (KKVGÖ).....	64
3. Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği (BTÖ-12).....	65
4. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (ÇBMÖ-F).....	66
5. Meslek Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeği (MSİDÖ)	67
E. Verilerin Çözümlemesi	67
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	71
BULGULAR.....	71
A. Veri Setine Ait Betimleyici İstatistikler	71
B. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Ait Bulgular.....	72
C. Ölçme Modeli Testine Ait Bulgular.....	73
D. Hipotetik Model Testine Ait Bulgular	78
E. Nihai Model Testine Ait Bulgular.....	81
F. Dolaylı Etkiler.....	85
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	87
SONUÇLAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	87
A. Sonuçlar.....	87
B. Tartışma.....	89
C. Öneriler	98
1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler.....	98
2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	100
KAYNAKLAR	102
İNTERNET KAYNAKLARI	128
EKLER.....	129

TABLolar LİSTESİ

		Sayfa No
Tablo 1	Katılımcıların Kişisel Bilgilerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları	63
Tablo 2	Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler	71
Tablo 3	Değişkenler Arası İlişkilere Ait Pearson Korelasyon Matrisi	72
Tablo 4	Ölçme Modeline Ait Uyum Değerleri Sonuçları	75
Tablo 5	Nihai Ölçme Modeline Ait Uyum Değerleri Sonuçları	78
Tablo 6	Hipotetik Modele Ait Uyum Değerleri Sonuçları	78
Tablo 7	Hipotetik Modelin Doğrudan Etkilere İlişkin Standardize Değerler ve t Değerleri	80
Tablo 8	Nihai Modele Ait Uyum Değerleri Sonuçları	82
Tablo 9	Nihai Modelin Doğrudan Etkilere İlişkin Standardize Değerler ve t Değerleri	84
Tablo 10	Tekli ve Çoklu Dolaylı Etkilere İlişkin Bootstrapping İşlem Sonuçları	85

ŞEKİLLER LİSTESİ

		Sayfa No
Şekil 1	Test Edilecek Kavramsal Model	13
Şekil 2	Bilgiyi İşleme Alanları Piramidi	57
Şekil 3	Ölçme Modeli	74
Şekil 4	Nihai Ölçme Modeli	76
Şekil 5	Hipotetik Model	79
Şekil 6	Nihai Model	83

KISALTMALAR

KKVGÖ	: Kariyer Karar Verme Güçlükleri Ölçeği
ÇBMÖ	: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği
AB	: Ail Beklentileri
AE	: Ailesel Eleştiri
MSİDÖ	: Meslek Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeği
AOMİ	: Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar
BTÖ	: Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği

GİRİŞ

Araştırmanın bu kısmında problem, amaç, önem, sayıltı, sınırlılık ve tanımlar başlıklarına değinilmiştir.

A. Problem

İnsanların gelecekteki yaşam felsefelerini oluşturmaları açısından verilecek kritik kararların başında şüphesiz meslek ve kariyer seçimi gelmektedir. Bir mesleğe karar verme, faydalılık ve üretkenlik derecesini, hayat boyu ulaşılan başarıyı, mutluluğu ve yaşamdan elde edilen hazzı da büyük ölçüde belirginleştirmektedir (Kuzgun, 2000). Kabiliyet ve ilgileri doğrultusunda mesleki kararlar alabilen bireylerin mesleki anlamda elde ettikleri doyumun da yüksek olması muhtemeldir. Bu sayede alınan mesleki kararların sonucunda gerek ülke kaynaklarının gerek mevcut potansiyelin verimli bir şekilde kullanılmasına katkı sunulabilir.

Modern çağda bireyin mesleki seçimlerde bulunması ve bunun sonucunda kariyer kararlarını biçimlendirebilmesi kuşkusuz birtakım planlamalar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Kariyer planlama okul öncesi dönemden başlamak suretiyle hayat boyu sürmektedir (Super, 2003). Buna göre kişisel gelişim, sosyal adaptasyon ve gelecekteki refah düzeyi gibi etkenlerin iyileştirilmesinin ön koşullarından biri olan kariyer planlama ergenler için temel gelişimsel sorumluluklardandır. Kariyer planlamasının en önemli adımı bireyin bir kariyer kararı verme gerekliliğinin bilinci içerisinde bulunmasıdır (Super, 1990). Buna istinaden diğer ülkelerde ve Türkiye’de yapılan çalışmalarda kariyer planlama aşamasında lise ve üniversite öğrencilerinin kariyer seçimlerine ilişkin kararsızlıklarla karşı karşıya kaldıkları bilinen bir gerçektir. (Çakır, 2003; Amir ve Gati, 2006; Dogan ve Bacanlı, 2012; Bacanlı, Eşici ve Özünlü, 2013).

Kariyer kararı bir bakıma kişinin mesleki olarak alternatifleri arasında doğru ve uygun olduğu kanısına vardığı iş gücüne ve öğretim alanına doğru yol almasıdır. (Doğan ve Bacanlı, 2012). Herhangi bir meslekte karar kılma ya da kariyer örüntüsü

oluşturma yalnızca sosyal yapıya destek sunmaktan ve bireyin sadece verimlilik duygusunu tatmin etmekten ibaret değildir. Birey mesleki bir seçimde bulunarak özünde kendine özgü yaşam tarzını, toplumdaki pozisyonunu, maddiyatını, meslekten ve yaşamdan elde ettiği doyumunu, eş adayını ve ileride ikamet edeceği mekânı saptama konusunda kaydadeğer bir çaba göstermektedir. Buradan hareketle bireyler şimdiyi ve geleceğini ilgilendiren kariyer kararlarıyla alakalı çeşitli sorgulamalarda bulunurlar (Campbell ve Cellini, 1963; Gati, Saka ve Krausz, 2001).

İnsanlar şimdi ve geleceğe ilişkin kariyerle bağıntılı ilk kararlarını çoğunlukla ergenlik sürecinde alırlar (Gati, Saka ve Krausz, 2001). Kariyer kararlarını vermesi gereken ergen öğrencilerin bir kısmı bunu kısmen daha kolay yapabilse de birçoğu kariyer kararı vermeye hazırlık sürecinde birtakım güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu güçlükler, karar verme sorumluluğunu başkasına devretme veya karar vermeyi erteleme, hatta bundan kaçınmaları sonuçlarını doğurabilir. Bu sonuçlar sağlıklı karar verme sürecinden uzaklaşmaya yol açabilir (Gati, Krausz ve Osipow, 1996). Ayrıca öğrencilerin bu kararları ele alma biçimleri, gelecekteki kariyer karar verme güçlükleriyle başa çıkma yolları üzerinde bir etkiye sahip olabilir.

Karar verme sürecine dahil olan stres, ergenlerin günlük yaşamındaki rutinlerin çeşitli yönlerini etkileyebilir. Gelecek perspektiflerini netleştirmeye ve pekiştirmeye çalışan ergenler için çeşitli problemlerle başa çıkmada karar verme becerisi merkezidir (Scott, Reppucci ve Woolard, 1995). Bu bağlamda Taveira, Silva, Rodriguez ve Maia (1998) ergenlerde oldukça yüksek seviyelerde seyreden stresin çoğunlukla karar verme becerileriyle ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Öte yandan ergenlerin karar verme eğilimlerinin artması onların bu konuda yardım arama motivasyonlarını artırmaktadır. Böylece eksik veya yanlış bilgilendirilmiş kararlar alma şanslarını azaltmış olurlar (Larson ve Majors, 1998).

Araştırmalar tarihsel anlamda eğitimsel konuların ve gelecekteki mesleki kararların ergenler için büyük önem taşıdığını vurgulamıştır (Collins ve Harper, 1974; Eme, Maisiak ve Goodale, 1979; Rutter, 1980; Nicholson ve Antill, 1981; Bibby ve

Postersky, 1985; Violato ve Holden, 1988). Ergenlik döneminde meydana gelen kritik gelişimsel süreç, öğrencilerin karar verme yetilerini geliştiren gelişmiş bilişsel yeteneklerle sonuçlanır. Örneğin Piaget ve Inhelder (1969), bu tür gelişmeleri somut zihinsel süreçlerden soyut olanlara ve öznelden nesnel düşünceye geçiş olarak tanımlamışlardır. Nitekim bu tanımlamayı destekler nitelikte Lewis (1981) ergenlik sürecinde öğrencilerin yaşları ile karar verme yetenekleri arasında pozitif bir ilişki ortaya koymuştur. 20. yüzyılda insan belleğindeki gelişmeler, bilişsel süreçlerin organizasyonu ve bilgiyi daha iyi işleme ve bilgiyi teoriden uygulamaya dönüştürme becerisi gibi biliş yönetme becerileri çeşitli araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur (Keating ve Bobbitt, 1978; Sternberg ve Rifkin, 1979; Sternberg ve Nigro, 1980). Sonuç olarak, ergenler soyut terimlerle olasılıklar dahilinde düşünme, alternatifleri yeniden gözden geçirme ve düşünme yeteneklerini geliştirirler (Steinberg, 1985; Ormond, Luszcz, Mann ve Beswick, 1991; Friedman ve Mann, 1993). Böylelikle ergenlik döneminde kariyerle ilgili kritik kararlar alma ihtiyacı ortaya çıktıkça kariyerle ilgili karar verme yeteneği de gelişebilir. Dahası araştırmalar ergenlerin karar verme becerilerini geliştirmelerinin mümkün olabileceğini göstermiştir (Mann, Harmoni, Power, Beswick ve Wells, 1987).

Kariyer kararı bir birey için hayatta verilmesi gereken en çetin ve en karmaşık kararlardan biridir. Bundan dolayıdır ki kariyer kararı bireyin yetileri, yaşamına ilişkin hedefleri ve mesleki potansiyel gibi çok sayıda etkeni barındırdığından kariyer kararı vermenin önemi bir kat daha artmakta ve bu karar üstünde titizlikle durmak gerektiği anlaşılmaktadır. Kariyer kararı bireyin kişisel kriterleri haricinde aile, öğretmen ve arkadaş ortamı gibi ekolojik çevresindekilerin de kriterlerini yerine getirme ve bu yoğun beklentisel duruma bir çözüm bulma gibi başka etkenler de mevcuttur. Buna göre içinde bulunduğumuz süreçte kariyer kararı vermeyi güçleştiren faktörlere dikkat çekmek sıra dışı bir durum olmayıp aksine olmazsa olmaz gereklilik haline gelmiştir (Osipow, 1999; Di Fabio ve ark., 2013).

Kariyer kararları birey için yoğun uğraş gerektiren karmaşık bir örüntüye sahiptir. Bazıları için karar verebilmek çok kolay olmasına rağmen birçok kişi kariyer

kararı verme öncesinde ve kariyer kararı verme aşamasında güçlüklerle yüzleşirler (Kleiman, Gati, Peterson, Sampson, Reardon ve Lenz, 2004). Bu zorluklar bireyin kariyer karar vermesine ket vurabilir veya muhtemel karar verme olasılıklarını bir hayli azaltabilir (Gati, Krausz ve Osipow, 1996). Bundan dolayı kariyer psikolojik danışmanlığı alanında çalışan araştırmacılar ve uygulayıcılar, kariyer karar verme güçlüklerinin birey için ne kadar önemli olduğunu sürekli altını çizmişlerdir (Rounds ve Tinsley, 1984; Slaney, 1988; Tinsley, 1992; Gati ve ark., 1996; Leong ve Chervinko, 1996; Osipow, 1999; Santos, 2001).

Kariyer psikolojik danışmanlığı ve rehberliği alanında karar verme güçlükleri ile ilişkili yapılan çalışmalarda son yıllarda sayıca kayda değer bir yükseliş gözlenmektedir. Bunun en temel sebeplerinden birisi teknolojideki baş döndüren ilerlemeler ve değişen kültürel algılarla birlikte işgücü piyasasındaki belirgin ve ani yaşanan değişimlere uyum sağlamakta yaşanan güçlüklerdir (Di Fabio, Palazzeschi, Asulin-Peretz ve Gati, 2013). Yaşanan bu ani değişimler bireyin kariyer kararı verme edimini ve algısını büyük ölçüde etkilemekte dolayısıyla da mesleki karar vermesini güçleştirmektedir.

Kariyer karar verme ile ilgili çalışan önemli araştırmacılardan Gati, Krausz ve Osipow (1996) kariyer karar verme güçlüklerini bireyin karar verme aşamalarından kaçınması biçiminde tanımlamışlardır. Geleceğe yönelik karar verme arefesinde olan bir ergenin kariyer kararını şekillendirmeden önce kariyer kararı vermeyle ilgili güçlüklerinin farkında olması ve bu güçlüklerle baş etmesi gerekmektedir (Gati, 1996). Kariyer kararı verme güçlüğü kavramının alanyazında farklı tanımlamaları da mevcuttur, bu tanımların birleştiği ortak nokta, bireyin sağlıklı bir kariyer örüntüsü oluşturmakta zorluk yaşaması veya kişinin kendi kariyer öyküsünü şekillendirmede yetersiz kalmasıdır. Kariyer kararı verme güçlüklerinin bireyin karar alma sürecinden uzaklaşmasına ve kendi kriter derecelerinin altında kalan bir karara imza atmasına yol açtığı söylenebilir (Campbell ve Cellini, 1963; Gati, Saka ve Krausz, 2001).

Gati'nin (1986) iddiasına göre karar verme sürecinde karar anının hızlanması, mesleki alternatiflerin fazlalığı, çevreden gelen negatif tepkiler, mesleki anlamda seçeneklerin ortak yönlerinin fazlalığı, bireylerin seçecekleri mesleği gerçekçi olarak algılayamaması ya da meslek seçiminin geri dönülmez bir niteliği olmaması gibi faktörler kariyer karar sürecini daha da zorlaştırmaktadır. Bu yönden lise öğrencilerinin meslek veya alan seçiminde bulunurken kariyer kararlarında güçlük yaşamaları muhtemeldir. Çünkü lise öğreniminde öğrencilerin isabetli bir alan seçiminde bulunamamaları (sözel, sayısal, eşit ağırlık ve yabancı dil) kariyer kararı almalarını güçleştirebilmektedir. Bununla birlikte öğretmenlerin ya da ailenin, öğrencilerden hızlı şekilde kararlarını vermesini istemeleri karar verme güçlüğüne de beraberinde getirebilmektedir (Mutlu, 2011). Bu durum mesleki doyumu azaltan bir faktördür (Mutlu, 2011). Dolayısıyla öğrencilerin sağlıklı kariyer karar verme örüntüsü oluşturabilmeleri için öncelikle bu süreçte maruz kalınan güçlüklerle dikkat çekilebilir ve bu güçlükleri en aza indirmek gerekebilir.

Özetlenen bilgilerden yola çıkılarak kariyer karar verme güçlüklerinin çok aşamalı bir örüntüye sahip olduğu ve çok sayıda etkenden etkilendiği söylenebilir. Bu kapsamda bireyin vereceği kariyer kararının onun hayatındaki başka sorumluluklara etki etmesi, bununla birlikte kariyer kararı almanın birçok örtük işlevi de beraberinde getirmesi ve karar verme aşamasında oldukça farklı faktörlerle etkileşimde bulunulması yaşanan bu süreci bir hayli önemli hale getirmektedir. Örneğin çok sayıda araştırmacı (Chartrand, Rose, Elliot, Marmarosh ve Caldwell, 1993; Gati ve diğ., 1996; Mau, 2001; Creed ve Yin, 2006) öğrencilerin kariyer kararı alırken yaşadıkları zorlukların kendi benliklerine uygun mesleki kararlara ket vurduğundan bu güçlüklerin üstesinden gelebilmenin ciddiyeti vurgulanmaktadır. Lakin kariyer kararı ile ilgili güçlüklerin üstesinden gelebilmek adına bu güçlüklerle ilgili olan değişkenleri belirlemek ihtiyaç haline gelmiştir. Bu nedenle kariyer kararı verme güçlükleri ile ilgili etkenlerin belirlenmesi gerekmektedir.

Bu etkenlerden biri kariyer kararı verme süreçleriyle ilişkili olan çok boyutlu mükemmeliyetçiliğin özelliklerinden olan ailesel beklentiler ve ailesel eleştiridir. Frost

vd.'nin (1990) ortaya koyduğu çok boyutlu mükemmeliyetçilik kavramı kişisel standartlar, hatalara aşırı ilgi, davranışlardan şüphe, ailesel eleştiri, ailesel beklenti ve düzen bileşenlerinden oluşmaktadır. Aile beklentileri, bireyin ebeveynlerini çok yüksek düzeyde amaçları olan kişiler olarak algılamasıdır. Ailesel eleştiri ise bireyin ebeveynlerini aşırı düzeyde eleştirel algılaması ile ilişkilidir. Ebeveynler, beklentileri gerçekleşmediği zaman aşırı eleştirel tutum sergileyebilmektedirler. Bu sebeple iki değişken birbiriyle ilişkilidir. Öğrenciler kariyer gelişim sürecinde kendileri için birtakım kriterler belirleyip amaçlar oluşturur. Bu amaçları hayata geçirmek için motive olup başarılı olmak için çalışırlar. Bunu çoğu zaman ailesi tarafından onaylanmak ve destek görmek için yaparlar. Genç yetişkinlikte de ailesel beklentileri karşılamak için yoğun biçimde çabalarlar. Bu durumu Littauer ve Littauer (2008), ailesel mükemmeliyetçilik olarak ifade etmiştir. Bugüne dek yapılan birçok çalışmada mükemmeliyetçiliğin temelinde çocukluk dönemindeki aile tutumunun altı çizilmektedir (Rice, Ashby ve Preusser, 1996; Enns, Cox ve Clara, 2002; Tire, 2011).

Mükemmeliyetçilik ve kariyer gelişiminin karşılıklı etkileşimi hakkındaki güncel nicel araştırmaların çoğu kariyer sonuçlarını tahmin etmek için regresyon veya yapısal eşitlik modellerinde kullanılan mükemmeliyetçilik boyutlarına odaklanmaktadır (Stoeber, Mutinelli ve Corr, 2016). Bu hususta mükemmeliyetçiliğin çok boyutlu bir örüntüye sahip olduğu düşünüldüğünde kariyer kararına etkisinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ailesel eleştiri ve ailesel beklentinin uyumsuz mükemmeliyetçilik özellikleri gösterdiği düşünüldüğünde Ganske ve Ashby'e (2007) göre uyumlu mükemmeliyetçilik niteliği gösteren bireylerin kariyer kararı verme yetkinliği uyumsuz ve mükemmeliyetçi olmayan bireylere oranla daha yüksektir. Dolayısıyla uyumsuz mükemmeliyetçiliğin kariyer planlama becerisi, kariyer karar verme ve kariyer düşünceleri ile zıt ilişkiler gösterdiği söylenebilir. Bu boşluğu ele alırken, kariyer kararı verme ile ailesel mükemmeliyetçilik arasındaki ilişkiyi incelemek özellikle önemli görünmektedir.

Aileden algılanan eleştiriler ve beklentiler, ergenlerin yaşayabilecekleri kariyer karar verme güçlüklerini etkilemektedir (Hamamcı ve Hamurlu, 2005; Özünlü ve

Bacanlı, 2015). Çünkü aile, ergenin algılama çerçevesini, kariyer kararı vermeye hazırlanmasını, yoğun istek ve çabasını çok ciddi düzeyde etkilemektedir (Mau, Hitchcock ve Calvert, 1998). Buna ek olarak ergenlerin kariyer gelişimlerinde aile içi ilişkilerin önemli bir rolü olduğu belirtilmektedir (Trice, Hughes, Odom, McClellan ve Woods, 1995). Ayrıca ergenlerin mesleğe hazırlık seviyeleri şeklinde bahsedilen mesleki olgunluk düzeyi üzerinde aile bağlamının psikososyal algılanışının da etkili olduğu öne sürülmektedir (Bal, 1998). Ancak ebeveynlerin ergenlerin ilgi, kabiliyet, arzu ve niteliklerini ölçüp tartmadan şahsi beklentilerini öne çıkarmaya çalışmalarından dolayı otoriter davrandıkları bunun sonucunda da ergenlerin kararlarına olumsuz bir sinerji olarak yansıyabilmektedir (Tanhan ve Yılmaz, 2017). Bununla birlikte aile dinamikleri içerisindeki çatışmanın, bireyin kariyer kararı verme davranışını olumsuz anlamda etkilediği bilinen bir durumdur (Whiston ve Keller, 2004). Benzer şekilde yapılan başka bir çalışmada Khasmohammadi ve ark. (2010) ailesel mükemmeliyetçilik ile lise öğrencilerinin mesleki kararı verme davranışları arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Sonuçlara göre bireylerin aile dinamikleriyle olan ilişkisi ile mesleki davranışları arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Eğer bir bireye ailesi gerçekleştirmesi güç istekler yüklemiş ise bireyin eğitim ve iş ile ilgili seçimlerinin etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan bu araştırmalar bütünsel biçimde ele alındığında, ailesel mükemmeliyetçilik ile kariyer kararı verme güçlüğü arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır.

Kariyer karar verme güçlüğü ve ailesel mükemmeliyetçilik kavramı ile ilişkili olan bir diğer değişken ise meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlardır. Bu inançlar kısaca, bireyin mesleki amaçlarını gerçekleştirmesini engelleyen duygu ve düşünceler (Corbishley ve Yost, 1989) olarak tanımlanabilir. Akılcı olmayan inançlar ise esnek olmayan, gerçekle ilgisiz, mantıksız ve bireylerin temel amaçlarına ulaşmayı engelleyen inançlardır (Watson, 1999). Corbishley ve Yost'a (1989) göre, bireyin mesleki seçim sürecine yönelik hedeflerini gerçekleştirebilmesi adına ilgili görev ve sorumlulukların üstesinden gelmesini güçleştiren hatta imkânsız hale getiren duygu ve eylemlere zemin hazırlayan akılcı olmayan inançların karar verme sürecini zorlaştırması kariyer karar verme güçlükleriyle bağıntılı olduğunu doğrulamaktadır.

Öğrenciler 12. sınıfın sonunda gelecekteki kariyerleri için kritik olan yükseköğretim kurumları sınavlarına hazırlanmakta olup bu sınavların nihayetinde mesleki tercihlerde bulunacaklardır. Buna göre gelecek kariyerlerini şekillendirecek bir mesleki karar vermek birtakım öğrenciler için yoğun stres doğurabilir. Bu durum öğrencileri mantıklı düşünme sürecinden uzaklaştırabilmektedir (Hamamcı, 2007). Dolayısıyla öğrencilerin kendi benliklerine uyan kariyer kararları almasını engelleyebilir. Bu durumda güçlüklerle baş edebilmek önemli hale gelmektedir. Örneğin Chartrand ve diğ. (1993), kariyer kararı verme güçlüğüne akılcı olmayan düşüncelerle ilişkili olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu inançlardan sıyrılabilmek, karar vermeyi oldukça basit hale getirir (Kleiman ve diğ., 2004). Birtakım çalışma sonuçlarına göre daha genç yaştaki öğrencilerin kendilerinden büyük olan öğrencilere kıyasla mesleki karar vermede daha çok güçlük yaşadıkları öne sürülmektedir (Feldman, 2003; Hamamcı ve Hamurlu, 2005). Araştırmacılar, öğrencilerin yaş ve sınıf seviyesinin artmasıyla kariyer kararları üzerinde daha fazla kafa yorduklarını, tercihlerini belirginleştirerek kariyer kararlarıyla ilgili daha tutarlı hale geldiklerine dikkat çekmektedir.

Kariyer kararı verme sürecinin farklı aşamalarında problemleri inançlar veya düşünceler ortaya çıkabilir (Krumboltz, 1994; Nevo, 1987; Sampson ve diğerleri, 1996; Saunders, Peterson, Sampson ve Reardon, 2000). Bu inançlar bireyin benlik saygısını ve algılanan öz yeterliliğini azaltabilirken, kaygıyı ve algılanan dış kontrol odağını artırabilir; dolayısıyla bu tür düşünceler bireyin karar verme yetisine olan güvenini sarsabilir (Peterson, Sampson ve Reardon, 1991). Olumsuz düşünceler, bireyin problem hakkında sistematik ve organize bir şekilde düşünmesini ve rasyonel bir karar vermesini engelleyebilirken, işlevsiz veya karamsar düşüncelerin olmaması, benlik ve potansiyel meslekler hakkındaki bilginin daha iyi bütünleşmesini sağlar (Saunders ve ark., 2000).

Ergenlerin akılcı olmayan mesleki inançlara sahip olması kariyer kararı verme güçlüklerini doğrudan ve dolaylı etkilemektedir. Nitekim ortaya konan bulgularda bu durum açıkça görülmektedir. Kleiman, Gati, Peterson, Sampson, Reardon ve Lenz

(2004) üniversite öğrencilerinin işlevsellikten uzak inanç düzeyleri arttıkça kariyer kararı verme güçlüklerinin de arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Dipeolu, Reardon, Sampson ve Burkhead (2002) lise öğrencilerinin akılcı olmayan inanç düzeyleri ile kariyer kararsızlıklarının doğru orantılı olduğunu iddia etmişlerdir. İşlevsel olmayan düşünceler bireyin stresini artırırken, benlik saygısı ve özyeterkinlik beklentisini düşürür. Bu yüzden bu tür düşünceler, bireyin karar verme yeteneğine ilişkin kendine güvenini zedelemektedir (Peterson, Sampson ve Reardon, 1991). Bireyin fonksiyonellikten uzak düşünceleri barındırması, akılcı karar almasını, sorunları uygun biçimde saptamasını ve organize şekilde akıl yürütmesini engeller. Bunun aksine birey olumsuzluk ve karamsarlıktan ne kadar kaçınırsa, kendisi ve bulunduğu çevredeki mesleklerle ilgili daha fazla doğru bilgiye ulaşmasını ve bu bilgileri işlevsel biçimde doğrulayıp sentezleyebilmesini sağlar (Peterson, Reardon, Saunders, Sampson, 2000). Bu kapsamda Ellis ve MacLaren'e (1998) göre akılcı düşünceler, sağlıklı sonuca ulaştıran, toplumsal gerçeklerle bağdaşan ve rasyonel inançlardan meydana gelirler. Akılcı olmayan düşünceler ise, sağlıksız, taraflı, sonuca erişmede zorluklara neden olan ve çoğunlukla da arzulardan, zorunlu gerekliliklerden meydana gelirler. Araştırmacılar bu bulgularını gerekçe göstererek öğrencilerin kariyer kararlarına etki edecek güçlüklerle baş edebilmek adına akılcı olmayan inançlara müdahale edilmesini ön görmektedirler.

Ailesel mükemmeliyetçiliğin akılcı olmayan mesleki inançları artıracığına dolayısıyla bu durumda kariyer kararına etki edebileceğine ilişkin mevcut çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Dilmaç ve ark. (2009), akılcı olmayan inançlar ve çok boyutlu mükemmeliyetçiliğin boyutlarından olan aile beklentileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiye ulaşmışlardır. Ayrıca başarılı olma, saygı ve olumluluk durumunun aile beklentilerini açıkladığını belirtmişlerdir. Flett ve diğerleri ise (2008), sosyal mükemmeliyetçilikle akılcı olmayan düşüncelerin pozitif yönlü ilişki içinde olduğunu saptamışlardır. Bireyde var olan gerçekçi olmayan inançlar, çocukluktan itibaren kendileri için rol model olan ebeveynlerinden öğrendikleri çeşitli yaşantılar ile kendilerince oluşturdukları akıl dışı mitler, batıl inançlar ve çarpık düşünce yapılarından meydana gelir (Nelson-Jones, 2005; Corey, 2008). Bu durumun bireyin

mesleki düşüncelerine olumsuz yansımalarının sonucu olarak kariyer karar verme güçlüğüne de artırabileceği söylenebilir.

Ailesel tarzda algılanan mükemmel tutumlar, kusursuz davranma çabası ve yüksek başarı yoluyla aile tarafından kabul görme isteğidir. Ailesel eleştirilerin yoğun olduğu kişilerin mükemmel performansa ulaşma edimlerinin altında “yeterince iyi değilim, daha iyi olmalıyım ve her zaman daha iyisini yapmalıyım” düşüncesi yatmaktadır. Bu düşüncelerle birlikte uçlarda düşünme şekli ailesel mükemmeliyetçilik özelliği gösteren bireylerde sık görülen düşünme biçimidir ve oldukça yüksek standartları benimsemektir. Ailesel mükemmeliyetçi tutuma sahip bireyler bu tarzda kendilerine özgü rasyonel olmayan bir durum oluşturmaktadırlar (Antony ve Swinson, 2000). Aileden gelen yoğun eleştirilerin bireydeki yansımaları değişmez nitelikte ve oldukça yüksek standartlar koyma, sözü edilen performansı sergilemek için gösterdiği çabayı noksan tarif etme ve belki en önemlisi de kabiliyetleri konusunda kaygı duyma gibi gerçekçi olmayan mesleki inançlara sahiptir (Enns, Cox ve Clara, 2002).

Ellis (1987) mükemmeliyetçilikte geçerli olarak benimsenmiş inancın, ailedeki yüksek beklentilerin temelinde bulunan eleştiri olduğunu ve bunun ergeni çeşitli sıkıntılara yönelttiğini öne sürmüştür. Örneğin depresyona zemin hazırlayan akılcı olmayan bilişsel örüntüler, aile dinamikleri ve aile beklentileri ile bağlantılıdır. Diğer bir çalışmada Rafaeli, Bernstein ve Young’a (2013) göre ebeveynsel mükemmeliyetçi tutumlardan kaynaklı ergenlerin aileleri, çocuklarından çoğu zaman yanlıştan uzak durmaları ve kusursuz performans sergilemeleri için yoğun uğraş vermelerini ister. Ebeveynin istekleri doğrultusunda davranmadıkça ebeveyn doyumuna ulaşmaz. Ebeveyn ilgi ve sevgisini, ergenin beklentileri yerine getirmesi şartına bağlar. Dolayısıyla ergenin mükemmel, talepkar ve eleştirel anne babayı içselleştirmesi gerçekçi olmayan mesleki inançlarını artırabilir. Sonuç olarak ailedeki beklentisel ve eleştirel tutumların, ergeni mesleki seçimlerinde akılcı olmayan inançlara sürükleyebileceği düşünülmektedir.

Kariyer karar verme güçlüğü, ailesel mükemmeliyetçilik ve akılcı olmayan mesleki inançlar ile ilişkili olan diğer aracı değişken ise belirsizliğe tahammülsüzlüktür. Bu kavramın alanyazında çeşitli tanımları mevcuttur. Örneğin belirsizliğin riskli ve endişeli bir durum olarak değerlendirilmesi belirsizliğe tahammülsüzlük şeklinde yorumlanmaktadır (Budner, 1962). Hofstede'e (2001) göre belirsizlik durumundaki tahammülsüzlük, muğlak bir olaya denk gelindiğinde huzursuz olmaktır. Berger (2013) ise, belirsizliğe tahammülsüzlüğü, gerçekleşme ihtimali az olan olumsuz bir hadisenin imkanlar dahilindeki gerçekliğini benimsemenin güçlüğü olarak tanımlamıştır. Buhr ve Dugas (2002) ise belirsizliğe tahammülsüzlüğün, muğlak hadiselerle bilişsel, duyuşsal ve davranışsal zeminde negatif tepkisellik gösterme şeklinde değerlendirmişlerdir. Tüm bu betimlemelerin yanında kısaca belirsizliğe tahammülsüzlük, bireyin ön göremediği her duruma yönelik olumsuz duygu ve düşünceler beslediği bilişsel bir durumdur (Starcevic ve Berle, 2006).

Belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek birey muğlaklık gerektiren bir olayı riskli algılamasına neden olan faktör olaya bilişsel anlamda yüklediği manadır (Dugas, Marchand ve Ladoucer, 2005). Belirsizliğe tahammülsüzlük seviyesi fazla olan bireyler az olanlara kıyasla belirsizlik içeren durumları olumsuz ve tehdit kaynağı olarak görme tutumuna sahiptirler (Buhr ve Dugas, 2002). Bu bilişsel tutum bireyin daha fazla kaygılanmasını sağlayabilir. Bir olayla ilgili kaygılanan bireyler olayın tüm sonuçlarını ön görmek ve sonrasında bu sonuçların tümü için zihinsel şemalarında tedbir olarak uğraştırıcı bir bilişsel çaba içine girmeleri sağlıklı kariyer kararı alma sürecinden uzaklaşmalarına yol açmaktadır (Ryzewicz, 2008). Ayrıca belirsizliğe tahammülsüzlüğü olan bireyler duyumsadıkları kaygı, korku ve endişe gibi negatif duygu durumlarından sıyrılabilme için uyumsuz başa çıkma eylemleri sergilerler (Robichaud, 2013). Dolayısıyla belirsizliğe tahammülsüzlük, bireyin stres seviyesini artırmakta ve yaşam kalitesini oldukça azaltan bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. (Barahmand ve Haji, 2014).

Anne babaların, çocukların eylemlerini yöneltmek için ortaya koydukları edimlerin çelişkili olması çocuklarda belirsizlik durumunu tetikleyeceği, kaygı ve endişeye sebebiyet verebileceği ara sıra da öfkeli davranmalarına neden olabileceği belirtilmektedir (Kökdemir, 2003). Bireylerin büyüme ve olgunlaşma sürecinde ailesiyle ilişkisinin çok kritik olduğunu ve anne babaların eleştirel algılanmasının yansımaları olarak kariyer kararsızlığına ve belirsizliğe yol açtığı öne sürülmektedir (Gençtan, 2012). Ayrıca bireyler kariyer kararı verme gibi önemli kararlarda sorunlar yaşayabilmekte (Dugas, Freeston ve Ladouceur 1997; Cyders ve Smith, 2008), problem çözme becerileri zayıflamakta ve bu beceriler uzun süre kullanılmadığı için körelebilmektedir (Talbot, Dugas ve Ladouceur, 1999).

Anne baba beklentisi yüksek bireylerde mükemmeliyetçi yönelimlerin giderek arttığı, aileden gelebilecek olası eleştirilerden oldukça fazla etkilenildiği ve belirsizlik içeren durumlarda ileriye yönelik kaygıyla karşı karşıya kalacağı söylenebilir. Ebeveyn tutumlarının farklılaşması kişinin kendini engellemesini, mükemmeliyetçi eğilimlere yönelmesini, yanlış yapma kaygısını, ilerleyen süreçteki belirsizliklere göstereceği sınırını ve ailesiyle uyumunu etkilemektedir. Buna göre olumsuz ailesel tutumlarının belirsizliğe olan tahammülsüzlük düzeyini artıracığı söylenebilir (Anlı, Akın, Şar ve Eker, 2015). Algılanan ailesel mükemmeliyetçilik ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün kariyer kararına etkisini inceleyen çalışmaların alanyazında sayıca az olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kariyer karar vermeyi de içeren ilgili çalışmalara göz atıldığında ebeveynsel tutumlarda ortaya konan ikircikli durum ile koruyucu, eleştirel ve kayıtsız ebeveynsel tutumların belirsizliğe tahammülsüzlüğün oluşumunda kaydadeğer bir rol üstlendiği yadsınamaz bir gerçektir.

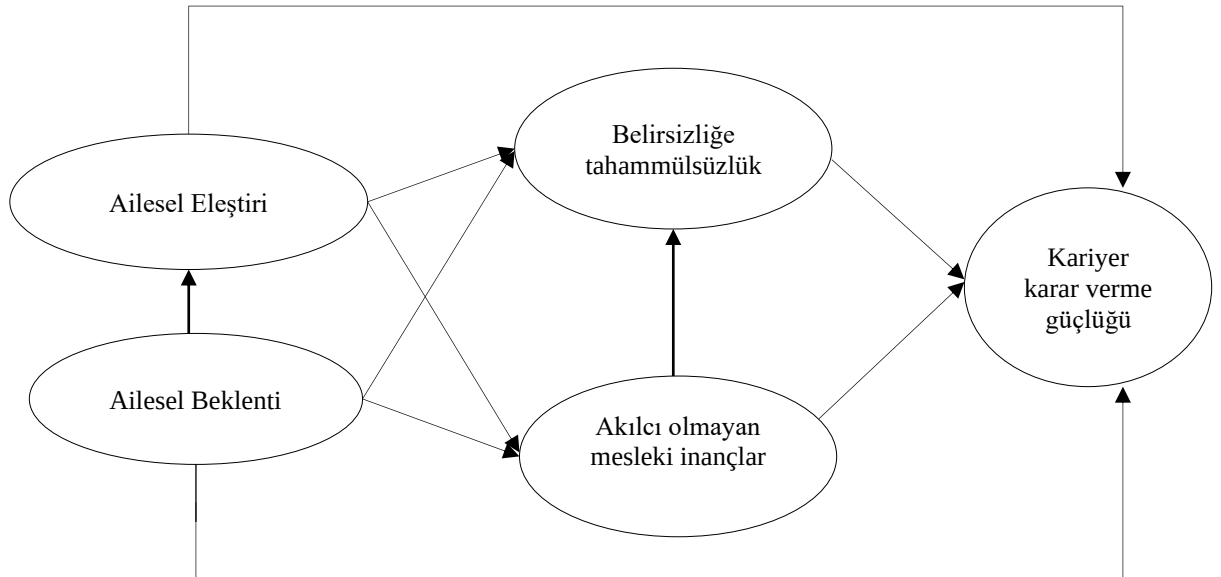
Akılcı olmayan meslekin inançların belirsizliğe tahammülsüzlüğü artırdığı bilinmektedir. Örneğin Kıvanç, Gönültaş ve Akın'a (2020) göre akılcı olmayan inançlar ile belirsizliğe tahammülsüzlük pozitif yönlü ilişki göstermektedir. Bu bulguya ek, belirsizliğe tahammülsüzlüğün yapıcı bilişsel örüntülerle olumsuz ilişki gösterdiği bilinmektedir. (Buhr ve Dugas, 2002). Nihayetinde yukarıdaki sonuçlar dikkate alındığında akılcı olmayan mesleki düşünceleri bulunan öğrencilerin

belirsizliğe tahammülsüzlük puanlarının yüksek olduğu ileri sürülebilir. Dolayısıyla bu etkenlerin lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüğüne etkileyeceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerini incelemek ve bu güçlükler etki eden değişkenlerin bir model üzerinde test edilmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda ergenlerin kariyer kararı verirken ailesel mükemmeliyetçilik tutumlarının, akılcı olmayan mesleki inançlarının ve belirsizliğe tahammülsüzlük düzeylerinin kariyer karar vermedeki rolünün belirlenmesi bu araştırmanın esas problemini oluşturmaktadır.

B. Amaç

Bu araştırmada amaç lise öğrencilerinin ailesel beklenti ve eleştirisi ile ölçülen ailesel mükemmeliyetçilik düzeyleri, belirsizliğe tahammülsüzlük ve akılcı olmayan mesleki inançlar ile kariyer karar verme güçlüğü arasındaki ilişkileri ortaya koyan bir yapısal modeli test etmektir. Bu amaç doğrultusunda ilgili değişkenlerin birbirleriyle olan ilişkilerini içeren yapısal eşitlik modeli sembolize edilerek Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1: Kavramsal Model

Bu araştırmada, araştırmanın amacı çerçevesinde aşağıdaki hipotezler sınanacaktır.

1. Ailesel eleştiri ve ailesel beklenti kariyer karar verme gln pozitif yönde yordar.
2. Belirsizliğe tahammülsüzlük kariyer karar verme gln pozitif yönde yordar.
3. Akılcı olmayan mesleki inançlar kariyer karar verme gln pozitif yönde yordar.
4. Ailesel eleştiri ve ailesel beklenti belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla kariyer kararı verme gli ile ilişkilidir.
5. Ailesel eleştiri ve ailesel beklenti akılcı olmayan mesleki inançlar aracılığıyla kariyer kararı verme gli ile ilişkilidir.

C. nem

Türkiye’de niversite seçme sınavına hazırlanan ortaöğretim kademesindeki lise öğrencileri hayatlarının bu aşamasında kariyer seçimi yapmakta ve geleceğe dönük beklentilerini karşılayabilmek için kritik kararlar almaları gerekmektedir. Türkiye’de ortaöğretim kurumlarından, her sene çok sayıda mezun genç niversite seçme sınavında ter dökmektedir (Kuzgun, 2006). Sosyoekonomik ve toplumsal sebeplerden ötürü üniversitede eğitim ğretim görmenin giderek yaygınlaştığı söylenebilir. Üniversite seçme sınavına hazırlanmakta olan lise öğrencileri, yükseköğrenim düzeyinde eğitim ğretim görmenin başarılı ve tatmin edici bir yaşam için önemli olduğunu düşünmektedir (Bacanlı, 2008). Öğrenciler Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) sonunda aldıkları puanlar ve buna mukabil başarı sıralamaları doğrultusunda yerleşecekleri niversite, tercih edecekleri bölüm ve hayatlarının büyük bir bölümünde hangi mesleği icra edeceklerine ilişkin karar vermek istemektedirler. Öğrenciler kritik öneme sahip bu sınava hazırlanırken bu sınavın ne düzeyde geçeceği, nihai sonuçtan tatmin olup olmama ve daha önemlisi sınavın sonucunda kariyer kararlarının nasıl şekilleneceği biçiminde kendilerine ve çevrelerine hayati seviyede önemli sorular sormaktadırlar. Bu durumun öğrencilerde geleceğe ilişkin çeşitli soru işaretleri oluşturduğu söylenebilir. Oluşan en önemli soru işaretlerinden biri kariyer karar verme gldr. Kariyer karar verme glnden öğrencinin kariyer kararı

alırken birtakım zorlanmalara maruz kalması ve kariyer kararlarında çeşitli noksanlıkları içermesi olarak bahsedilebilir (Gati, Saka ve Krausz, 2001). Dolayısıyla bu durum kariyer kararı için olumsuzluk göstergesidir. Çünkü öğrenciler kendilerini birçok engeli aşmak zorunda hissedebilirler. Bu süreci sağlıklı bir şekilde atlatabilmek için birey ve toplum adına çözüme yönelik stratejilerin ve baş etme becerilerinin önemli bir fonksiyon kazandığı görülmektedir.

Günümüzde işgücü piyasasında yüksek oranda artış gösteren problemler, işgücüne katılım gösterebilecek insanların ilgi, kabiliyet ve mesleki değerleri dikkate alınarak kariyer yönlendirmesinden öte gereksinim hissedilen işgücü bölümlerine göre mesleki tercihte bulunmaya teşvik edilmesi, alternatiflerin bolluğu, mevcut bilgi kaynaklarındaki artış ve çevresel yönlendirmeler meslek seçimi yapmayı ve kariyer kararı vermeyi zorlaştıran başat faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Akkök, F. ve Watts, T. G., 2006). Bu kapsamda çalışmanın önemi açısından lise öğrencilerinin kariyer kararı verme güçlükleri ile ilgili esas olan bireysel ve ailesel dinamikleri bilmek, karar aşamasına etki eden faktörleri ortaya çıkarmak ve bu neticelerden yola çıkılarak öğrencilere etkin bir kariyer psikolojik danışmanlığı yapmanın kritik rolü üzerinde durulmaktadır. 2023 vizyon belgesinden de anlaşılacağı üzere Millî Eğitim Bakanlığı'nın gelecek planlamalarına göz atıldığında öğrencilere kariyer psikolojik danışmanlığının iyi düzeyde sunulması ve rehberliğin bu alt alanıyla ilgili okullarda yapılacak çalışmaların (örn. öğrencilerin kariyer karar verme güçlüklerinin belirlenmesi ve bu güçlüklerle etki eden faktörlerin farkına varılması sonucu bu faktörlerin kariyer karar verme sürecine ilişkin olumsuz yansımalarını ortadan kaldırmaya dönük grup rehberliği ve psikoeğitim grup çalışmalarının yapılması) desteklenmesi için kolaylık sağlanması çalışmanın önemi bağlamında oldukça dikkat çekmektedir.

Ülkemizde giderek yükselen genç işsizlik sorunu göz önüne alındığında lise öğrencileri açısından kalifiyeli işgücü ve istihdam olanaklarının oluşturulması konusunda öğrencilerin kariyer karar süreçlerinin titizlikle planlanması gerekmektedir. Aynı zamanda uzun vadeli ve dinamik reformlara gereksinim

duyulmaktadır (Akkök, 2006). Bununla birlikte kariyer gelişim sürecinin hangi aşamasında olduklarının da bilinmesi elzemdir. Bütünsel anlamda kariyer karar süreciyle ilgili tüm bu eksikliklerin ve bu çalışma sonucundan elde edilen nihai bulguların göz önünde bulundurularak kariyer karar verme güçlüklerine yönelik bir müdahale programının olması gerekmektedir. Buna göre bu çalışmadaki ailesel mükemmeliyetçilik, akılcı olmayan mesleki inançlar ve belirsizliğe tahammülsüzlük değişkenlerinin kariyer karar verme sürecine doğrudan ve dolaylı etkilerine dikkat çekilerek kapsamlı bir müdahale programına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Alan yazında ailesel eleştiri, ailesel beklenti, belirsizliğe tahammülsüzlük, akılcı olmayan mesleki inançlar ve kariyer karar verme güçlüğü değişkenlerini birlikte ele alan mevcut bir araştırmaya rastlanmamıştır. Sözü edilen değişkenlerin kariyer karar alma sürecine etki edebileceği düşünüldüğünde bu araştırmanın alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışmanın çıktılarından biri de iş yaşamına yeni entegre olacak ortaöğretimdeki öğrencilerin kariyer gelişim süreçlerine bilimsel bir bakış açısı kazandırmak olacaktır. Buna göre araştırmadan elde edilen çıktıların pratiğe dökülmesi gelecekteki kariyer karar süreçlerine olumlu yansıyabilir. Araştırmanın bu haliyle öğrenciler için kariyer karar alma süreçlerine ışık tutabileceği düşünülmektedir. Bu hususta öğrencilerin kendilerine uygun doğru kariyer kararları vermelerine yardımcı olmak için okul psikolojik danışmanları ergenlerin karşılaştıkları güçlüklerle dikkat çekebilir ve onlara bu güçlüklerle nasıl başa çıkılabileceğini ya da en azından nasıl minimum seviyeye indirgenebileceği konusunda birtakım çalışmalar (örn. bilişsel davranışçı yaklaşımın ABC tekniği kullanılarak öğrencinin var olan akılcı olmayan kariyer düşüncelerinin keşfedilmesi ve bu düşüncelerin kariyer karar sürecine etkisinin incelenmesi) yapabilirler.

D. Sayıtlar

1. Gönüllülük esasına ve bilgilendirilmiş onam formuna dayalı olarak araştırmaya katılan katılımcıların araştırmada kullanılan form ve ölçekleri samimiyetle yanıtladıkları kabul edilmiştir.

E. Sınırlılıklar

1. Araştırmada self-report (öz bildirim) tekniğine dayalı olarak veriler toplanmış olup hipotetik bir modelde değişkenler arası doğrudan ve dolaylı etkiler incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular yapısal eşitlik modellemesi yöntemiyle hipotetik model kapsamında kurulan ve elde edilen neden sonuç ilişkileri sonuçlarıyla sınırlıdır.

2. Çalışma grubunu 2020-21 eğitim öğretim yılında birçoğu Erzincan merkez ve ilçelerinden olmak üzere çeşitli illerde eğitim yaşantısını sürdürmekte olan 9.10.11. ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

3. Araştırmada sınanan modele ilişkin veriler, Mesleki Karar Verme Güçlükleri Ölçeği (KKVGÖ), Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği (BTÖ-12), Meslek Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeği (MSİDÖ) ve Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (ÇBMÖ-F) nin ölçtüğü özelliklerle sınırlıdır.

4. Bu araştırmadaki yordayıcı değişkenlerden aile beklentileri ve ailesel eleştiri, mükemmeliyetçilik kavramının iki alt boyutu olarak ele alınmıştır. Başka araştırmalarda diğer alt boyutlar da çalışmaya dahil edilebilir.

F. Tanımlar

Kariyer Karar Verme Güçlüğü: Bireyin herhangi bir kariyer kararı alma aşamasında karşılaşmış olduğu sorunlardan oluşmaktadır. (Gati, Krausz ve Osipow, 1996).

Belirsizliğe Tahammülsüzlük: Belirsizliğin beraberinde getirmiş olduğu çeşitli olumsuz düşüncelerden esinlenen, bilişsel, duyuşsal ve davranışsal seviyede muğlak durumlara ve hadiselerle olumsuz tepki verme eğilimidir (Buhr ve Dugas, 2009).

Ailesel Eleştiri: Bireyin ebeveynlerini aşırı derecede eleştirel olarak algılamasıdır (Hamachek, 1978).

Aile Beklentileri: Bireyin, ebeveynlerinin çok yüksek standartlar oluşturduğuna yönelik inancıdır (Hamachek, 1978).

Akılclı Olmayan Mesleki İnançlar: Bireyin mesleki anlamda gayelerini gerçekleřtirmesine ket vuran duygu ve dűřűnceleri içeren inançlardır (Corbishley ve Yost, 1989).

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde kariyer karar verme güçlüğü ilgili alanyazın çerçevesinde incelenmiştir. Sonrasında ise ailesel eleştiri ve beklenti, belirsizliğe tahammülsüzlük ve akılcı olmayan mesleki inançlar ile ilişkileri ele alınmıştır.

A. Ergenlerde Kariyer Karar Verme ve Kariyer Karar Verme Güçlüğü

İnsanların kariyerlerine ilişkin kararları devam eden hayatlarını ciddi oranda biçimlendirdiğinden alınan kararlar oldukça önemlidir. Karar alma eylemi çok sayıda dinamiği içeriğinde barındırmaktadır ve birçok değişkenden etkilenebilmektedir. Örneğin bireyin kariyeriyle ilgili bir karara varması kendini nasıl tanımladığından, kabiliyetsel potansiyelinin ve mesleki anlamda değerlerinin farkında olmasından, aile dinamiklerinden, mevcut alternatifleri değerlendirebilmesinden, kendinden beklenen gelişimsel sorumluluklarla başa çıkabilmesinden ve karar alma aşamasıyla ilgili kendini ne derece yeterli bulduğuna kadar çok sayıda değişkenle ilişkili olduğu görülmektedir.

Ergenlik döneminde kimlik gelişiminin bir parçası olan kariyer kararı verme bireyin hayatındaki gayeleri başarabilmesinin önemli adımıdır. (Dolgin, 2014). Kimlik birçok kısımdan meydana gelen benliğin adeta bir fotoğrafıdır. Bu dönemde bireyin izlemek istediği kariyer yolu ya da yolları kariyer kimliği olarak belirlenir. (Santrock, 2012). Erikson'un (1968) iddiasına göre ergenliğin psikolojik temelde başlıca görevi kimlik oluşumunun belirginleşmesidir. Ergenlikte giderek yükselen özerk hissetme gereksinimiyle birlikte ergenler çevrelerinde olup bitenleri daha fazla tecrübe etmekte ve bu durum ergene mesleklerin farkına varma fırsatını sunmaktadır. Ayrıca ergen öğrenci bu gelişimsel sorumluluğu yerine getirmede zorlandığında, toplumsal rolleri açısından karışıklığa neden olmaktadır (Erikson, 1963).

Ergenlikte kimlik oluşumunun ögesi olan mesleki kimlik, kariyer kararını belirginleştirmeye çalışan ergen için kariyer sürecinin hayâtiliğini canlı tutmaktadır. Ergenler, ergenlik döneminin orta yaşlarında bireysel yetilerini gözden geçirip

değerlendirmektedir. Bu durum alacakları mesleki kararların getirmiş olduğu sorumlulukların bilincinde olduklarını gösterebilir (Siyez, 2011). Buna ek olarak Super, ergenlerin 11-14 yaş civarında yeteneklerinin farkına varmasıyla birlikte yaklaşık 18 yaşında kariyer karar seçimlerinde daha mantıklı bir düşünce yapısıyla hareket ettiklerini vurgular. Dolayısıyla üniversite öğrenimi kararı ve hangi bölümlere eğilimin olup olmadığı konuları bir hayli önem kazanmaktadır (Sharf, 2017).

Kariyer karar verme aşamasında gerçekleşen bazı güçlükler ve birtakım kararsızlıkların doğal sonucu gereği ergenlerde kariyer kaygısı oluşabilmektedir (Vignoli, 2015). Kariyer kaygısı, ergenin eğitsel ve mesleki yaşantısıyla ilgili ileriye dönük duyumsadığı akademik anlamda başarısız olma durumudur (Vignoli, 2015). Kaygı herhangi bir stres kaynağına karşı oluşabilecek doğal tepkilerden biridir (Atkinson, Bem, Smith ve Hoeksema, 1996) ve çoğu zaman negatif duygu durumlarının yaşandığı yaşantılar sonucunda meydana gelmektedir. Fouad'a (2007) göre, kariyer kararı verme güçlüğü yaşayan genç yetişkinler sık sık kariyerlerine ilişkin kaygı yaşamaktadırlar. Buradan yola çıkarak bireyin oluşturacağı kariyer örüntüsünde mesleki anlamda doyum sağlamayı ve bununla birlikte yaşamdan elde ettiği doyumu saptama yönünde kayda değer bir çaba vereceği açıktır. Dolayısıyla birey şimdi ve geleceği ile ilgili sürekli zihinsel enerji sarf eder (Gati, Saka ve Krausz, 2001).

Bireyin doğru bir stratejiyle kariyer kararı vermesi kritik bir öneme sahip olduğu için kariyer kararı verme konusuyla ilgili birçok farklı yaklaşım mevcuttur. Kariyer karar verme yaklaşımlarıyla ilişkili kuramsal teorilere değinmeden hemen öncesinde ne tür durumlarda kariyer karar yaklaşımlarının kullanıldığına göz atmak isabetli olabilir. Kariyer karar vermeyle ilişkili kuramsal teoriler; bireyin karar verme hazırbulunuşluğuna sahip olması, bireyin gelecek hedeflerinin açık ve netlik içermesi, birçok alternatifi bir arada barındırması, bireyin mevcut seçenekleri kıyaslarken göz önünde bulundurması gereken etkenlere dikkat etmesi ve bu konuda edinilmiş kazanımlar doğrultusunda muğlaklık yaşanması durumlarında kullanılmaktadır (Pitzand Harren, 1980; Gati, 1986).

Mesleki rehberlik ve kariyer danışma sürecini kariyer karar kuramları ile değerlendirme ve yorumlama imkânı olsa da bu bakış açısı çok fazla benimsenmemiştir (Gati ve Tal, 2008). Kariyer karar verme teorileri genelde kariyer gelişim teorileri ve kişi-çevre uyumu yaklaşımı ile anılmaktadır. Bireyin yaşamı boyunca vereceği hayati kararlardan biri olan kariyer kararı tek bir defaya mahsus olmayan devamlı bir öğrenme ve gelişim içerisinde meydana geldiğinden kariyere gelişimsel açıdan yaklaşan teoriler kariyer kararı vermenin çoğu zaman gelişimsel yönünün altını çizmişler ve karar alma bölümünü bu kısmın dışında tutmuşlardır (Doğan, 2014). Kişi-çevre bağdaşımındaysa kişinin bağlamıyla kişisel nitelikleri arasındaki uyuma dikkat çekilmiş, gelişimsel süreçler dikkate alınmamıştır. Buraya kadar olan kısmın haricinde kariyer karar verme modellerinde ise durum biraz farklıdır. Karar verme modellerinde, bireyin kariyer gelişiminde meydana gelen değişiklikler ve karar vermeyeyle ilgili olaylara dikkat çekilmektedir (Doğan, 2014). Kariyer karar verme modeli, karar teorisi ve karar verme modelinden esinlenerek profesyonel düzeyde sunulan kariyer psikolojik danışmanlığı hizmetinin varsayımları dikkate alınarak ortaya konulmuştur (Pitz ve Harren, 1980). Ortaya konulan bu modeller kurala dayalı, betimsel ve tahmin edici modellerden esinlenmiştir (Doğan, 2010). Bu modellerden biri olan kuralcı model kariyer kararı vermeye hazırlanan bireylere gerçekten yüksek seviyede hedefler saptadığı için akılcılıktan uzaktır ve bundan dolayı bu modelin kullanımı pek önerilmemektedir (Gati ve Tal, 2008). Bir diğeri betimsel modeldeyse bireyin kariyer kararı alırken kendiyle barışık bir karar vermesinden daha çok kariyer kararının ne olduğu ve ne tür bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakımdan kariyer karar vermede etkisinin az olduğu gözlenmektedir (Doğan, 2014). Son olarak öngörücü kariyer karar verme modeli ise bahsi geçen iki modelin yeterince üzerinde durmadığı, noksan bıraktığı alanları gözden geçirerek isabetli bir kariyer kararı vermenin önemine değinmektedir. Bu sebeple oldukça benimsenip tercih edildiği söylenebilir (Gati ve Tal, 2008).

Kariyer karar verme modellerinin birçoğunun bireylerin gereksinimlerinden doğduğu söylenebilir. Bu gereksinimler ara sıra birtakım engelleyici setler oluşturabilmekte ve kariyer karar verme işini zorlaştırabilmektedir. Bu anlamda

kariyer karar verme güçlüklerine değinmenin akılcı olduğu söylenebilir. Kariyer kararı vermeyle ilgili güçlükler bireyin kariyer karar aşamasında çeşitli zorluklara maruz kalması ve kararından sapması şeklinde tanımlanabilir (Gati, Krausz ve Osipow, 1996). Gati ve ark. (1996) göre ise kariyer karar verme güçlüklerini daha iyi anlamlandırabilmek ve açıklayabilmek için Kariyer Karar Verme Güçlükleri Taksonomisi biçiminde isimlendirilen bir modele ihtiyaç vardır. Bu modeli üç ana başlıkta açıklamışlardır. Bu modeli oluştururken kariyer karar vermeyi, her biri ayrı ayrı güçlükler barındıran ve farklı alt başlıklardan meydana gelen bir model olarak sunmuşlardır (Pitz ve Harren, 1980; Brown, 1990; Gati, Fassa ve Houminer, 1995; Katz, 1966). Bundan dolayı birey, kariyer karar aşamasında yüz yüze gelebileceği birtakım güçlükleri, benzer nitelikler içeren güçlüklerle aynı sınıflamada bulunması için farklı biçimlerde kategorize edebilir (Campbell ve Cellini, 1963). Bu güçlüklerin kategorik bir şekilde sınıflandırılması birtakım kriterlere göre planlanmıştır. Bunlar: kariyer karar alma zamanıyla birlikte ortak bileşene ve referansa sahip olması, güçlüklerin üstesinden gelebilmek adına gerekli müdahale edebilme türünde ortak yönler aranması vb. kriterlerdir. Bu kriterler referans alınarak geliştirilen modelin boyutları aşağıda tanıtılmıştır.

Hazırlık Eksikliği: Bireyin kariyer karar verme sürecinde hazırlık aşamasında karşılaşmış olduğu güçlüklerdir. Spesifik bir kariyer kararı vermeden önce üç farklı güçlük alt başlığını içerir. Bu alt başlıklar; yeterince motive olamama, kararsızlık ve işlevsel olmayan düşüncelerdir.

Bilgi Eksikliği: Bu boyut kariyer karar süreci içerisinde yer alır. Birey kariyeriyle ilgili kararını alırken karşılaşmış olduğu bilgi yetersizliğini içeren güçlüklerdir. Dört farklı güçlük alt başlıktan oluşmaktadır. Bunlar; karar verme zamanıyla ilgili bilgi eksikliği, benlikle (öz) ilgili bilgi eksikliği, mesleklerle ilgili bilgi eksikliği ve ilave bilgi arama teknikleriyle ilgili bilgi eksikliğidir.

Tutarsız Bilgi: Son boyuttur ve tıpkı bilgi eksikliği gibi kariyer karar süreci içerisinde yer alır. Farklı üç alt başlıktan söz edilebilir. Bunlar: tutarsızlık içeren bilgiler, içsel ve dışsal çatışmalardır.

Kariyer karar vermeyi güçleştiren bazı güçlükler, kariyer oluşumu ve ilerlemesiyle ilgili çeşitli değişkenlerle de ilgili olabilir. Örneğin Gati ve Osipow (1998) lisans öğrencileri ile yapılan bir çalışmada kariyer kararı verme öz yeterliliğinin artması sonucu öğrencilerin kariyer karar verme güçlüklerinin azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Bir diğeri ise kariyer kararı güçlükleri taksonomisinde bireylerin güçlük sınıflamalarında ne derece daha çok ya da daha az güçlük yaşadıklarını saptayan çalışmaların olmasıdır. Nitekim Hijazi, Tatar ve Gati (2004) ve Bacanlı (2012) kariyer karar verme güçlükleri taksonomisinde güçlüklerin bir alt sınıflamasında bulunan dışsal çatışmaların ergen öğrencilerdeki karşılığının, diğer sınıflamalara göre daha yoğun güçlüklerle karşılaştıklarını öne sürmektedirler. Dışsal çatışmalar, anne-baba, akrabalar, akran grupları ve okuldaki öğretmenler vb. üzerinden öğrencinin ekolojik çevresinden sosyal destek görebileceği kişi ya da kişilerden oluşan karar verme güçlükleridir. Ortaya konulan bu tabloda lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerine maruz kalmalarında ortamsal ilişki örüntüsündeki paydaşların ciddi bir sorumluluğu olduğuna dikkat çekilmektedir. Gati ve Saka (2001), Doğan ve Bacanlı (2012) lise öğrencilerinin kariyer kararlarıyla ilgili karşılaştıkları zorluklara basit ve uygulanabilir bir öneri olarak ilk ve ortaöğretimde kariyer rehberlik uygulamaları ve gelecekteki çalışmalarda çekirdek ailenin yanı sıra öğrencinin bağlamsal ilişkilerinden dolayı meydana gelen zorlukları içeren dışsal çatışmalara dikkat edilmesi gerektiğinin altını çizmektedirler. Bireyin kariyer kararı verirken süreç içerisindeki mesleki gelişim rollerini yerine getirmeye çalışırken beliren sorunlar ve karar aşamasına gelene kadar karşılaşmış olduğu problemlerle başa çıkmak için bazı becerilere gereksinim duyması olasıdır. Dolayısıyla birey kariyeriyle ilgili birtakım güçlüklerin oluşmasına önceden önlem alabilir (Kesici, Hamarta ve Arslan, 2008).

Bireyin sağlıklı kariyer kararı alabilmesi gelecekte oldukça düşük oranda kariyer engelleriyle başa çıkmasını sağlayacaktır (Doğan ve Bozgeyikli, 2014). Bu bilgiler

doğrultusunda bireyin alacağı kariyer kararının çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu ve birden fazla etkenden etkilendiği görülmektedir. Yapılan araştırma bulgularından hareketle bireylerin çevrelerindeki kişilerle yoğun seviyede iletişim ve etkileşim içerisinde olması doğrudan ya da dolaylı biçimde onlardan etkilenmesi, sosyal destek görerek kariyer kararlarını şekillendirmede etkili oldukları ya da diğer bir deyişle kariyer karar verme yeterlilikleriyle bu hususta daha az güçlük yaşadıkları ifade edilebilir. Öğrenciler kariyer kararlarında bireysel niteliklerini, amaçlarını, planlamalarını göz önüne alarak inşa etmek istedikleri hayat biçimlerine göre adım atarlar. Buna göre kariyer kararının bireyin hayatında önem verdiği tüm sorumlu alanları etkilemesi, isabetli karar alabilmenin örtük fonksiyonları da beraberinde getirmesi ve karar alma sürecinde çeşitli güçlüklerle yüz yüze gelinmesinin bu süreçte daha da önem atfedilmesi gerektiğini göstermektedir. Öğrencilerin mesleklerle alakalı ön hazırlık eksikliği, seçim yapmaya hazır oldukları kariyere yönelik ciddi bilgi eksikliği ve öğrendikleri tutarlı olmayan dogma bilgilerden dolayı kariyer karar verme güçlükleri yaşamaları olasıdır.

Kariyer kararı verme güçlükleri taksonomisi haricinde alanyazında karar verme kuramları mevcuttur. Sözü edilen kuramların kariyer kararlarına yansımaları aşağıdaki bölümde açıklanmaktadır.

B. Karar Verme Kuramları

Kariyer kararları, insanların verebileceği ciddi kararlardan biridir. Kariyer kararı, bireyin çok sayıda seçeneği göz önüne alarak isabetli olan meslek alanını, mesleki programı ya da kariyeri seçmesi olarak ifade edilebilir (Doğan ve Bacanlı, 2012). Yani kariyer karar verme modelleri, kariyer rehberlik alanı ve karar teorileri dikkate alınarak bugüne kadar ulaşmıştır. (Harren ve Pitz, 1980).

Kariyer karar verme güçlüğü ise bireylerin karar vermeleriyle ilişkili sorunları olduğunu ortaya koymaktadır. Kariyer kararı verme ya da verememe durumları için çeşitli güçlükleri ve kararsızlığı anlamlandırmada karar teorileri daha geniş bir pencereden görüş geliştirilmesine katkı sağlayabilir.

1. Hilton'un Karar Verme Modeli

Hilton'a (1962) göre bireyin sağlıklı kararlar alabilmesi için yaşamında birtakım problemlerin var olması gerekmektedir. Böylelikle birey mevcut problemleri tekrardan ele alır ve o an ki şartları dikkate alarak planlamasını yeniler. Bu modele göre mevcut karar verme modelleri, kariyer kararları eylemini açıklamak için kâfi gelmemektedir. Bunun sebebi olarak kariyer karar zamanlaması ve doğru karar alternatifleri gerçekleşmediğinde bireyin bir yol haritasının olmaması şeklinde açıklanmaktadır.

Bu model bir sistem olarak düşünüldüğünde karar verme eyleminin başlangıcında birtakım sistemsel girdiler bulunmaktadır. Sözü edilen girdiler, bireyin biliş örüntüsüne etki eden bir uyaran ya da uyaranlar olabilir. Öğrencinin lisede bir alan tercihinde bulunması ya da bir projeye dahil olması benzerindeki gelişmeler bu uyaranlara örnektir. Bireyi bilişsel dengesizliğe iten bu uyaranlar takımı, bireyde gelişen olaylara ilişkin tutarsız bir tutum takınmasına sebebiyet verebilir. Ortaya çıkan bu durum bireyin ileriye dönük adım atmasını zorlaştırabilir ayrıca şimdi ve buradaki beklentilerini tekrardan farklı bir bakış açısıyla ele almasını sağlayabilir. Buna ek olarak muhtemel kariyer seçenekleri arasındaki deneme yanılmalar bireyin bu husustaki karar verme güçlüklerini oldukça azaltabilir.

Modelin varsayımlarına göre istenmeyen bir çevreyle etkileşimde bulunma, kariyer karar zamanının hızlanması, mesleki alternatiflerin fazlalığı, kariyer döngüsünde değişimin olma olasılığı, bilişsel yetilerle ilgili mantık dışı algılamalar ve kariyerle ilgili olası seçenekler hakkında yeterli bilgiye sahip olamama gibi benzer durumlar bilişsel tutarsızlığın artmasına katkıda bulunmaktadır. Bunun sonucunda da kararsızlık durumu ortaya çıkmaktadır. (Hilton, 1962; akt: Kuzgun, 2006).

2. Gelatt'ın Karar Verme Modeli

Gelatt'a (1962) göre karar vermek, birbirinin peşi sıra devam eden adeta zincirleme adımlardan oluşan bir süreçtir. Bu süreçte bireyin adımlaması ve başarılı olması zorunlu üç adet sistem mevcuttur. Bunlar yordayıcı, değer ve karar sistemidir. Yordayıcı sistem, seçim alanlarının muhtemel nihai neticelerini ve neticelerin oluşma

olasılıklarına değinen birinci adımdır. İkinci adım ise değer sistemidir. Bu sistemde mevcut seçeneklerin muhtemel neticelerinin arzu edilme puanını içerir. Üçüncü ve son adım karar sitemidir, alınacak karar ya da kararların seçimi ve değerlendirilmesi gerekmektedir. Yani nihai karar için önem sıralamasının oluşturulmasıdır (Kuzgun, 2005).

Ayrıca Gelatt (1962), alınan kararların kendi içerisinde de bir risk barındırdığını ifade etmiştir. Lakin birey ne derece rasyonel biçimde hareket ederse, detaylı ve isabetli bilgiye erişebilirse risk oranını da o ölçüde azaltmasına yardımcı olur. Bu durumda kritik husus bireyin alacağı risk ölçüsünde yeterli bilgiye erişebilmesidir (Kuzgun, 2005).

3. Harren'a Göre Karar Verme Modeli

Harren (1979), üniversitede öğrenim gören öğrencilerin karar verme edimlerini betimleyebilmek adına karar verme modeli üzerinde çalışmıştır. Model dört ana kategoriden oluşmaktadır ve bunlar birbiriyle ilişki içerisinde. Bunlar: süreç, özellikler, sorumluluklar ve durumlardır.

Süreç kategorisinde birey, hedeflediği bir karara varırken birtakım adımları izler. Bu adımlar, farkındalık, plan yapma, karar verme ve uygulamadır. Birey her adımda birbirinden farklı problemlerle yüzleşebilir. Bu durumda problemlere çözüm olarak birbirinden ayrı edimsel teknikler oluşturulabilir. Özellikler başlığında karar verici kişinin karar alma aşamasında yaşadığı olaylara ilişkin bakışını etkileyen normal kişiliğini yansıtmaktadır. Görevler ise kişinin başarılı olması istenen gelişimsel sorumlulukları ve karar verme becerilerini içeren bir başlıktır. Son başlık olan durumlar, bireyin şimdi ve buradaki algısal değerlendirmesiyle hızlı gelişen durumsal faktörlerin bireyi etkilmesiyle ilgilidir.

Harren (1979), geliştirdiği modelden hareketle bazı denenceler ortaya koymuştur. Bu denenceler şunlardır:

- Tutarlı bir kişilik yapısına sahip olan ve akılcı kararlar alabilen bireyler aynı zamanda iyi bir karar verme yetisine de sahiptirler.

- Gelişimsel birtakım sorumluluklarını yerinde ve zamanında başarıyla aşanlar aşamayanlara göre daha az karar verme güçlüğüyle karşılaşmaktadırlar.
- Karar aşamasında sinama yanılma yoluyla devamlı başarısızlık yaşayanlar karar verme sürecini duraksatabilirler veya bir süre erteleyebilirler.
- Karar sürecinde olan bireyin içerisinde bulunduğu mikro çevresinden motive edici ve destekleyici mesajlar alması karar vermesini kolaylaştırır.
- Orta yoğunluktaki anksiyete, karar verici bireye olumlu yansır.

Harren'a göre (1979) bireyler karar için hazırlık yaparken birtakım tepkiler üretmektedirler. Bu tepkiler üç başlık halindedir. Sezgisel, bağımlı ve mantıklı karar verme şeklindedir. Sezgisel karar verme, içinde bulunulan anın duyuşsal yoğunluğuyla, çevresel faktörlerin göz ardı edilmesi suretiyle verilmektedir. Bağımlı karar verme, bireyin çevresindekilerinin yönlendirmesiyle ve işaret ettiğı şekliyle karar vermesidir. Mantıklı karar verme, bireyin tümünden seçenekleri dikkate alması sonrasında ise muhtemel neticeleri yeniden ele alarak içlerinde en akılcı kararı vermesidir.

4. Vroom'un Beklenti Modeli

Bu modelde Vroom (1964), beklenti kavramı ile karar verme sürecini açıklamayı tercih etmiştir. Vroom' a göre bireyin bir tercihe yönelmesi, onun istediğı sonucu elde edebileceğı yolundaki beklentisidir. Ayrıca olasılık ile beklenti kavramının birlikte ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bir karara varırken olası ihtimaller, erişilmesi arzulanan asıl amaçla bu gayelere erişme arasındaki ilişkinin orantısal ölçekte büyüklüğüne göre değeri alırlar (Kuzgun, 2006). Vroom (1964), olasılıklar dahilinde olumlu ve arzulanan tarafları fazla, arzulanan ve olumsuz tarafları az ve erişebilme imkânı diğerlerine göre iyi durumda olanı seçmeyi karar verme biçiminde açıklamaktadır. Bireyin olası seçeneklere erişebilme fırsatı doğmuşsa arzulama dereceleri artar. Karar verme aşamasındaki bireyin istek ve arzularıyla ihtimal dahilindeki seçeneklerin bireye sunacağı tatmin imkanlarını ve sahip olduğı

niteliklerle örtüşen benzer seçeneklerin zorunlu kıldığı nitelikleri bir süzgeçten geçirdikten sonra bir seçeneğe yönelmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

5. Ardışık Eleme Yaklaşımı

Gati'ye (1986) göre karar arefesinde karar anının giderek yakınlaşması, mesleki seçeneklerin fazlalığı, ortamdaki kaynaklı istenmeyen tepkiler, mesleki seçeneklerin ortak yönlerinin varlığı, bireyin temsil edeceği mesleki profili gerçekçi bir zemin çerçevesinde algılayamaması veya yaşam içerisinde meslek seçimine geri dönüşün zor olması gibi etkenler kariyer karar verme güçlüğünün artmasında rol oynamaktadır. Bu pencereden yaklaşıldığında ergenler, bir mesleki profil oluşturmaya hazırlanırken ya da alan (ders) seçimi yaparken karar vermede zorlanmaları kuvvetle muhtemeldir. Çünkü lise öğreniminde 10. sınıfta öğrencilerin sağlıklı bir alan seçim sürecinde bulunması (yabancı dil, sözel, sayısal, eşit ağırlık) daha doğru bir ifadeyle meslek alanı doğrultusunda ilgili dersleri seçmesi gerektiğine karar verememesi kariyer oluşturma örüntüsünü zora sokabilir. Çünkü okuldaki öğretmenler yahut aile, öğrencinin hızlıca karar vermesine yönelik bir beklenti içerisindeyler. Bu durum öğrencinin karar verme güçlüğünü daha da arttırmaktadır (Mutlu, 2011).

Karar verme aşamasında karşımıza iki temel yaklaşım çıkmaktadır. Bunlar ardışık eleme ve beklenen fayda yaklaşımıdır. Ardışık eleme yaklaşımı baz alındığında, mesleki seçeneklerin kendilerine has nitelik grubu vardır. Karar verici özne yani birey, hemen hemen tüm seçenekleri oldukça ayrıntılı biçimde süzgeçten geçirerek eleme sürecine tabi tutar. Bu süreç, işe yarar bir veya birden fazla seçenek elde kalana kadar sürer ve sonunda eldeki seçenekten hareketle bir karara varır. Diğer yaklaşıma göre birey, ihtimal dahilindeki seçeneklerin getirilerini ölçüp tarttıktan sonra artısı en yüksek olabileceğini hissettiği seçenekte karar kılmaktadır.

Gati ve Tal'a (2008) göre kuralcı ve betimsel modeller birtakım eksikliklere sahiptirler. Dolayısıyla yakın tarihte öngörücü karar verme modelleri diğerlerinin eksikliklerini kapatmıştır. Ön görücü modellerin diğer kariyer karar verme modellerini bütünüyle kapsama alanına aldığı söylenebilir. Gati ve Asher birlikte 2001 yılında ön elemeli modeli geliştirmişlerdir. Geliştirdikleri bu model, organize biçimde kendi

içeriğine ardışık eleme modelini de uyarlayabilen, kolaylıkla uygulanabilir, oldukça pratik bir ön görücü modelden istenen artılara sahip kariyer karar modeli şeklinde öne sürülmüştür (Doğan, 2014).

Gati (1986) kriter eleme modelini orijinal bağlamından koparmadan yenileyerek ardışık eleme modelini tasarlamıştır (Doğan, 2014). Gati (1986) ardışık eleme modelinde bazı ölçütlerin var olduğu ve bu ölçütlerin derecelendirilerek belli bir sıralamaya göre eleminin yapıldığını vurgular. Bu modelde başlangıçta kaydadeğer ölçütlere bakılmakta sonrasında ise sırasıyla önemsiz ölçütlere doğru hiyerarşik bir sıralama oluşturulmaktadır. Bu yaklaşım birbirleriyle ilişkili adımlardan meydana gelmektedir (Gati, 1986).

Ardışık eleme modeli birbiriyle ilişkili 9 adımdan oluşmaktadır (Gati, 1986). Bu adımlar aşağıda sıralanmaktadır:

1. Kişinin öncelikle problemini saptayarak bilgi eksikliğinin giderilmesi olarak tanımlanabilir.
2. Kişinin kararını yenilemesini ve yapılandırmasını sağlamak (üniversitede öğrenim görülecek bölümü seçmek), bu adım muhtemel seçeneklerin ortaya çıkarılmasını içerir.
3. Kariyer kararı için var olan seçenekler önem derecesine göre dizilir ve sona kalan adımlar tanımlanır.
4. Kişiye seçim sürecinde kendini detaylı biçimde tanıma fırsatı sunulmasına yardımcı olunur ve belirlediği kriterleri en çok tercih edilenden en aza doğru sıralaması istenir.
5. Kişiye 4. adımda sözü edilen özelliklerinin önemini detaylandırarak bireysel olarak açıklaması istenir.
6. Kişinin kayda değer özelliklerinin her birine göre kabul edilebilir veya doyum sağlayan derece skalasını tanımlaması istenir.
7. Kişiden, alternatif olabilecek seçeneklerini anlamlı şemalar halinde resmetmesi ve daha ayrıntılı incelemesi için ek bilgi toplanması istenir.

8. Kişiyi düşündüğü her bir ekstra seçenektan sonra kalan alternatiflerle ilgili geri bildirim verilir. Ayrıca ortaya konulan bilgilere göre seçeneklerin yeniden gözden geçirilmesi ve tercih sıralamasına koyulması istenir.

9. Kişiyi tercih edilen yönlerin gerekliliğini (4. aşama), boyutların önemlilik düzeyini (5. Aşama) ve kabul edilebilirlik skalasını (6. Aşama), gözden geçirmesinde katkıda bulunulur. Ek olarak karar verilen seçeneği uygulamak için plan yapılması beklenir. Bu adımda tekrar geriye dönmek mümkündür. Bu son adımda kişinin hissiyatına dayalı seçiminin karşılaştırılmasını ve seçenekler açısından tanımlanan alternatifleri içerir. Eğer alternatifler tutarsızlık gösterirse sebebi için kaynağına inilmesi gerekmektedir.

C. Kariyer Karar Verme Güçlükleri ile İlgili Yapılan Araştırmalar

Kariyer kararı verme sürecinde bireyin kendisinden veya birtakım çevresel engellerden kaynaklanan problemler sebebiyle kariyer kararsızlığı ve karar vermekte güçlük yaşaması uzun süredir üzerinde durulan ve araştırmacıların ilgisini çeken bir konu olmuştur. Az sayıda kavram ya da değişkenle açıklanabilecek seviyede olmayan kariyer karar verme güçlüklerinin sebeplerine dair araştırmacılarca konu üzerine çok sayıda açıklık getirilmiştir. Bu konuya ilişkin yapılan çeşitli açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

Bu açıklamaların ilki Tyler (1953) tarafından yapılmıştır. Tyler, kariyer karar verme güçlüğünde bazı öncüllerin var olduğunu belirtmiştir. Bunlar; anne baba ve akranların fikirleri, tutumları, bazı mesleklere ilişkin toplumsal cinsiyet algıları ve çoklu potansiyellik gibi etkenlerdir (akt: Gordon, 2007). Bir başka araştırmacı Zytowski (1965) ise, kariyer karar verme güçlüğüne kaçınan davranış biçimiyle tanımlanabileceği fikrini ortaya atmıştır. Bu fikre göre bazı kimseler bağlanma endişesinden ötürü bir kariyer yönüne bağlanmaya mesafeli durmaktadır. Crites (1969) kariyer kararsızlığı yaşamının sebeplerini 3 temel kategoride incelemiştir. Bunlar; a) birçok branşta kabiliyet göstermek, b) çoklu ilgiye sahip olmak ve c) çoğunlukla karar alırken stresli olmaktır. Osipow (1983), kariyer kararsızlığına etki edebilecek 4 etkenin olduğunu ifade etmiştir. Sırasıyla; bireyin bireysel özellikleriyle

seçiminin uyumsuzluğu, bireyin arakadaş çevresiyle gelişim görevlerini eş zamanlı bitirememesi son olarak sürekli duygusal dengesizlik ve istenen iki seçenekten bir tanesini seçmekte zorlanmasıdır. Bu konu ile ilgilenen başka bir araştırmacı, geleceğe ilişkin alternatifleri ngrememek ve bununla ilgili yeteri kadar bilgiye erişememek, elzem bilgiye ulaşabilmek için sosyal destek kaynaklarının eksikliği, üstbilişle ilgili bilgi işleme kapasitesinin istenen düzeyden epeyce uzak olması şeklinde sıralanan etkenlerin kariyer karar verme güçlüklerinin sebepleri olduğunu iddia etmiştir (Gati, 1986). Kelly ve Lee (2002) de bir araştırmada fikir yoksunluğu ve bilgiye ulaşma açlığı, başka kimselere ilişkin dş kırıklığı, kimlik erozyonu ve karar verme anksiyetesi gibi etkenlerin kariyer karar verme güçlükleriyle bağlantılı olabileceğini ortaya koymuşlardır.

Osipow ve Fitzgerald (1996) kariyer karar verme güçlüklerinin sebeplerini şöyle sıralamıştır:

- Çok sayıda branşta birden fazla üstün kabiliyetli olmak
- Psikolojik faktörlerin (yetenek, ilgi ve mesleki değer) tam olarak olgunlaşmaması
- Kariyer olgunluğunun yeterince gelişmemesi
- Meslekler hakkında bilgi eksikliği
- Herhangi bir amacın olmaması
- Ailenin istek ve arzularıyla sorunlar yaşanması
- Fonksiyonellikten uzak düşünce yapısı
- Yüksek anksiyete
- Çatışma zme becerilerinde yetersizlik

Yukarıda kısaca bilgi verilen açıklamalar bağlamında kariyer karar verme güçlüklerine sebep olan faktörlerin çok çeşitli ve karmaşık olduğu, tüm bireylerin kariyer kararı alırken zorluklarla karşılaşma sebeplerinin farklı farklı olduğu, kariyer karar verme güçlüğünün birden fazla boyuta sahip karmaşık bir örüntüde göründüğü ifade edilebilir. Bireyin kendini tanıyamaması ve kariyer seçenekleri hakkında donanımdan uzak olması, birçok alanda donanımlı olma, aile üyelerinin karar sürecine

olumlu ya da olumsuz katkısı, psikolojik etkenler, çevreden kaynaklı engeller gibi etmenlerin kariyer karar verme güçlükleriyle karşılaşılmasına yol açtığı düşünülebilir.

Kariyer karar verme güçlüğü olan öğrencileri diğerlerinden ayıran belirgin nitelikler araştırmacıların dikkatini cezbeden bir başlıktır. Kariyer kararı vermeyle ilgili yoğun kararsızlık yaşayan öğrencilere uygulanacak prosedürleri açıklığa kavuşturma gayesiyle bu gruba dahil olan öğrencilerin belirgin nitelikleri titizlikle çalışılmıştır. Kaygı, kimlik, öz yeterlilik, denetim odağı değişkenleri bu minvalde ele alınmıştır. Çalışmalar nihayetinde kariyer kararı vermekte zorlanan öğrencilerin en belirgin niteliklerinden birinin kaygı kavramı olduğu anlaşılmıştır (Fuqua ve ark., 1987). Kaygı ile kariyer karar verme arasındaki ilişkiyi iki biçimde açıklamak mümkündür. Bunların ilki kaygı derecesi yüksek bireylerin karar arefesinde yaşadıkları yoğun kaygıdan dolayı karar alma mekanizmalarını çalıştırmakta zorlanmalarıdır. Diğer görüş ise kaygının oluşmasında karar aşamasında ciddi seviyelerde yaşanan kararsızlık ve karar verme sırasındaki güçlüklerle mücadele edememedir (Brown ve Kaplan, 1987). O'Hare ve Tamburri ise (1986) karar verme sırasında güçlüklerle yol açan çeşitli faktörlerle mücadele edebilme becerilerinin yeterli olmayışının kaygıya yol açtığını ileri sürmüştür. Kariyer karar verme güçlükleriyle ilgili araştırmalara konu olan diğer başlık kimliktir. Kariyer kimliğiyle ilgili deneyimlenen noksanlıkların karar verme güçlüğü olan öğrencilerin niteliklerinden biridir (Gordon ve Kline, 1989; Cohen ve diğerleri, 1995). Holland (1997) kariyer kimliğini kişilerin, net, tutarlı ve uyumlu gayelerle birlikte çeşitli ilgi ve yetenekleri de barındırması biçiminde tanımlamaktadır. Holland (1997), bu tanıma ek olarak kişilerin kariyer kimliğinin netlik ve kesinlik içermesi halinde kariyer kararlarını güçleştirdiklerini öne sürmüştür. Bu görüşün aksine Blustein ve Philips'e (1990) göre bireylerin uyumlu kimlik yapısının olması aynı zamanda gerçekçi ve organize bir kariyer karar verme stratejilerinin de var olduğunu göstermektedir.

Karar verme öz yeterliliği bu çerçevede çalışılan bir diğer değişkendir. Öz yeterlilik, bireyin bir işin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirebileceğine ilişkin inancıdır. Öz yeterlilik kavramı kariyer kararını önemli ölçüde etkileyen bir etken

olarak karşımıza çıkmaktadır (Taylor ve Betz, 1983; Betz ve Luzzo, 1996). Taylor ve Betz'e (1983) göre ergenlerin kariyer kararı öz yeterliliği azaldıkça daha çok kariyer kararı verme güçlüğü yaşamaktadırlar.

Yukarıda bahsi geçen kavramlar haricinde mükemmeliyetçilik, depresyon, kariyer olgunluğu, öz saygı, bağlanma korkusu, denetim odağı gibi çok sayıda psikolojik etken ele alınmıştır (Taylor, 1982, Goleman,1995, Arce, 1996; Leong ve Chervinko, 1996; Saunders ve diğ., 2000; Page ve diğ., 2008). Yapılan çalışmaların neticeleri kariyer karar vermede zorlanan ergenlerin zorlanmayanlara kıyasla öz saygıları ve kariyer olgunluk derecelerinin daha düşük, mükemmeliyetçilik özellikleri gösteren, depresyona eğilimli, dışsal denetim odağına sahip olduklarını işaret etmektedir.

Ülkemizde kariyer psikolojik danışmanlığıyla ilgili araştırmalar detaylıca analiz edildiğinde, bu araştırmaların örnekleminin büyük oranda lisede okuyan öğrenciler üzerinde odaklandığı gözlemlenmektedir. Bu çalışmaların ana temalarına göre kategorizasyonu yapıldığında, en fazla sayıda işlenen içeriklerin kariyer karar vermede irrasyonel düşünceler, karar verme güçlükleri, kariyer kararsızlığı, kariyer seçimine etki eden psikolojik değişkenler, cinsiyet ve son olarak kariyer kararı üzerinde ailesel faktörler başlıkları önde gelmektedir (Hamamcı ve Esen Çoban, 2007; Bacanlı, 2008; Doğan, 2010; Akkoç, 2012; Öztemel, 2012). Aşağıda çeşitli çalışmalardan elde edilen çalışma bulgularına yer verilmiştir.

Saunders ve arkadaşları (2000) kariyer karar verme güçlükleri ile fonksiyonellikten uzak mesleki düşünceler arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Bu çalışmaya üniversitede öğrenim gören 215 öğrenci katılım göstermiştir. Yapılan analizler sonucunda fonksiyonel olmayan mesleki fikirler kariyer karar verme güçlükleriyle anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur.

Mesleki olgunluk ve kariyer kararsızlığının irrasyonel inançlarla ilişkisine bakıldığı araştırmada 282 adet lise öğrencisinden veri toplanmıştır. Çalışma bulgularına göre mesleki kararsızlıkla irrasyonel inançlar arasında olumlu düzeyde bir

ilişki vardır. Benzer bir şekilde irrasyonel inançlarla mesleki olgunluk arasında da olumlu ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Dahası meslek ve kariyere ilişkin irrasyonel inançların mesleki olgunluğu ve kararsızlığı irrasyonel inançlara göre daha iyi derecede tahmin ettiği gözlenmiştir. Meslek ve kariyere ilişkin irrasyonel inançların mesleki kararsızlığın toplam varyansının %55'ini, mesleki olgunluğun ise toplam varyansının %26'sını açıklayabildiği sonucu ortaya konmuştur (Hamamcı ve Esen Çoban, 2007).

Kariyer inançları ile mesleki kararsızlık arasındaki ilişkinin araştırıldığı ve 299 lise öğrencisinin katılım sağladığı çalışma bulgularına göre mesleki kararsızlığın nitelikli bir yükseköğrenim eğitimi ve doyum sağlayıcı iş deneyimi kariyer inançlarıyla anlamlı ve olumlu yönde; içsel doyum, işgücü piyasasına giriş, belirsizliğe karşı tahammülsüzlük ve risk alma kariyer inançlarıyla olumsuz ve anlamlı bir ilişki gösterdiği belirlenmiştir (Akkoç, 2012).

Bacanlı (2012) tarafından akılcı olmayan mesleki inançların kariyer karar verme güçlükleri ölçeğini ne düzeyde yordadığının incelendiği bir çalışmada. Örneklemi lise öğrencilerinin oluşturduğu bu çalışmada akılcı olmayan inançlar yaklaşık olarak varyansın %30'unu açıklayabilmiştir. Ayrıca eğitsel başarı düzeyi bağlamında kıyaslandığında kız öğrencilerin kariyer kararı verme güçlüğü puanlarının bir hayli fazla olduğu gözlenmiştir.

Kariyer karar verme güçlükleri ve kariyer kararsızlığı hakkında yurt içinde olduğu gibi yurt dışında da çok sayıda çalışma yapılmıştır. Örneğin Larson ve Heppner (1985) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada problem çözme becerileri iyi düzeyde olan öğrencilerin daha düşük kariyer kararsızlığıyla karşılaştıkları, karar alma becerilerine de oldukça güvendikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Mau (2004), ABD' de hayatını sürdüren İspanyol ve Doğu Asyalı ortaöğretim-yükseköğretimde öğrenim gören öğrencilerin kariyer karar verme güçlüklerini

kıyaslamıştır. Çalışmanın neticeleri; Doğu Asyalı öğrencilerin İspanyol öğrencilere oranla yüksek düzeyde kariyer karar verme güçlükleri yaşadıkları, Amerikalı beyaz öğrencilerin ise bu kümeler içerisinde en az düzeyde kariyer karar verme güçlükleri yaşayanlar olduğu sonucu saptanmıştır. Bu çalışma bulguları gösteriyorki, karar verme güçlüğü taksonomik yapısı kültürden etkilenmektedir.

Alanyazında yapılmış birtakım araştırmalar, kariyer karar verme zamanlamasında cinsiyetin önemli bir bağımsız faktör olabileceğine işaret etmektedir (Di Fabio, 2013). Fakat yapılan bazı araştırmalarda tam aksine bir durum vardır. (Gati ve Saka 2001). Örneğin Albion’a (2000) göre kariyer kararı vermenin alt boyutlarında cinsiyete özgü anlamlı bir fark bulunmamaktadır. Çoğu zaman kadınların erkeklere kıyasla karar vermekte epey zorlandıkları tespit edilmiştir (Hijazi, Gati ve Tatar, 2004). Bu ifadenin aksini iddia eden çalışma bulgusu olarak Gökçe ve Traş’a (2017) göre ise öğrencilerin kariyer kararlarında yaşadıkları zorluk açısından kızlar erkeklere göre daha az sorunla karşılaşmaktadır. Yine Bacanlı, Eşici ve Özünlü (2013) üniversitede öğrenim gören kız öğrencilerin karar verme güçlüğü bağlamında erkek öğrencilere oranla daha az zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Alanyazında araştırılan bir diğer konu kariyer kararına hangi faktörlerin etki ettiği. Günümüze dek yapılan araştırmalarda kariyer seçiminde önemli bir yer tutan aile etkisi gibi etkenler ele alınmıştır. Nitekim Holland’a (1997) göre kariyer kararına olumlu ya da olumsuz yansıyan en kritik etkenlerden biri de aile etkisidir. Ailenin, öğrencinin kariyer karar verme aşamasında bireysel anlayışına saygı göstermesi ve alınacak herhangi bir karar sonrası bu kararın arkasında durması bu süreç zarfının sancısız şekilde gerçekleşmesine olanak sağlayabilir. Aksi halde öğrencilerin kariyer kararı verme güçlüğü deneyimleme ihtimalleri yükselmektedir. Bu duruma destek bir çalışma bulgusu Lopez ve Andrews (1987) tarafından ortaya konmuştur. Onlara göre birey ile aile arasındaki karşılıklı iletişimin nihayetinde bireyde kariyer kararsızlığı oluşabilmektedir. Araştırmacılar ailenin, ileri ergenlik döneminde olan bireyin alacağı kararlara müdahil olmak ve işlevsellikten uzak ailesel tutumların ergeni bağımsız bir birey olma sürecinden alıkoyduğunu ve bu durumda kariyer kararlarını

güçleştirdiğini iddia etmektedir. (Lopez ve Andrews, 1987). Aileden sosyal destek, ebeveynlik tarzı ve ailelerine bağlanma tarzları bu kapsamda çalışılan kavramlardır. Bu çalışmalardan edinilen sonuçlara göre, kariyer kararları alınırken aileler tarafından sosyal destek görmeyen bireyler, yalnız bırakmayan ve cesaretlendirici olan ailelere sahip olanlara oranla çok daha fazla kariyer karar vermede problem yaşamaktadırlar (Constantine, Wallace ve Kindaichi, 2005; Guerra ve BraungartRieker, 1999).

Koumoundourou, Tsaousis ve Kounenou (2011) lise öğrencilerinin, ailelerinin serbest ya da buna tam zıt olan otoriter ebeveynlik tarzlarının kariyer karar verme güçlüklerini öngörmesini sağladığını belirtmişlerdir. Ayrıca ebeveynlerin otoriter tutumları öğrencilerin kararlarına olumsuz yansımıştır. Slaten ve Baskin'e (2013) göre ailesel bağ, kariyer karar verme güçlükleriyle anlamlı düzeyde ilişki göstermektedir. Seward ve Gaesser (2018) şehir merkezi dışında kırsal yerleşim alanında yaşamını sürdüren üstün zekaya sahip öğrencilerin, kariyerlerine ilişkin bölüm tercihleriyle ilgili duyumsadıkları stres düzeylerini saptamışlardır. Bu ifadeye ek olarak öğrenciler, kariyerlerine yönelik bir karara varırken ebeveynlerinin birtakım kısıtlamalar haricinde en önemli sosyal destek kaynaklarından biri olduğunu öne sürmüşlerdir.

Lise öğrencileri üzerinde yapılan başka bir çalışmada öğrencilerin aile, akran grupları, çevreden algılanan sosyal destek ve cinsiyet değişkenlerine göre kariyer kararlarını etkileyip etkilemediği ele alınmıştır. Buna göre öğretmenden algılanan sosyal destek değişkeni kariyer karar verme güçlüğünü etkileyen en önemli değişkenlerden biridir. Ayrıca cinsiyet değişkeni, alt ölçeklerden biri olan bilgi eksikliğini güçlü düzeyde yordamıştır (Öztemel, 2013).

Türkiye'de kariyer karar verme güçlükleriyle alakalı üniversite öğrencileriyle yapılan araştırmaların sınırlı sayıda olduğu ifade edilebilir. Örneklemini üniversite öğrencilerinin oluşturduğu bazı konularda birtakım çalışmalar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

Büyükgöze-Kavas (2011) tarafınca doktora çalışması kapsamında Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramını referans alınarak, algılanan ana-baba tutumuyla ilgili bir model tasarlanmıştır. Ayrıca ana baba tutumunun kariyer kararsızlığına olan etkisinin ne seviyede olabileceği test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kariyer kararsızlığı, algılanan ana-baba tutumlarından ilgisel ve psikolojik bağımsızlık alt boyutları ile olumsuz yönlü anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bunun yanı sıra ortaya konulan modelde yükseköğrenim öğrencilerinin kariyer kararsızlığına ilişkin toplam varyansın %32'sini açıklayabildiği belirtilmektedir.

Harman (2017) tarafınca mesleki olgunluğun kariyer karar güçlüğüne ne düzeyde yordadığının araştırıldığı çalışmada kariyer karar verme güçlüğü ölçeğinden elde edilen toplam puanla hazırlık eksikliği alt ölçeği arasında olumlu ve orta seviyede, bilgi eksikliği ve tutarsız bilgi alt ölçekleri arasında ise olumlu yönde güçlü bir ilişkinin varlığından söz etmiştir.

Kırdök ve Korkmaz (2018) duygu durumlarındaki belirsizliğin, kariyer karar verme güçlüğüne çağrıştırmalı bir işaret olabileceğini fakat girişimcilik ve öz farkındalık becerilerinin, kariyer karar vermede zorlanmaya sebep olabileceğini belirtmişlerdir. Buna ek olarak Fabio, Palazzeschi ve Bar-On (2012) bireylerin öz değerlendirme yapabilmesi ve kişilik özelliklerinin farkında olması, onların kariyer karar verme güçlüklerini ciddi oranda yordadığını paylaşmışlardır.

Kariyer karar verme güçlüğü hakkında yapılan araştırmalar ve çalışmaları kısaca toplamak gerekirse, uzun süredir araştırmalara konu olan, ilgi çekici bir başlık olarak karşımıza çıkan kariyer kararının çok boyutlu bir yapıda olduğu ve basit birkaç değişkenle açıklanamayacak kadar karmaşık bir örüntüye sahip olduğu iddia edilebilir. Bu detaylı yapıyı açıklayabilmek için çok sayıda projeler ve araştırmalar yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda kariyer kararı verme güçlüğüne öncülleri, karar vermekte güçlük yaşayan öğrencilerin diğerlerinde farklılaşan yönleri, kariyer kararı ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkili etkenler araştırmaların içeriğini oluşturmuştur. Buna göre çıkan neticelere bir bütün olarak bakıldığında karar vermekte zorlanan

öğrencilerin yoğun anksiyete, öz saygı zedelenmesi, dıştan denetimli gibi olumsuz sayılabilecek birtakım özellikleri barındırdığı, olumlu mesleki kimliklerini yeniden yapılandıramadıkları ve karar verme becerilerinde yetersiz kaldıkları belirlenmiştir. Dahası kararsızlık yaşayan öğrencilerin kariyer seçenekleri ve işgücü piyasasıyla ilgili yeteri kadar bilgiye erişemedikleri ve karar verici özne anlamında bireysel olarak sebatkar olamadıkları tespit edilmiştir. Son olarak kariyer seçiminde ailesel etki, bireysel-çevresel kariyer engelleri ve sosyodemografik değişkenlerin kariyer kararını etkileyen önemli birkaç faktör olduğu ortaya konmuştur.

İlgili araştırmalara bir bütün olarak bakıldığında araştırmaların yapıldığı örneklemeler anlaşılacağı üzere farklılaşmaktadır. Ayrıca kariyer karar verme güçlüklerinin: cinsiyet, karar verme ve problem çözme becerileri, kariyer kararı verme öz yetkinliği, kaygı, denetim odağı, kariyer sonuç beklentileri, kariyer olgunluğu, kişisel kararsızlık, depresyon, bağlanma biçimleri, kariyer engelleri, aidiyet hissi, sosyal destek, mükemmeliyetçilik, esneklik, temel öz değerlendirme, akılcı olmayan mesleki inançlar, öz saygı ve kimlik gelişimi gibi değişkenlerle birlikte ele alındığı görülmektedir.

D. Ailesel Mükemmeliyetçilik

Bu bölümde sırasıyla çok boyutlu mükemmeliyetçilik, ailesel mükemmeliyetçiliğin gelişimi, ailesel mükemmeliyetçilik ile anne baba tutumları ve diğer değişkenlerle ailesel mükemmeliyetçiliğin ilişkisi incelenecektir.

1. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik

Mükemmeliyetçilik kişilik özellikleri konusunda ön plana çıkan kavramlardan biridir. Yakın tarihte araştırmacıların bir hayli dikkatini çeken içeriklerden biri haline gelmiştir (Frost, Lahart ve Rosenblate, 1990; Hewitt, Flett ve Ediger, 1996, Antony ve McCabe, 2005; Di Bartolo, Li ve Frost, 2008). Birtakım araştırmacı, mükemmeliyetçilik kavramını tanımlayacak bir yol çizirken kimileri de ne şekilde ilerlediğini açıklayabilmek için bir kişilik değişkeni olarak ele almıştır (Hollender, 1965; Hamachek, 1978). Mükemmeliyetçilikle ilgili ilk yapılan çalışmalarda yapısının

tek boyuta sahip olduğu ortaya konmuştur (Stöbar ve Joormann, 2001). Bunun aksine araştırmacılar son zamanlardaki çalışmalarında mükemmeliyetçiliğin yapısı gereği çok boyutlu olduğunu belirtmektedir (Frost ve diğ., 1990; Hewitt ve Flett, 1991). Örneğin Hewitt ve Flett'e (1991) göre mükemmeliyetçilik diğeri insanlara, kendine ve sosyal çevreye yönelik olmak üzere üç boyutta ele alınmalıdır. Frost ve diğelerine (1990) göre ise mükemmeliyetçilik bireyin kendisine yönelik yüksek standartlar ve yüksek derecede kendilik değeri oluşturma eğilimidir.

İlk ortaya atılan mükemmeliyetçilik kavramı muhteva olarak tek boyutlu bir yaklaşım sergilemektedir. Bu kavram çoğunlukla kendi kendini yönetme (self-direction) algısına odaklanmaktadır. Öz kavramının mükemmeliyetçiliğin temel yapı taşlarından biri olduğu anlaşılmasına rağmen araştırmacılar açısından aynı zamanda mükemmeliyetçiliğin bir de kişisel yanı bulunmaktadır. Bu yanlar bireyin güçlülere uyum sağlamasında önemlidir.

Frost ve diğ. (1990) mükemmeliyetçiliğin 6 boyuta sahip olduğunu öne sürmüşlerdir. Bunlar; hatalara aşırı ilgi duyma, yüksek kişisel standartları benimseme, aile beklentisi, ailesel eleştiriler, davranışlarından kuşku duyma ve son olarak düzendir. Frost ve arkadaşlarının mükemmeliyetçilik boyutları başlığı altında incelenen kişisel standartlar bireyin kendisine erişilmesi güç birtakım standartlar belirlemesi ile ilgili bir boyuttur. Bu boyut bireyin yüksek standartlı beklentileri ve kendini değerlendirme (self-evaluation) algısının birey için ciddiyetini belirtmektedir. Bireyin kendine belirlediği yüksek kriterler ve belli davranış kalıpları onun gündelik hayatındaki önceliklerini etkilemektedir. Bu boyutun birey için anlamı toplumda oldukça saygın bir yer ve kendi kişiliğine saygıyı gerektiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Hatalara aşırı ilgi duyma, bireylerin yanı sıra yönelme korkusuyla hatalarına karşı aşırı tepkiselliğiyle ilişkilidir. Bu boyut hata yapmaya yol açan olumsuz tepkiler üzerinde etkili olan boyuttur. Bu boyutta bireyin hatalarını başarısızlıkla eşit tutma ve yorumlama eğilimi bulunmaktadır. Burada birey yaptığı hatalar üzerinde çok fazla

durmaktadır. Hatasının nedeni olarak kendisinde var olan bir problemi görmektedir. Dolayısıyla birey başarısızlıkla beraber gelecekte yapılacak işlerin de başarısızlığı getireceğine inanmaktadır. Bu anlamda mükemmeliyetçiliğin anormal boyutunu da temsil eder. Hatalara aşırı ilgi duyma alt ölçeğinin kullanıldığı bazı çalışmalarda insanların hataları nasıl değerlendirdikleri ve tepki gösterdiklerini ortaya koymaktadır (Frost ve diğerleri, 1993). Hataya aşırı ilgi duyma puanlarına sahip olan bireylerin hata yapma düşüncesi, hata yapma korkusu, odaklanmada zorlanma ve diğerlerinin tepkisinden çekinme gibi bir takım bilişsel sorunlar yaşayabilirler. Bu sonuçlar geçmişte yaşanan yarışların günümüzde bireye yansımaları olarak da betimlenebilir. Bunun yanı sıra araştırmacılar mükemmeliyetçiliğin bu boyutunun uyumsuz (maladaptive) mükemmeliyetçilik ile de bağlantılı olduğunu ifade etmektedirler (Frost ve diğ., 1990).

Bu araştırmada çok boyutlu mükemmeliyetçilik boyutlarından yer verilen değişkenler ailesel beklentiler ve aile eleştirisidir. Bu boyutlar ailenin başarıya atfettiği ciddiyet algısıyla ilişkilidir. Ailesel beklentiler, bireyin ana ve babasını kriter çataları oldukça yüksek ebeveynler şeklinde değerlendirmesi ile ilişkilendirilebilir. Aile eleştirisi ise aile üyelerinin eleştiri oklarının bireye yönelmesidir. Bu boyutlarda oldukça yüksek beklenti seviyesine sahip aileler, bireyi beklentileri doğrultusunda sürekli eleştiren ve yapması gerekenler hususunda durmadan öğüt veren konumdadır. Yüksek beklenti seviyeleri ailelerin gerek kendi standartları gerekse çevreden aileye yüklenen roller neticesinde çocuklarının bu duruma kolayca uyum gösterebilmesi için onlara çeşitli roller yüklemekte olmalarıyla açıklanır. Bu boyutta yüksek puan ortalamasına sahip olan orta yaşlı aile gruplarının aldıkları bu yüksek puanlar, onların hem mükemmeliyetçilik puanlarıyla hem de kendi lise ve üniversite yaşamlarındaki psikopatolojik geçmişleriyle yakın ilişkilidir (Di Bartolo ve diğerleri, 2008; Frost ve diğerleri, 1997).

Davranışlardan şüphe duyma boyutu bireyin performansının niteliğini etkileyen bir boyuttur. Bireyin sergilemiş olduğu performansında kendinden emin olamaması ile ilgilidir. Bu boyuttaki düşünceler çoğu zaman araştırmacılar tarafından bireyin

obsesyona benzeyen düşünceleriyle ilişkilendirilirler (Frost ve Steketee, 1997). Son olarak düzen boyutu ise bireyin titiz-düzenli (temiz) olmak için aşırı derecede çabalaması ile ilgili bir boyuttur.

2. Ailesel Mükemmeliyetçiliğin Gelişimi

Bu kısımda ailesel olarak algılanan mükemmeliyetçiliğin, çocukluktan itibaren ne şekilde geliştiği ayrıntılı olarak incelenecektir. Flett ve Hewitt (2002) mükemmeliyetçiliğin çocukluk dönemindeki ailesel zorlama ve yetiştirilme şekilleriyle ilişkisini belirtmişlerdir ve çocukluk döneminde mükemmeliyetçiliğin oluşmasına neden olan çevresel etkenleri göz önüne alarak dört ayrı model öne sürmüşlerdir.

a. Sosyal beklentiler modeli

Birey çocukluk döneminde mükemmel bir performans sergilediğinde ailesi tarafından daha çok onaylandığının farkına varmıştır. Mükemmeliyetçilik özelliği gösteren ebeveynler çocuklarından üstesinden gelemeyecekleri birtakım amaçlara ulaşmalarını bekler. Anne babalarının arzularını karşılayamayan çocuklar değersiz ve yetersiz hissederler. Sosyal düzene ilişkin mükemmeliyetçilikte bu duruma sık sık rastlanmaktadır. Bazı durumlarda ise yalnızca ailenin değil başkalarının istek ve beklentileri de hissedilmektedir ki bu da sosyal düzene yönelik mükemmeliyetçilikle bağlantılı bir durumdur. Farklı bir açıdan bakılacak olursa anne babaların çocuklardan herhangi bir beklentisinin olmaması da aynı sonucu doğurabilir. Bu durumda ailede yaşanan ilgi ve şefkat eksikliğinin üstesinden gelmek için mükemmeliyetçilik algıları devreye girmektedir. Çocuklar buna benzer koşullarda yoksunluk ve belirsizliklerin üstesinden gelebilmek adına bireysel anlamda oluşturdukları çeşitli kuralları devreye koymaktadırlar (Flett ve Hewitt 2002).

Barrow ve Moore (1983) mükemmeliyetçi düşüncenin ilerlemesine katkıda bulunan değişik ebeveyn tutumları ve erken gelişim dönemlerindeki yaşantılara değinmişlerdir. Bu araştırmacılara göre mükemmeliyetçiler, çocukluk çağında ebeveynleri tarafından davranışlarının onay almadığı ya da onayın bir şarta bağlı olduğu bir çevrede yetişmişlerdir. Bununla birlikte çoğu zaman mükemmeliyetçilerin

ebeveynleri de hem kendileri hem de çocukları için oldukça yüksek beklentiye sahip ve aşırı eleştirel olanlardır (Mızrak, 2006).

b. Sosyal öğrenme modeli

Mükemmeliyetçi ebeveynlerin çocukları da mükemmeliyetçi olabilmektedir. Dolayısıyla çocuklar mükemmeliyetçiliği ebeveynlerinden edindikleri deneyimlerden öğrenmektedirler. Sosyal öğrenme aynı zamanda mükemmeliyetçi ebeveynlerini kendilerine rol model alan çocuklarda da görülebilmektedir. Yapılan araştırmalara göre çocuklar, başkalarının kendilerine değer biçtiği davranışlarını gözlemler ve sahiplenirler (Flett ve Hewitt, 2002).

c. Sosyal reaksiyon modeli

Bazen bireyler çocukluk döneminde aşırı kötü şartlarla yüzleşebilmektedirler. Yüzleşilen bu kötü şartlara fiziksel istismar, ilgiden yoksun bırakılma ve ayıplanma gibi durumlar örnek olarak verilebilir. Bu durum çocuklarda bir tepkisellik oluşturur. Bu tepkisellik, mükemmeliyetçiliğin yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuç bir bakıma başa çıkma yollarından biridir. Yaşanan olumsuz olaylardan veya utanma duygularından kısa ve orta vadede kaçınmak için mükemmeliyetçilik özellikleri geliştirebilmektedirler. Başka bir durumda ise yaşanan belirsiz durum ve olaylardan uzaklaşma çabası olarak mükemmeliyetçilik geliştirilebilmektedir. Çocuğun hayatında önem verdiği kişilerin (aile) davranışlarındaki tutarsızlık, belirsizlik durumlarına misal oluşturabilmektedir (Flett ve Hewitt, 2002).

d. Kaygılı yetiştirme modeli

Mükemmeliyetçiliğe neden olan başka bir durum ise anne babaların kaygılı yetiştirme tutumunu benimsemiş olmalarıdır. Anne babalar bu durumlarda hatalara takıntılı olurlar ve hatalara aşırı önem atfederler. Bu kapsamda beklenti çocuktan herhangi bir yanlış yapmamasıdır. Kaygılı yetiştirme tutumunu benimsemiş ebeveynler mükemmel olamama ya da çocuklarının mükemmel olamamasından aşırı düzeyde rahatsızlık duyarlar. Ayrıca aşırı korumacı tutuma sahip olmak da çocukta mükemmeliyetçiliğin oluşumuna yol açmaktadır. Çocuktan çoğu zaman yanlışları ve

bu yanlışların çocuğun hayatındaki muhtemel etkilerini düşünmesi ile başkalarının bu yanlışların olumsuz anlamda değerlendirileceği hatırlatılır (Flett ve Hewitt, 2002).

3. Ailesel Mükemmeliyetçilik ve Ebeveyn Tutumları

Ebeveyn tutumları çeşitlilik göstermektedir. Örneğin bazı tutumların bir tarafında aşırı koruyuculuk diğer tarafındaysa aşırı beklenti ve istekli olma durumu mevcuttur. Her iki durumda da sağlıklı olmayan bir tutumdan bahsedilebilir. Ebeveynlerince aşırı düzeyde korunaklı çocuklar yaşamlarının ileriki dönemlerinde bağımlı kişilik özellikleri gösterebilirler ve diğer kişilerin kendileri hakkındaki ifadelerini ciddiye alırlar ayrıca devamlı onaylanma ve destek umarlar. Tek başlarına bir işin üstesinden gelemesler (Yeşilyaprak ve diğ., 1998). Anne ve baba sürekli çocukla olan duygusal bağlarını muhafaza etmeye gayret eder (Kuzgun, 2000).

Aşırı beklentisel aile çocuktan devamlı üstün başarı sağlama ve kusursuzluk umar (Yeşilyaprak ve diğ., 1998). Bu aileler statü durumunu ve saygınlığı ciddiye alırlar. Sözü edilen iki yaklaşımda da aile, çocuğu kişisel kriterlerine göre hareket ettirmeye uğraşır, kendi istek ve arzularını daha çok dikkate alırlar. Çocuğun bireysel deneyimler edinmesine ve özerk bir şekilde kararlar alabilmesine büyük ölçüde ket vururlar (Yeşilyaprak ve diğ., 1998).

Bazı ebeveynler çocuklarına karşı reddedici ya da ihmal edici biçimde davranabilmektedir. Reddetmede duyusal bir kopukluk söz konusudur. Çocuğun temel bedensel gereksinimleri karşılansa da sevgi, ilgi gibi maneviyat içeren gereksinimlerden yoksun kalır. İhmal edici yaklaşımda ise bilinçli bir zorlama görülmez, yalnızca çocuğun gereksinimleri zamanında giderilmez (Yeşilyaprak ve diğ., 1998). Her iki yaklaşımda da çocuğun sağlıklı karar verme ve problem çözme becerilerine aileden kaynaklı tutumların olumsuz yansımaları olabilir. Bazı ebeveyn yaklaşımları da aksi yönde olabilir. Örneğin bireye yeterli zaman ayıramadıklarından dolayı serbest zaman hakkı tanıyabilirler. Ayrıca bireyin beden ve ruhen ihtiyacının karşılanması, özerkliğine müsaade edilmesi ve ana babanın tüm bu süreçlerin farkında

olması bireyin ailesel mükemmeliyetçiliğinin gelişimine olumlu katkı sunacaktır (Flett ve Hewitt, 2002).

4. Ailesel Mükemmeliyetçilik ve Kariyer Karar Verme

Ganske ve Ashby'ye (2007) göre işlevsel mükemmeliyetçi bireylerin işlevsel olmayan mükemmeliyetçiliğe sahip olanlara göre daha yüksek düzeyde karar verme yeterliliğine sahiptir. Yine başka bir çalışmada, Page ve diğ. (2008) işlevsel olan ve işlevsel olmayan mükemmeliyetçiliğin kariyer kararı verme öz yeterliliğine etki ettiği belirtilmektedir.

Slaney, Ashby ve Trippi'nin (1995) iddiası mükemmeliyetçi kişiler birden fazla konuda karşılaştıkları zorluklar gibi kariyer karar verme durumunda da en sağlıklı kararı alma konusunda da çeşitli güçlükler yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra sosyal mükemmeliyetçiler alacakları istenmeyen bir kararın özelinde toplumsal tepkilerin hedefi olacağı korkusuyla kariyer karar verme güçlüğü yaşamakta ve kariyer kararı vermekten zaman zaman uzaklaşabilmektedirler. Konusu mükemmeliyetçilik ve kariyer gelişimi olan bir başka çalışmada sosyal mükemmeliyetçilik özelliğinin bireyi mesleki seçimlerinde kararsızlığa ittiği öne sürülmektedir (Leong ve Chervinko, 1996). Khasmohammadi ve diğerleri ise (2010) ailesel mükemmeliyetçiliğin ergenlerin kariyer karar verme durumlarına etkisini inceleyen çalışmalarında, ergenlerin aile içi tutumlarla mesleki karar alma davranışları arasında olumlu yönde ilişki bulmuşlardır. Özetle yapılan araştırmalar ailesel olarak mükemmeliyetçi kişilerin kariyer karar verme sürecinde çeşitli güçlükler yaşadıklarını doğrulamaktadır (Page ve diğerleri, 2008, San Diego, 2010). Bu bağlamda ilgili alanyazında yapılan araştırmalara göz atıldığında, özellikle ortaöğretim öğrencilerinde ailesel mükemmeliyetçiliğin kariyer kararına etki ettiği belirtilmiştir (Page ve diğerleri, 2008; Khasmohammadi ve diğerleri, 2010).

Ailesel mükemmeliyetçilik ve belirsizliğe tahammülsüzlük ilişkisi ele alındığında ailesel mükemmeliyetçiliğe sahip bireylerin kendilerine has ulaşılması oldukça güç hedefler edinmeleri ve bu hedeflere ulaşabileceklerini düşünmeleri

onların belirsizliğe tahammülsüzlüklerini daha da artırabilir. Ayrıca bu bireyler yaşamlarındaki başarısızlıklara karşı daha az tahammülkâr olabilir ve hedeflerini koşullara göre yenileyebilirler (Burns, 1980; Hamachek, 1978). Geçmişte yapılan çalışmalar incelendiğinde mükemmeliyetçiliğin olumsuz boyutlarının (aile beklentileri-ailesel eleştiri) kişilerin ileriye dönük verecekleri kararlardan aşırı derecede kuşgulanması ve kaygılanması gelecekte yaşanması muhtemel olaylar için daha az tahammül göstermeleri anlamına gelebilir (Page ve diğerleri, 2008).

Ailesel mükemmeliyetçiliğin bilişsel özelliklerinden bahsedilince çoğu zaman bilişsel çarpıtmalar, gerçekçi olmayan düşünceler, bireyin kendisi ve başkaları hakkındaki değerlendirmeleri akla gelmektedir (Antony ve McCabe, 2005). Dahası oldukça yüksek standartlar belirleme ve bireyin kendisiyle ve başkalarıyla olan rekabetinde koyduğu kurallar; bireyin hatalarına doğrularından daha çok dikkat çekmesi ve enerjisini yoğunlaştırması kısacası somutlaştırmak gerekirse elli üzerinden kırk beş alan öğrencinin kırk beş puanlık başarısına mutlu olmak yerine beş puanlık hatasının üzerinde aşırı fazla durması; ya hep ya hiç tarzında geliştirilen düşünce biçimleri yani birey kendisine verilen bir işi mükemmel olarak yerine getiremezse kendine başarısızlık atfetmesi; bireyin çok fazla karşılaştırma algısı yani kendisini ait hissettiği sosyal grup içerisinde başkalarıyla aşırı kıyaslaması; bireyin kendi kendini değerlendirmeye dayalı gayretleri ve üstesinden gelebileceği daha üstün hedeflerle doyuma ulaşma azmi şeklinde ifade edilebilir.

Ailesel mükemmeliyetçiliğin betimlenmesi ve bilişsel özelliklerinin bilinmesinin yanı sıra ailesel mükemmeliyetçiliğe hangi faktörlerin sebep olduğunun bilinmesi de önem arz etmektedir. Ergenlerdeki mükemmeliyetçilik duygusu, onların ebeveynlerinden duydukları aşırı ilgi, alaka ve iltifat temeline dayanır. Mükemmeliyetçi baskı aynı zamanda mükemmeliyetçi karakterlere sahip ebeveynlerin değerlendirilmesi sonucu da ortaya çıkabilir. Mükemmeliyetçilik baskısının ortaya çıkmasının başka bir nedeni ise bireyin devamlı başarı üstüne başarı kazanan bir aile ortamının içinde bulunması ve benzer başarılı sonuçların bireyden de beklenildiği düşüncesidir. Bunlara ek olarak çocukluk ve ergenlik dönemleri süresince

çeşitli sosyal etkinliklerle ilgilenen bazı bireylerde de ara sıra yüksek başarı beklentisi ya da baskısı hissedilebilmektedirler. Bu beklenti ilk zamanlarda zararsız görünebilir ancak sonrasında kontrol altında tutulmaz ise olumsuzluklara yol açabilir (Rimm, 2005).

E. Belirsizliğe Tahammülsüzlük

İnsanların birçoğu gündelik hayat içinde bulundukları şimdiye veya geleceğe ilişkin belirsizlik durumları ile yüzleşmektedir (Sarıçam, 2014). Belirsizlik, yeterli kadar açıklığın olmamasından dolayı bireylerin tam olarak yapılandıramadığı ve kategorize edemediği durumları anlatır (Budner, 1962). Akın, Akça, Sarıçam ve Erguvan’a (2014) göre belirsizlik, geleceğe ilişkin tahminlerin muğlaklık içermesidir. Gelecek ise yenilenen olaylar, basitlikten uzak kompleks sistemler ve insanoğlunun ürünü olan yapılardan dolayı belirsizlik içermektedir. İnsanlar bu belirsizlik içeren durumlara daha uyanık ve hazırlıklı olmak zorunda kalabilirler nitekim bu durumlarda güçlüklerle karşılaştıklarında yoğun endişeye kapılmaktan kendilerini alıkoyabilirler (Arslan, 2013).

Belirsizliğe tahammülsüzlüğün alan yazında kendine ilk defa yer bulması Frenkel Bruswick tarafınca kişilik özelliği şeklinde belirtilmesiyle dikkat çekmiştir (Öztürk, 2013). Budner (1962) da belirsizliğe tahammülsüzlük kavramını, belirsizlik içeren durumları risk oluşturan kaynaklar şeklinde yorumlamıştır. Bir başka tanımda ise belirsizliğe tahammülsüzlük, “gündelik rutindeki net olmayan hadiselerle karşı bilişsel, duyuşsal ve davranışsal anlamda negatif tepki verme eğilimi” şeklinde ifade edilmiştir (Freeston ve diğ., 1994; Dugas, Gagnon, Ladouceur, 1998). Dugas ve diğerleri (2005), belirsizliğe tahammülsüzlüğü; kişinin bilişsel, duygusal ve davranışsal muğlak durumları algılamasını, değerlendirmesini ve bu durumlara verdiği tepkileri etkileyen bilişsel yanlılık olarak tanımlamışlardır. Buna göre; belirsizliğe karşı tahammülsüz olan bireylerin, belirsiz durumları bir risk kaynağı olarak yorumlamaya meyilli olmalarını doğrudan etkileyen durum; sahip oldukları bilişsel yanlılıklardır (Dugas vd., 2005).

Budner (1962) muğlak, kompleks ve tutarsız eylemleri içeren kapsamlı bir şekilde belirsizliği tanımlamış ve bu tanıma uygun ölçek tasarlamıştır. Bunun haricinde Freeston ve ark. (1994) tarafından yalnızca belirsizlik boyutunu barındıran ve belirsizliğe tahammülsüzlüğü istatistiki açıdan ölçekbilen ilk ölçek Fransızca olarak basılmış, Buhr ve Dugas (2002) bu ölçeği İngilizce'ye tercüme etmiştir. Sözü edilen ölçekte çerçevesi çizilen belirsizliğe tahammülsüzlüğün, endişe ve elem verici bir durum olduğu, belirsizlik durumunun bireyin eyleme geçmesini engellediği, belirsizlikten yeteri kadar uzaklaşılması gerektiği ve belirsizliğin sağlıklı karar vermeye ket vurduğu faktörleri üzerine yapılanmıştır.

Budner'a (1962) göre belirsizlik üç sebeple meydana gelebilir. Bunların ilki, muhtevasında yeterli çağrışım malzemesinin olmamasıyla birlikte ilk defa yüz yüze gelinen ve yakınlık hissettirmeyen olaylardır. İkincisi çok sayıda öğeyle bire bir karşılaşılan, anlaşılabilirliği kolay olmayan karmaşık olaylardır. Son durum ise var olan ipucuların birbirine zıt durumdaki olayları akla getirdiği çelişki içeren durumlardır. Verilenlerden hareketle ilk defa karşılaşılan, basitlikten uzak ve kendi içinde çelişkiler barındıran hadiselerde belirsizlik yoğun olarak yaşanmaktadır. Birey kendine yönelik tehdit içeren buna benzer belirsizlik durumlarına iki biçimde tepki üretmektedir: Ya itaat etmek ya da bu durumu yadsımak. İtaat etmede birey, kendini içerisinde bulduğu olay hakkında olası bir tepkide bulunmayacağına ilişkin inancıdır. İnkâr etmede ise cereyan eden hadiseler ya olduğundan farklı algılanmakta ya da tamamen yok sayılmaktadır. Bu durumda davranış tarzları daha önce deneyimlenmeyen, açıklanması güç ve çelişkili belirsizlik içeren bir olay meydana geldiğinde bireyin belirsizliklere karşı tahammülünün olmadığı tahmin edilebilir (Akt., Uzun, 2016).

Psikolojik stres kuramına göre belirsizlik, zihinsel ve duyuşsal taraflarıyla bireyin ruh halini özetler bir durum olarak ifade edilmektedir. Yine bu teoriye göre bir olay ya da durumun kendisinden ziyade neticelerinin stresi tetikleme özelliğinin altı çizilmektedir (Öz, 2001). Gelecek kavramının tam olarak netlik içermemesi belirsizlik sonucunu doğurabilir. Bu durumun da insanlığın ruh haline olumsuz yansiyabileceği

öne sürülmektedir (Sarıçam ve diğ., 2014). İnsan nasıl bir varlıktır sorusuna verilebilecek cevaplardan biri de biyopsikososyal bir varlık olacağı şeklindedir. Hatta bu betimlemeye günümüz postmodern çağda kültürel boyut da eklenerek biyopsikososyokültürel bir varlık olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla insan geleceğini garanti altına almak ve yarınına emin adımlar atmak isteyen bir dinamiğe sahiptir. Bundan dolayı belirsizlik içeren her durumda yoğun endişe ve kaygının etkilerinin görülmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu etkilerin alan yazındaki karşılığı belirsizliğe tahammülsüzlüktür (Buhr ve Dugas, 2002; Akt., Uzun, 2016). Belirsizliklere karşı tahammülsüz olan bireyler, belirsizliklerle çepeçevre sarılmış olan hayatı pek çok yönden kabul edilemez olarak algılamaktadırlar (Buhr ve Dugas, 2002).

Belirsizliğe tahammülsüzlük ile kariyer kararı verme güçlükleri arasındaki ilişki ele alındığında bireyin alacağı kariyer kararlarında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Buna istinaden tahammülsüzlük derecesi yüksek bireyler, muhtemel neticeleri birbirine yakın olan ve muğlaklık içeren karar ya da kararları oldukça rahatsızlık verici ve kabulü zor kararlar şeklinde algılarken tahammülsüzlük derecesi daha düşük bireyler bu kararları aksine daha tolere edilebilir bulmaktadır (Öztürk, 2013). Belirsizliğe tahammülsüzlük derecesi yüksek kişiler; kariyer karar sürecinde oldukça streslidirler ve ani olayların olumsuzluğa yol açtığı ve kaçınılması gerektiğine inanma ve geleceğe yönelik kararlarında belirsizliğin olduğunu düşünmeye eğilimlidirler. Bundan dolayı bu kişiler kariyerleri ile ilgili karar alırken aceleci olabilirler. Belirsizliğe tahammülsüzlüğün yüksek olması bireylerin belirsiz durumlar karşısında karar alma mekanizmalarını harekete geçirememesine yol açmaktadır (Dugas vd., 2005).

Kariyer kararı ve belirsizliğe tahammülsüzlüğü konu alan çalışmaların, çoğunlukla kaygı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Örneğin ergenler için henüz bir kariyer kararının verilmemiş olması ya da kariyer kararı için ön hazırlık sürecinin tamamlanamaması ileriki dönemler için ergenlerde yüksek düzeyde kaygıya yol açabilmektedir. Yaşanılan yoğun kaygı sonrası belirsizliklere karşı tahammül düzeylerinde azalma gözlemlendiği söylenebilir (Patton, Creed ve Watson, 2003). Ayrıca

ergenlerin geleceğe ilişkin beklentilerinin belirsizlikler içerdği söylenebilir. Bu durum ergenlerin kariyer gelişimlerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesini engellemektedir. Dolayısıyla belirsizliğin artması adeta kariyer kararsızlığına davetiye çıkarmaktadır. Yapılan araştırmalar kariyer karar verme güçlüğüne bireyin durum-süreklilik kaygısını artırdığını göstermektedir (O'Hare ve Tamburri, 1986).

Vignoli'ye (2015) göre ergenlerin ileri yaşlarındaki belirsizliklere bakış açılarıyla kariyer karar verme güçlüğüne süreklilik kaygısı ve kariyer karar verme kaygısı ile olumlu ve anlamlı ilişki gösterdiğini ifade etmiştir. Alan yazındaki bu bulgular henüz bir kariyer kararı alamayan öğrencilerin kariyer kararını alanlara kıyasla daha yoğun kaygı yaşadıklarını desteklemektedir.

Barahmand ve ark. (2014) yaptıkları araştırmalarda ergenlik dönemindeki erkeklerin %16,7'sinin, kızlarınsa %7,7'sinin yoğun seviyede belirsizliklere karşı tahammülsüz olduklarını ifade etmektedirler. Dursun ve Aytaç (2009) yaptıkları araştırmada kızların erkeklere oranla kaygı derecelerinin arttığını belirtmektedirler. Bu bulguların aksine erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek kaygı puanlarına sahip olduğunu iddia eden araştırmalar da vardır (Ghanderi ve diğ. 2009).

Buhr (2001) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise kariyer kararsızlığının beraberinde getirmiş olduğu stresi yaşayanların yaşamayanlara göre belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeğinden aldıkları toplam puanları artırdığı ve anlamlılık düzeyinin yüksek olduğunu saptamıştır.

Tekin Tayfun ve Korkmaz'a (2016) göre üniversitede öğrenim gören son sınıfta bulunan öğrencilerin mezun olduktan sonra geleceğe ilişkin belirsizliklerin, iş gücüne katılım hakkındaki yorumlarına, çevresel baskıya, umutsuzluğa ve öz saygıya etki ettiğini ifade etmektedirler. Bu durumun belirsizliğe tahammülsüzlük ile ilgili strese sebep olabileceği düşünülmektedir.

Belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek bireylerin aynı zamanda problem çözme becerilerinin de yetersizliğinden söz edilebilir. Bu durum karar verme öz yeterliliklerini azaltabilir. Bu durumda bireylerin kariyerleriyle ilgili karar verme becerilerini etkin bir biçimde kullanabilmeleri güçtür (Dugas ve diğ., 1997; Chen ve Hong, 2010).

F. Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar

1. Akılcı Olan ve Olmayan İnançlar

Akılcı olmayan inanç sistemi bireylerin dünya görüşlerini, değerlerini ve inançlarını içermektedir (Dryden ve Gordon, 1997). İnanç sistemindeki bu değerlendirmeler Ellis (1994) tarafından iki sınıfa ayrılmıştır. Bunlar akılcı ve akılcı olmayan inançlardır. Akılcı inançlar sağlıklı sonuçlar ortaya koyan, toplumsal gerçeklerle uyumlu, genellikle tercih, arzu ve isteklerden oluşan inançlardır. Akılcı olmayan inançlar ise kişilerin gayelerine erişmelerinde ket vuran, kişileri üzen en uçtaki ekstrem duyguları ortaya çıkaran, kişinin kendine, başkalarına ve genel olarak başka birinin yaşamına zarar veren davranışlara götüren, gerçeği olduğundan farklı gösteren (Froggratt, 2005), mantığa aykırı, verimsiz, kişilerde benliği yenilgiye uğraticı duygu ve davranışlara yol açan inançlardır (Ellis ve ark., 1997). Akılcı olsalar da olmasalar da bu tip inançlar, yaşamımızdaki olayları nasıl yorumlayıp algıladığımızı ve daha sonra onlara nasıl tepki verdiğimizi belirlemektedir (Watson, 1999). Bir inancın bu iki gruptan hangisine girdiğini ve geçerliliğini şu üç kriterle belirlemek olasıdır (Dryden ve Gordon, 1997): 1. Akla uygunluk, 2. Gerçekçilik, 3. Kişinin hedeflerine yardım edip etmemesi.

Bireyin sahip olduğu inancın akılcı olup olmadığı yukarıda bahsedilen şekilde ortaya çıkarılabilmektedir. Fakat Akılcı duygusal davranışçı yaklaşım (ADDY) kapsamında sahip olunan bu akılcı olmayan inançların başlangıçta nasıl kazanıldıkları üzerinde fazla durulmamıştır. ADDY bu inançların nasıl kazanıldıktan çok nasıl devam ettirildikleri üzerine odaklanmıştır. Akılcı olmayan inançların nasıl kazanıldıklarını açıklayan başlıca üç öğeden bahsedilebilmektedir. Bunlar: biyoloji, sosyal öğrenme ve akılcı olmayan bilişleri seçmedir. ADDY göre insanlar spesifik

olarak irrasyonellik eğilimiyle doğarlar. Bu eğilim özellikle dışardan gelen etkilere karşı en zayıf olunan yaşamın ilk yıllarında çevrenin etkisiyle artar. Çevresel etkenler ve sosyal öğrenme yaşantıları iyi ya da kötü etkiler ancak yine de insanlar bu yaşantılara nasıl tepki vereceklerini seçme kapasitesini belirlemektedirler (Jones, 2000).

Akılcı duygusal davranışçı yaklaşıma ilişkin olarak yukarıda sunulan açıklamaların yanı sıra Dryden (1979) kariyer psikolojik danışması kapsamında bir danışanın Ellis (2001) tarafından ileri sürülen akılcı olmayan inançlardan herhangi biri doğrultusunda davranabileceğini belirtmiştir. Araştırmacılar, tecrübeleri doğrultusunda mesleki bir konuda karar verme ile ilgili olarak hemen hemen danışanların tümünün Ellis'in (2001) altını çizdiği akılcı olmayan düşüncelerden en az birini kabul ettiğini söyleyebileceğini belirtmiştir. Dahası Dryden (1987) bir üniversite psikolojik danışmanının öğrencilerle yapılan kariyer psikolojik danışmasında en çok karşılaşılan akılcı olmayan inançları mesleki deneyimleri doğrultusunda dört gruba topladığını aktarmaktadır. Sözü edilen akılcı olmayan inançlar şunlardır:

1. Hayatta bana uygun sadece bir meslek var; eğer o mesleğe kabul edilmezsem bu benim için tam bir felaket olur.
2. Seçtiğim meslekte en yüksek statüye ulaşmak zorundayım aksi halde başarısızlığımın kanıtı olacaktır.
3. Çalıştığım insanlar tarafından kabul görmeliyim aksi durumda seilmeyen biri olurum.
4. Ailem A mesleğine girmemi istiyor ama ben B mesleğine girmek istiyorum. Eğer B mesleğine girersem ailem çok üzülür; eğer ailemi üzersem istenmeyen bir insan olurum, bu durumda meslek seçiminde hangi faktörü dikkate almalıyım?

Araştırmacılar bu biçimdeki inançların üstesinden gelmek ve öğrencilerin mesleki kararlarını belirginleştirmelerine yardımcı olmak için Akılcı duygusal davranışçı yaklaşımdan yararlanmanın özellikle uygun olduğunu belirtmiştir. Kariyer psikolojik danışmanları ADDY tekniklerini kullanarak öğrencilere akılcı olmayan ve benliği yenilgiye uğratan inançları tanımları, bu inançlarla başa çıkabilmeleri ve bu

inançları en kısa sürede değiştirmeleri konusunda yardım edebileceklerini belirtmiştir (Dryden, 1979).

Buna göre ADDY kapsamında ortaya konulan akılcı olmayan mesleki inançlarda da felaketleştirme, yanlış çıkarım, kutuplaşmış düşünce, onaylanma ihtiyacı, mükemmeliyetçilik vb. gibi akılcı olmayan düşünce biçimlerinin çıktılarının bilincinde olmak mümkündür. Akılcı olmayan mesleki düşünceler ADDY'nin uygulandığı kariyer psikolojik danışma sürecinde açığa çıkarılmakta, tanımlanıp betimlenmekte ve süreç sonunda akılcı olanlarla değiştirilmektedir. Araştırmacılar tarafından farklı şekillerde adlandırılan meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar, meslek seçimini oldukça güçleştiren ve uygun olmayan mesleki isteklere yol açabilen bilişlerdir. Bireylerin kendilerinde var olan bu biçimdeki inançlara karşı farkındalık kazanmaları önemlidir. Aksi durumda mesleki gelişim süreci içinde kararsızlık yaşamının, düş kırıklığına uğramanın ve sağlıklı olmayan uygunsuz seçimler yapmanın olasılığından söz edilebilir.

2. Meslek Seçiminde İnançlar

Kariyer inancı, bireyin kendisiyle, mesleklerle ve bireysel kariyer gelişim süreci hakkında pozitif ve negatif fikir ve görüşleridir (Peterson, Sampson, Reardon ve Lenz, 1996; Akt: Roll ve Arthur, 2002). Her bireyin işgücü piyasasında başarıyı nasıl yakalayabileceğine yönelik bir kariyer inancı söz konusudur (Krumboltz, 1992). İnançlar, kariyer kararlarına güçlendirici ya da zayıflatıcı etkileri olabilecek neticeler oluşturabilirler (Roll ve Arthur, 2002) ve bu konuda insanlara iki olasılık doğurabilirler ya katkı sağlarlar yahut engellerler (Ulu, 2007).

Kariyer inançlarını çocukluk dönemi ailesel deneyimlerle birlikte akranlar, reklamlar, televizyon ve filmler de etkileyebilir (Elliott, 1995; Roll ve Arthur, 2002). Bireylerin kariyer inançlarına kariyerleriyle ilgili ulaşabilecekleri hedefleri ve bu konudaki davranışları olumlu ya da olumsuz biçimde etki edebilir (Roll ve Arthur, 2002). Krumboltz'a (1991) göre bireyin limitli tecrübesi ile kendisi ve iş gücü piyasası hakkında çeşitli sayıtlar ve genellemeler yapması, bu sayıtların doğru kabul edilerek

bireyin davranışlarına etki etmektedir (Akt: Schnorr ve Ware, 2001). Akılcı inançları olan kişiler kendileriyle ve mesleklerle ilgili fikirleri gerçekçi ve somut bir zeminde kariyer öyküleri ve hayat stili gayeleri için yürürlüğe sokabilmektedirler (Roll ve Arthur, 2002). Akılcı inançların mantık ile örtüşmesi halinde kişinin kararlarında davranışlarına yön vermektedir (Naylor ve Krumboltz, 1994). Bir inanç, bireyin kariyer seçim süreci ile ilgili detaylı bilgi ve uygulamaları araştırmasını veya beklenen muhtemel seçeneklere ulaşılabilmesine ket vurduğunda sorun oluşturur (Ulu, 2007). Çoğu birey olumsuzluk içeren iletilerin baskın olduğu çevrelerde yaşamını sürdürmüştür (Krumboltz, 1992). Bu iletilere inanan bireyler, iletileri kendilerine aitmiş gibi yorumlayarak eyleme geçerler. Bu durum kariyer seçimlerinde bireyin kendine ilişkin kuşku duyma, güvengen olamama, başarısızlık korkusu ve kararsızlık gibi benzeri neticeler oluşturabilir (Elliott, 1995). Kariyer kararı vermekte güçlük yaşayan bireylerin karar vermekten uzaklaşmaya ilişkin inançları, bireylerin kendilerine olan kuşkuları, engellemelere ilişkin algılamalarının var olduğu, problemler üzerinde daha az hakimiyet kurduklarını hissetmeleri, sosyal destek kaynaklarına ve uzmanlara çok daha fazla gereksinim duyabilecekleri öne sürülebilir (Liu, 2003). Kariyer danışmanları tarafından mesleki seçimlere yönelik akılcı olmayan birtakım bilişlere sahip bireylerin kariyer kararlarıyla ilgili sorunlarını çözüme kavuşturmakta ve karar vermekte daha çok güçlükle karşılaştıkları iddia edilmiştir (Sampson ve diğer, 1996).

3. Meslek Seçiminde Akılcı Olmayan İnançlar

Ülkemizde akılcı olmayan düşüncelerin meslek ve kariyer seçimiyle ilişkisini açıklayan çalışmaların oldukça az sayıda olduğu söylenebilir. Bu çalışmalara örnek olarak Doğan (2005) tarafından ergenlerin üniversite seçme sınavına ilişkin gerçekçi olmayan inançlarını değerlendiren bir ölçme aracı ortaya konmuştur. Hamamcı ve Çoban (2007) ise mesleki olgunluk ile kariyer kararsızlığının akılcı olmayan düşüncelerle ilişkisini ele almışlardır. Yılmaz-Erdem ise (2006) lisede öğrenim gören öğrenciler için meslek seçimine yönelik mantıklı olmayan inançlar ölçeğini tasarlamıştır. Tüm bu çalışmalar ülkemizde kariyer oluşumunda olumsuz sonuçlara

zemin hazırlayan kariyer kararı verme güçlüğü'nün bağıntılı olduğu değişkenleri inceleyen çalışma sayısının az olduğunu göstermektedir.

Kariyer inançlarının belirginleştirilmesinde bireyler, kariyerlerinde hedefledikleri nihai sonuca ulaşmalarında maruz kalınan güçlükleri anlamlandırmada ciddi düzeyde fırsatlarla karşılaşmaktadır (Fuqua ve Newman, 2001). Bireyin kariyer gelişimine olumsuz düzeyde etki edebilecek kariyer inançlarının keşfi, gereksinimi hissedilen yardımın alınabilmesi için elzemdir ve bireyin çok sayıda seçenek ortaya koyabilmesi adına gerekli farkındalığın kazanılmasını sağlar (Gati, Krausz ve Osipow, 1996; Roll ve Arthur, 2002).

Ellis'in (2001) insanların genel olarak sahip olduğu akılcı olmayan inançları sıralamasının ardından günümüze dek birçok araştırmacı (Corbishley ve Yost, 1989; Elliott, 1995) akılcı olmayan inançların meslek seçim sürecinde oynadığı role işaret etmiştir. Akılcı olmayan kariyer düşüncelerinin mesleki karar verme sürecini etkileme potansiyeli sebebiyle, araştırmacılar mesleki bilişler hakkında bir yaklaşım geliştirme uğraşı içine girmiş ve bireylerin akılcı olmayan kariyer düşüncelerini ortaya çıkarmaya çalışmışlardır. Örneğin alanyazında işlevsel olmayan kariyer düşüncesi Corbishley ve Yosh (1989) tarafından "işlevsel olmayan bilişler" ve son olarak Krumboltz (1991) tarafından "işlevsel olmayan kariyer düşünceleri" şeklinde ifade edilmiştir. Corbishley ve Yost (1989) bireylerin işlevsel olmayan bilişlerini, davranışlar (örn. ev ödevlerini tamamlamama), duygular (örn. depresyon ve kızgınlık) ve sözel ifadeler yoluyla sergilediklerini iddia etmektedirler (Sampson ve diğer., 1996).

Postmodern psikolojiye göre biopsikososyal bir varlık olarak tanımlanan insan, günlük yaşamda birçok sorunla yüzleşmek zorunda kalmaktadır. İnsanlar bazı tercihler yapmak, karar almak, yeni ortamlara ayak uydurmak, kendisini geliştirmek, kendisini zorlayan problemleri ortadan kaldırarak yaşamını sürdürmek durumundadır. Bu sebeple bir mesleki tercihte bulunmak zorunda bırakılan öğrenciler birtakım davranışlarda bulunurlar ve bu davranışlarından önce çoğu zaman zihinsel bir değerlendirme sürecinden geçerler. Bu süreçte öğrenciler davranışlarına yön veren bir

ya da birden fazla düşünceyi referans alır. Fakat Ivey ve Morgan'ın (1997) da dediği üzere yaşadığımız yeryüzü mantıktan uzak fikirlerle kaplıdır. Bununla birlikte insanların mantıktan uzak bilişler oluşturma, sağlıklı olmayan duygular geliştirme ve fonksiyonellikten uzak edimleri sürdürme çabaları da mevcuttur. (Ellis, 1993). Dolayısıyla sağlıklı kararlar verip seçimler yapmak için akılcı bir düşünme eğilimine sahip olmak ve davranışlarımıza akılcı inançları kanıt göstermek gerekmektedir.

İnsanlar doğuştan hem akılcı ve gerçekçi düşüncelerle hem de çarpık ve akılcı olmayan düşüncelerle dünyaya gözlerini açmaktadırlar (Corey, 2008). İnsanlar kendilerini koruma, fikirleri hakkında düşünme, estetik olma, duygusal olma, akranlarıyla yakından ilgili olma, yaşamda pozitif ilerleme için potansiyelini doğru kullanma eğilimine sahiptirler. Diğer yandan, bireyler kendilerine zarar verme, kısa vadeli doyum peşinde olma, erteleme, aynı hataları tekrar etme, batıl inançlarla içli dışlı olma, hoşgörüsüz olma, mükemmeliyetçi ve gösteriş meraklısı olma, ilerleme için var olan potansiyellerini gerçekleştirmekten kaçma eğilimine de sahiptirler (Corsini ve Wedding, 2011).

Akılcı olmayan kariyer inançlarının günlük rutinde hatalı değerlendirmelere yol açması sonucu insanların duygu ve davranışlarının oldukça hassas bir role sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanında kusurlu değerlendirmeler ve yorumlamalar yapmayı ayrıca birtakım genel ifadeleri kullanmayı da birlikte getiren akılcı olmayan kariyer inançları, hayat döngüsü içerisindeki çoğu kritik seçime hatalı yön ya da yönler tayin edebilmektedir.

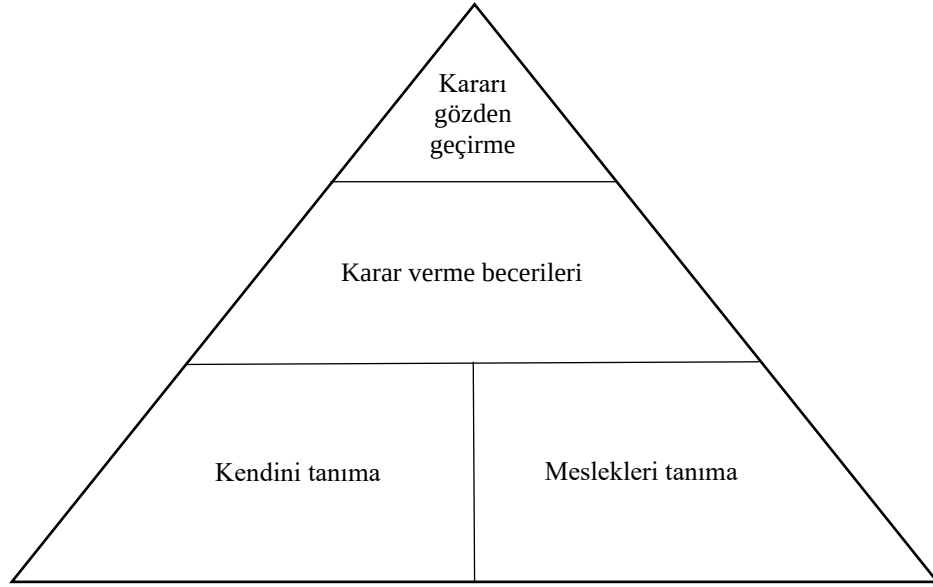
Yanlış algılama, çıkarım ve yorumlardan etkilenen karar verme durumu yaşamın çoğu alanında önemli bir yere sahiptir. Bireyler hayatlarının belli bir kesiminde mesleklerine karar verme problemi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bir meslek seçme problemine ilişkin gerçekçi ve akılcı bir karar, bireyin kendi içerisinde deneyimlediği korku ve karmaşıklığı azaltmakta, bunun nihai neticesi olarak da doyum almasını epey basitleştirmektedir (Corey, 2008). Doğru ve gerçekçi zeminde alınacak bir karar ancak akılcı bir bilişsel değerlendirme ile mümkün olmaktadır.

Günümüz de lise öğrencileri birinci sınıftan başlayarak gitmek istedikleri meslek alanını, son sınıfta ise yükseköğretim programlarını seçmek zorundalar. Hayatlarının bu kritik karar aşamasında olan lise öğrencileri, bu süreçte gerçekçi olmayan bilişsel değerlendirmeler yaparak akılcı olmayan kararlar verebilmektedirler. Bir başka ifadeyle öğrenciler, akılcı olmayan mesleki inançlarından kaynaklı mantıklı karar verme sürecinden uzaklaşabilmekteler. Dolayısıyla kendilerine ters düşen bir mesleğe yönelmeleri de muhtemeldir. Çünkü akılcı olmayan kariyer düşünceleri meslekten elde edilen doyum ve mesleki amaçları olumsuz biçimde etkileyerek meslek seçim sürecinin başarısızlık ve düş kırıklığıyla sona erebilmesine yol açabilirler. Yukarıda özetlenenler dahilinde lisede ileriye yönelik verilen kariyer kararları ve mesleki tercihler öğrencinin yaşamını geliştirebilmekte ya da tersine sınırlandırabilmektedir. Dolayısıyla lisede sağlıklı bir mesleki tercihte bulunmaya engel oluşturabilecek akılcı olmayan düşüncelerin akılcı olan düşüncelerle yer değiştirmesini sağlamak ve bu gerçekçi olmayan inançların üstesinden gelinmesinin gerekli bir olgu olduğu düşünülmektedir.

4. Akılcı Olmayan Mesleki İnançlarla İlgili Kuramlar

a. Bilgiyi İşleme Kuramına Göre Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar

Bu kuram mesleki karar verme sürecinin nasıl oluştuğu üzerinde durmakta; iş arama-bulma becerileri ile problem çözmeye yönelik detaylı bilgiler sunmaktadır. Ayrıca işlevsel olmayan düşüncelerin meslek seçimi üzerindeki etkisi de göz önüne alınmaktadır. Mesleki problem çözme, karar verme becerileri ve işlevsel olmayan düşünceler olmak üzere bu üç faktöre odaklanan yaklaşımda mesleki karar vermenin muhtevası bilgiyi işleme alanları piramidi ile gösterilmektedir. Piramit üç ana alandan oluşmakta ve karar verme sürecinde olan bireylerin nelere dikkat etmeleri gerektiğini göstermektedir (Sampson, Lenz, Reardon, Peterson, 1999).

Şekil 2: Bilgiyi İşleme Alanları Piramidi (Sampson ve ark., 1999).

Şekil 2’den anlaşılacağı üzere piramidin zemininde kişinin kendisiyle ve mesleki seçenekleriyle ilgili bilgileri içeren alan bulunmaktadır. Bireyin kendisi hakkındaki bilgiler doğru bir kariyer seçimi için elzemdir. Bu alanı, meslek seçimi yaparken dikkate alınan yetenekler, ilgiler, değerler ve kişilik özellikleri temsil etmektedir. Meslekleri tanıma ve mesleki seçenekler hakkında bilgi ise mesleki eğitim programları ve iş gücü piyasasıyla ilgili bilgileri içermektedir. Piramidin ortası karar verme ve problem çözme için bilgi edinmede ve bilgiyi kullanmada elzem olan karar verme becerileri alanını göstermektedir. Bu alan İletişim-Analiz-Sentez-Değerlendirme-Uygulama (İASDU) döngüsü olarak kabul edilen karar verme ve problem çözme aşamalarını içermektedir. Bu döngünün mâhiyeti karar verme süreçleri ve bu süreçte uygulanması gerekenleri içermektedir. Sözü edilen döngü şu aşamalardan meydana gelmektedir (Reed, Lenz, Reardon ve Leierer, 2001; Sampson ve ark., 1999)

1. İletişim: Bireyler algıları, olumsuz duyguları ya da kendileri için önemli kişilerden gelen bilgiler sonucunda, var olan durumları ile istedikleri durumlar arasında bir boşluk olduğunun bilincindedirler.

2. Analiz: Bu aşama problem bileşenlerini ilişkilendirme aşamasıdır. Bireyler problemlerinin zihinsel bir tasavvurunu oluşturarak tercih ettikleri mesleğin

niteliklerini daha iyi anlamak ve anlamlandırmak için ögeler arasındaki ilişkileri analiz ederler.

3. Sentez: Alternatifler oluşturma aşamasıdır. Bireyler alternatiflerini inceleyip billurlaştırmaya çalışırlar.

4. Değerlendirme: Alternatifleri önem sırasına koyma aşamasıdır. Bireyler her alternatifi çeşitli pencerelerden değerlendirir ve sonunda deneme niteliğindeki ilk seçimi yaparlar.

5. Uygulama: Bir eylem planı oluşturma aşamasıdır. Bireyler değerlendirme kısmında tercih ettikleri seçimi uygulamak için bir plan yapar ve uygularlar.

Döngü sonunda başarıya ulaşırsa birey diğer problemlerinin çözümüne odaklanmaktadır. Başarısız olduğunda ise süreç içinde elde ettiği bilgilere yenilerini de ekleyerek İASDU döngüsünü tekrar ele almaktadır (Sampson, Peterson, Lenz ve Reardon, 1998).

Piramidin tepesinde bulunan alan ise karar verme sürecinin yeniden ele alınmasını ve üzerinde tekrar düşünülmesini sağlayan alandır. Bu alan meslek kararı vermek için kullanılan bilişsel stratejileri seçmeyi içermektedir (Sampson ve ark., 1999). Buna göre kuram, mesleki kararların nasıl verildiğini şematik bir yolla aşama aşama sunmaktadır. Kurama ilişkin açıklamalar doğrultusunda, bireyin bilgiyi işleme alanları piramidinden ve İASDU döngüsünden yararlanarak doğru mesleki seçimlerde bulunabileceği söylenebilir. Ayrıca bireylerin olumsuz ve işlevsel olmayan bilişlerinin mesleki kararlarını çıkmaz sokağa götüreceği ve uygun olmayan seçimlere yol açabileceği de düşünülebilir. Zira bilgiyi işleme kuramı kapsamında Sampson ve ark. (1998) bireylerin bilişlerinin mesleki davranışlarını olumlu ya da olumsuz anlamda değiştirdiği ve mesleki davranışlarına yön verdiğini belirtmişlerdir.

Sampson ve ark. (1999) göre zihinsel şema örüntüsü ve fonksiyonel olmayan fikirler, bireyin tüm eylemlerine etki ettiği gibi kariyer kararı vermesini de etkilemektedir. Mesleki bilişler, inançlar ve birtakım sayılılar bireylerin kendileri ile ilgili düşünceleri, bireylerin kariyer sorunlarına çözüm bulma tarzlarıyla ilgilidir. Bu tarz bilişler bireylerin önceki yaşantılarında çevreyle etkileşimleri sonucunda oluşmaktadır. Bu biçimdeki şemalar olumlu ve akılcı bir yapıda olduğunda, birey

mesleki sorunlarını geniş bir perspektifte ve gerçekçi zeminde ele alabilmektedir. Gerçeklikten uzak çeşitli fikirler ise bireyin sağlıklı ve tutarlı mesleki kararlar vermesini engellemektedir.

Meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançlar, Bilgiyi İşleme Kuramı kapsamında bireylerin mesleki gelişim sürecine, kendilerine ve mesleklere ilişkin sahip oldukları birtakım olumlu ve olumsuz varsayım ve düşünceler olarak tanımlanmaktadır (Peterson, Sampson, Reardon ve Lenz, 1996). Bu yaklaşım açısından işlevsel olmayan düşünceler, başarılı mesleki problem çözme ve karar verme için gerekli olan biliş bilgisi becerilerine zarar vererek yeni olgusal öğrenmelerin önüne geçerek kariyer karar verme güçlüğüne katkıda bulunabilmektedir (Carr, 2004). Bu tarz düşünceler yaşam doyumunu düşürebilmekte; düşük kendilik değeri, mükemmeliyetçilik ve aşırı genelleme ile de ilişkili bulunmaktadır (Sampson ve ark., 1998). Bu bağlamda bireylerin mesleki düşüncelerinin çevreyle olan etkileşim sonucunda edinildiği söylenebilir. Ayrıca mesleki karar verme aşamasında işlevsel olmayan düşüncelerin meslek seçimindeki kararsızlıkta kritik bir role büründüğü ve bireylerde mükemmeliyetçilik ya da aşırı genelleme gibi bazı akılcı olmayan kişilik özellikleriyle birlikte görülebileceği de söylenebilir.

b. Krumboltz'un Sosyal Öğrenme Kuramı

Krumboltz, Mitchell ve Gelatt (1975), Krumboltz, Mitchell ve Jones (1976), Mitchell ve Krumboltz (1990) ve Krumboltz (1994) meslek seçimiyle ilgili yapılandırılmış bir sosyal öğrenme kuramı ileri sürmüşlerdir. Araştırmacıların bakış açılarına göre mesleki karar vermeye yönelik sosyal öğrenme kuramı, referansını klasik davranışçılık ve pekiştirme kuramından alan Bandura'dan yararlanılarak ortaya atılan bir kuramdır (akt. Herr ve Cramer, 1996). Kuram mesleki karar vermede çevre ile etkileşimin önemine odaklanmaktadır ve bu etkileşimler sonucunda ortaya çıkan öğrenmelerin altı çizilmektedir (Swanson ve Fouad, 2004). Bu yaklaşımda özellikle bireyler üzerinde etkisi bulunan aşağıdaki dört kategorinin önemine işaret edilmiştir (Enright, 1996; Haley, 2004 ve Krumboltz, 1976). Bu kategoriler genetik yapı ve özel kabiliyetler, bağlamsal kriterler ve birtakım olaylar, öğrenme deneyimleri ve göreve

(işe) yaklaşım becerileridir. Bu dört faktörün etkileşimiyle insanlar mesleklerin doğası ve yaşamda oynadıkları roller hakkında inançlar geliştirmelerine yol açmaktadır. Krumboltz bu şekilde oluşan mesleki inançları kişisel gözlem genellemeleri ve dünya görüşü genellemeleri olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Kişisel gözlem genellemeleri, kişinin kendi hakkındaki inançlarına, tutumlarına ve becerilerine ilişkin algılarını, bir işi başarıyla yerine getirebilme yetisini, kişilerin öğrenme yaşantılarını ve kişisel değerleri içine almaktadır. Bir diğerinde ise dünya görüşü genellemelerinde özellikle iş dünyası hakkında inançların oluşturduğu, çevre ve geleceğe ilişkin beklentilere değinilmektedir (Mitchell ve Krumboltz, 1990).

Krumboltz, mesleki karar vermede problemlere yol açan inançların yanlış genellemelere, bir sonucun duygusal etkisinin abartılmış tahminine, yanlış neden sonuç bağlantılar kurmaya, ilgili gerçekleri yok saymaya ve gerçekleşmesi düşük olasılıklı olaylara aşırı ciddiyet vermeye dayandığını belirtmektedir (Krumboltz, 1984; Akt. Herr ve Cramer, 1996). Mesleki karar vermeyi etkileyen bu biçimdeki inançların mesleki danışma sürecinde araştırılmaları faydalı olmaktadır. Eğer bir inanç olumlu seçeneklere ve mesleki keşiflere ket vuruyorsa bu inancın doğruluk ve yanlışlığının etraflıca incelenmesi gerekir ayrıca bu inancın üstesinden gelinmesi zorunlu olmaktadır (Naylor ve Krumboltz, 1994). Fakat sorun çıkaran mesleki inançların tanınması ve onların üstesinden gelinmesi durumunda danışanların kendi keşiflerini yapmalarına izin verilebilmekte ve danışanlar bu biçimdeki inançlar konusunda bilgilendirilerek bilinçlendirilmektedir (Krumboltz, 1992).

Bu kapsamda Krumboltz (1992), kişisel inançlar ve sorunların tanımlanması ve betimlenmesine yönelik bazı tekniklerin olduğunu belirtmiştir. Bu teknikler şunları içermektedir: 1. Danışanların kişisel gözlemlerinin, dünya görüşü genellemelerinin ve harekete geçirdikleri süreçlerin içeriğinin değerlendirilmesi; 2. Yapılandırılmış ön görüşmeler; 3. Düşünce sıralaması; 4. Kendini ayarlama; 5. Hayal etme; 6. Mesleki karar verme provaları; 7. Önceki olayların detaylarına inerek parça parça analiz edilmesi; 8. Davranışsal çıkarımlar ve geribildirim; 9. Psikometrik araçların kullanılması; 10. İşlevsel olmayan ya da yanlış inançların ve genellemelerin

değiştirilmesine yardım etmek için bilişsel yeniden yapılandırma tekniklerinin kullanılması; 11. Basit olumlu pekiştireç kullanımı; 12. Uygun rol modellerinin sağlanması; 13. Problem çözme becerilerini içeren filmler; 14. Problem çözme becerilerini oluşturmada ve pekiştirmede web tabanlı rehberlik programlarının kullanılması; 15. İnanç test etme yöntemlerinin öğretilmesi; 16. Göreve (işe) yaklaşım becerilerinin analizi ve bu becerilerin oluşmamış olması durumunda öğretiminin yapılması (Krumboltz, 1992; Mitchell ve Krumboltz, 1996).

Krumboltz'un kuramı meslek seçiminin temelini açıklayan adeta aydınlatıcı bir fener ve meslek seçim sürecinde karşılaşılan problemlerin üstesinden nasıl gelinebileceğine ilişkin yollar gösteren bir rehber olarak görülebilir (Herr ve Cramer, 1996). Nihayetinde mesleki karar verme ve ilgili müdahalelerle alakalı Krumboltz ve arkadaşları tarafından yapılan çok yönlü kavramsallaştırmaların bu konuyu çalışan başka araştırmacalara da çok kıymetli katkılar yaptığı görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, katılımcılara, veri toplama araçlarına ve veri analizine yönelik açıklamalara değinilmiştir.

A. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada lise öğrencilerinin kariyer kararı verme güçlüklerini etkileyen değişkenler literatüre dayanarak öne sürülen model bağlamında ele alınmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilerin betimlendiği bu model literatürde ilişkisel tarama modeli şeklinde kabul görmektedir (Karasar, 2011). Öne sürülen hipotetik model, Yapısal Eşitlik Modellemesinden (YEM) yararlanılarak teste tabi tutulmuştur.

B. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma kümesini 2020-21 eğitim öğretim senesi, Erzincan il ve ilçe merkezlerindeki ortaöğretimde öğrenimlerini sürdüren öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmadaki katılımcıların seçiminde uygun (kolay) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Öğrencilere ulaşabilme adına avantaj sağlayan, araştırmaya katılmak için uygun ve istekli öğrencileri seçme imkânı sağladığından uygun örnekleme tekniği tercih edilmiştir (Fraenkel vd., 2014). Araştırma verileri farklı türde devlet okulunda öğrenim gören istekli lise öğrencilerine erişilerek toplanmıştır. Öğrencilerin saptanmasında lise 9, 10, 11 ve 12. sınıfta aktif olarak örgün eğitim öğretime devam eden öğrencilerin belirlenmesi ölçüt olarak aranmıştır. Araştırmada toplam 470 lise öğrencisine ulaşılmıştır. Katılımcılara ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların kişisel bilgilerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

		f	%
Cinsiyet	Kadın	335	71.3
	Erkek	135	28.7
Sınıf Düzeyi	9. Sınıf	182	38.7
	10. Sınıf	144	30.6
	11. Sınıf	78	16.6
	12. Sınıf	66	14
Toplam		470	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların 335’i (%71,3) kadın ve 135’i (%28,7) erkektir. Sınıf düzeyinde incelendiğinde ise katılımcıların 182’si (%38,7) 9. Sınıf, 144’ü (%30,6) 10. Sınıf, 78’i (%16,6) 11. Sınıf, 66’sı (%14) ise 12. Sınıflardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralıkları 13-19 arasında değişkenlik göstermektedir. Katılımcıların yaş ortalaması 15.61’dir ($S_s = 1,24$). Katılımcıların okul türüne göre dağılımına bakıldığında, Fen Lisesi 58 (%12,3), Anadolu Lisesi 318 (%67,7), Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi 20 (%4,3), Spor Lisesi 12 (%2,6) ve son olarak İmam Hatip Lisesi 62 (%13,2) öğrenci olacak şekilde dağılmaktadır. Akademik not ortalaması incelenen katılımcıların en düşük 43, en yüksek 100 not ortalamasına sahiptir. Ek olarak 470 katılımcının akademik not ortalamasına ilişkin aritmetik ortalama değeri 80.18’dir ($S_s = 11,83$). Son olarak ilerde olmak istediğiniz mesleğe karar verdiğiniz mi sorusuna ait dağılımlar evet 251 (%53,4), hayır 17 (%3,6) ve kararsızım 202 (%43) şeklindedir.

C. Verilerin Toplanması

Veri toplama kısmına geçmeden hemen öncesinde araştırmada kullanılması düşünülen ölçme araçlarını geliştiren ve Türkçeye uyarlamasını yapan araştırmacılarla e-posta kanalıyla iletişim kurulmuş ve böylece araştırmada kullanım izinleri istenmiştir. Daha sonra veri toplama sürecini etik kurallar çerçevesinde gerçekleştirebilmek için Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Etik Kurul onayı alınmıştır (bkz: Ek_1). Onaydan sonraki aşamada, çalışma kapsamında saptanan

okulların idarecileriyle iletişime geçilmiştir ve istekli olan okullarda veri toplama süreci başarılı bir şekilde uygulanmıştır. Okul idarelerinin eş güdümünde okul rehberlik servisleri ve sınıf rehber öğretmenleri ile iletişime geçilerek okul psikolojik danışmanları kanalıyla araştırmanın amacı, gerekçesi, ölçeklerin uygulanacağı kümenin özellikleri açıklanmıştır. Verilerin gizliliği, kişisel bilgilerin korunması ve saklanması hususunda bilgilendirilmiş onam formuyla ilgili gerekli açıklamalar yapılmıştır. Araştırma verileri online ortama aktararak toplanmıştır. Veriler 2020-2021 eğitim öğretim senesinin ocak ve mart ayları arasında yaklaşık olarak üç aylık zaman diliminde elde edilmiştir.

D. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada katılımcılara uygulanan beş farklı ölçme aracı ile veriler elde edilmiştir. Bu ölçme araçları sırasıyla; (1) Kişisel Bilgi Formu, (2) Kariyer Karar Verme Güçlükleri Ölçeği, (3) Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği, (4) Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (ÇBMÖ-F) ve son olarak (5) Meslek Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeğidir.

1. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik bilgilerini belirleme gayesiyle araştırmacı tarafından düzenlenmiştir. Formda; katılımcılara ait cinsiyet, sınıf düzeyi, yaş bilgisi, öğrenim gördükleri okul türü, akademik not ortalamaları ve ileride bir mesleğe karar verip vermedikleri ile ilgili bilgiler bulunmaktadır (bkz: Ek_3).

2. Kariyer Karar Verme Güçlükleri Ölçeği (KKVGÖ)

Gati ve Saka (2001) tarafınca lisede öğrenim gören öğrenciler için geliştirilmiş ve uyarlaması Bacanlı (2012) tarafınca yapılmıştır. Ölçek 5'li Likert tipi puanlamaya sahip (1 = *Bana hiç uygun değil*, 2 = *Bana pek uygun değil*, 3 = *Bana biraz uygun*, 4 = *Bana uygun*, 5 = *Bana çok uygun*) 34 maddeden oluşmaktadır. Üç ayrı alt ölçekten oluşmaktadır ve alt ölçeklerin her biri kendi içerisinde de alt ölçeklere ayrılmaktadır. Alt ölçeklerden ve ölçeğin tamamından toplam puan elde edilmektedir. Ölçekten

alınan puanın artması kariyer kararı verme güçlüğü de artırmaktadır. Üç alt ölçek; hazırlık eksikliği, bilgi eksikliği ve tutarsız bilgi şeklinde sıralanmaktadır.

Gati ve Saka (2001), orijinal ölçeğin güvenilirliği için Cronbach alfa iç tutarlık katsayılarını incelemişlerdir. Bu inceleme sonucu hazırlık eksikliği için .60, bilgi eksikliği için .93, tutarsız bilgi için .83 ve ölçeğin toplamı için .92 değerlerini elde etmişlerdir. Bacanlı (2012) tarafından ölçek ile yapılan ölçüme ilişkin alfa iç tutarlık katsayıları; hazırlık eksikliği alt boyutu için .45, bilgi eksikliği alt boyutu için .90, tutarsız bilgi alt boyutu için .82, ölçeğin tümü içinse .82 olarak elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre faktör yapısı ve güvenilirliği tekrardan gözden geçirilen 34 maddeli Türkçe KKVGO-LF'nin yenilenen formunun (KKVGO-LFR) bütün sınıf seviyelerindeki lise öğrencileri için rahatlıkla kullanılabileceği anlaşılmaktadır. Bu araştırmada yapılan güvenilirlik analizi sonuçları ise ölçeğin tümü için alfa değeri .93, hazırlık eksikliği alt boyutu için .45, bilgi eksikliği alt boyutu için .93, tutarsız bilgi alt boyutu için .90 olarak bulunmuştur. Bu çalışmanın geçerliliğine ilişkin nihai modeldeki sonuçlara göre [$\chi^2 = 494,014$ sd= 140, $\chi^2/sd = 3.52$, CFI=.91, SRMR=.073, RMSEA=.073] değerleri elde edilmiştir.

3. Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği (BTÖ-12)

Carleton, Norton ve Asmundson (2007) tarafınca geliştirilen Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği lise öğrencilerinin belirsizliklere karşı tahammülsüzlük düzeylerinin ölçülmesi gayesiyle geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması, üniversite öğrencileri üzerinde Sarıçam, Erguvan, Akın ve Akça (2014) tarafından yapılmıştır. Ölçek 5'li likert tipi derecelendirme (1 = *Bana Hiç Uygun Değil*, 5 = *Bana Tamamen Uygun*) biçiminde puanlanmaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliği için yapılan doğrulayıcı faktör analizinde orijinal formula benzerlik göstermesiyle toplam 12 maddenin iki boyutta (ileriye yönelik kaygı (1-7. Maddeler), engelleyici kaygı (8-12. Maddeler) toplandığı görülmektedir. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ölçeğin bütünü için .88; ileriye yönelik kaygı alt boyutu için .84, engelleyici kaygı alt boyutu için .77 olarak elde edilmiştir (Sarıçam, Erguvan, Akın ve Akça, 2014). Bu araştırmadan elde edilen alfa değeri ölçeğin bütünü için .86, ileriye yönelik kaygı alt ölçeği için .76,

engelleyici kaygı alt ölçeği için ise .85 olarak bulunmuştur. Ölçekte ters puanlanan madde yoktur. Ayrıca ölçekten hem alt boyutlara göre hem de bütünüyle toplam puan elde edilmektedir. Artan puanlar yüksek seviyede belirsizliğe tahammülsüzlüğü göstermektedir

4. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (ÇBMÖ-F)

Orijinali Frost, Marten, Lahart ve Rosenblate (1990) tarafından öğrencilerin mükemmeliyetçiliğe ilişkin eğilimlerini saptamak amacıyla geliştirilmiştir. Frost ve arkadaşlarına (1990) göre mükemmeliyetçilik altı alt özellikten oluşan çok boyutlu bir yapıdır. Ölçek, Özbay ve Mısırlı-Taşdemir (2003) tarafından lise öğrencileri üzerinde Türkçe'ye uyarlanmıştır. Uyarlama çalışmasında 35 maddenin 6 faktör altında toplandığı görülmektedir. Test likert tipi 1-5 arası derecelendirmeye sahip *kesinlikle katılıyorum* (5), *katılıyorum* (4), *kararsızım* (3), *katılmıyorum* (2), *kesinlikle katılmıyorum* (1) formatında hazırlanmıştır. Türkçe uyarlama çalışması yapılan ölçeğin iç tutarlılık katsayıları genel ve alt ölçekler için .63 ile .87 arasında değişmektedir. Testin genel güvenirlik değeri (α) = .83 olarak belirlenirken α değerleri Düzen alt boyutu için .87, Hatalara Aşırı İlgi alt boyutu için .77, Davranışlardan Şüphe alt boyutu için .61, Aile Beklentileri alt boyutu için .71, Ailesel Eleştiri alt boyutu için .65 ve Kişisel Standartlar alt boyutu için .63 olarak bulunmuştur (Özbay ve Mısırlı-Taşdemir, 2003). Bu çalışmadan elde edilen cronbach alfa değeri ise ölçeğin bütünü için .89, aile beklentileri alt boyutu için .81, ailesel eleştiri alt boyutu için .78 olarak bulunmuştur.

Bu çalışmaya ÇBMÖ'nün iki alt boyutu dahil edilmiştir. İlki 'Aile Beklentileri' dir. Bu boyuttaki ifadeler bireyin, ebeveynlerinin aşırı yüksek ölçütler belirlediğine inanma yatkınlığını öne sürmektedir. Diğeri ise 'Ailesel Eleştiri' dir. Bu faktör altında yer alan ifadeler, bireyin ebeveynlerini oldukça yüksek düzeyde eleştirel değerlendirmesini ifade etmektedir.

5. Meslek Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeği (MSİDÖ)

MSİDÖ Yılmaz Erdem (2006) tarafından ülkemizde öğrenim yaşantısını sürdüren lise öğrencilerinin akılcı olmayan mesleki inançlarını ortaya çıkarmak amacıyla tasarlanmıştır. Toplam 33 maddeden oluşmaktadır. Ölçek likert tipi 1-5 arası derecelendirmeye sahiptir. Ölçekteki ifadeler; *Tamamen katılıyorum (5), Katılıyorum (4), Kararsızım (3), Katılmıyorum (2), Kesinlikle katılmıyorum (1)* biçimindedir. Ölçekte tersten cevaplanan madde bulunmamaktadır. Bireyin alabileceği en az puan 33, en fazla puan ise 165' dir. Puanların fazlalığı akılcı olmayan mesleki inançların varlığını göstermektedir. 5 alt ölçekten oluşmakta olup bu alt ölçekler; Mükemmeliyetçilik (9 madde), Dışsal kontrol (8 madde), Yanlış çıkarımlar (5 madde), Genellemeler (8 madde) ve Özsaygı (3 madde)'dir. MSİDÖ'nün yapı geçerliğini saptamak adına verilerde betimleyici ve doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Yapılan doğrulayıcı faktör analizinin neticesinde 5 faktörlü bir yapı test edilmiş ve yapılan analizlerin ardından test edilen modelin gayet iyi uyum indeksleri gösterdiği ortaya konmuştur. Analizlerden yola çıkarak ortaya konan sonuçlara bakıldığında Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ölçeğin bütünü için .79 olarak elde edilmiştir. Ölçeğin beş faktörlü yapısı için bulunan alfa değerleri ise .50 ile .67 arasında değişkenlik göstermektedir. Mükemmeliyetçilik alt boyutu için cronbach alfa katsayısı .67, dışsal kontrol için .62, yanlış çıkarımlar için .60, genellemeler için .61 ve son olarak öz saygı için .50 olarak elde edilmiştir (Yılmaz Erdem, 2006). Bu araştırmada bulunan Cronbach alfa değeri ölçeğin tümü için .87 olarak hesaplanmıştır. Alfa değerleri mükemmeliyetçilik alt boyutu için .74, dışsal kontrol alt boyutu için .77, yanlış çıkarımlar alt boyutu için .73, genellemeler alt boyutu için .70 ve son olarak özsaygı için .52 olarak bulunmuştur.

E. Verilerin Çözümlemesi

Veri çözümlemesi öncesinde veri setine ilişkin analizlere uygun olarak ilgili varsayımlar karşılanmıştır. Buna göre ilk olarak yordayıcı değişkenlere ilişkin veriler betimsel istatistik aracılığıyla gözden geçirilerek yanlış/eksik veri girişinin olup olmadığı kontrol edilerek belirlenen kusurlar doğrusuyla değiştirilmiş ve verilerin istenildiği gibi doğru girilip girilmediği tekrar tekrar kontrole tabi tutulmuştur. Yapısal

eşitlik modeli analizleri için istenen düzeyde kesin bir örneklem büyüklüğünü ifade etmek güçtür. Araştırmacılar çoğunlukla gözlenen ve örtük değişken adetine göre örneklem büyüklüğünün belirlenmesi taraftarıdır. Buna mukabil yapısal eşitlik modellemeleri için büyük ölçekli örneklem büyüklüklerinin olmasını öne sürenlerde vardır. Ortak görüş 200 üstü örneklemin yeterli görülebileceğidir. Ancak örneklem sınırı için 300 ya da 500 sayılarını ifade eden araştırmacılar da mevcuttur. Bu sayılarla birlikte kullanılan tahmin yöntemine göre örneklem büyüklüğüne olan gereklilik artabilir yahut azalabilir (Şen, 2013).

Uç değer analizinde tek ve çok değişkenli uç değer analizleri hesaplanmıştır. Tek değişkenli uç değer analizi için standartlaştırılmış z puanlarına bakılmış ve ± 4 değerinin üzerinde ya da altında olan puanlar tek değişkenli uç değerler olarak görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2001). Bu analiz sonucunda veri setindeki 4 gözlem tek değişkenli uç değer olarak tespit edilmiş ve sonrasında bu gözlemler veri setinden silinmiştir. Çok değişkenli uç değer analizi, Mahalanobis distance değerleri incelenerek elde edilmiş (Tabachnick ve Fidell, 2001) ve veri setindeki gözlemlere ait Mahalanobis distance değerleri $\chi^2(4) = 13.27$ ($p < .01$) üstünde olan değerler, çok değişkenli uç değer olarak tespit edilmiştir. Analiz neticesinde iki gözlem çok değişkenli uç değer olarak belirlenmiş ve veri setinden çıkarılmıştır. Tek ve çok değişkenli uç değerlerin veri setinden çıkarılması sonucu geriye 470 gözlem kalmıştır.

Normallik varsayımı için çarpıklık ve basıklık katsayılarıyla standart artıkların normal dağılımı incelenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Bağımlı ve yordayıcı değişkenlere ilişkin çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 arasında olduğu görülmektedir. Standart hataların normal dağılımı, standart artıkların (standardized residuals) histogramı ve normal olasılık grafiği (P-P) aracılığıyla tespiti yapılmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2001). Hem histogram hem de P-P grafikleri veri setinin normallik varsayımını açıkça karşıladığı görülmüştür. Doğrusallık varsayımı Q-Q grafiğiyle, eşdeğişkenlik varsayımı ise dağılım grafiğiyle (scatterplot) analiz edilmiştir. Q-Q grafiğinin doğrusallık varsayımını karşıladığı anlaşılmaktadır. Dağılım grafiğinde ise spesifik bir örüntü tespit edilememiştir.

Çoklu bağlantısallık varsayımı için bağımlı ve yordayıcı değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarına bakılmıştır (Bknz. Tablo 3). Tablo 3'e göre, değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarının .49'un altında olduğu anlaşılmaktadır. Stevens'a (2002) göre değişkenler arasında .80 ve üstü korelasyon değerlerinin olması çoklu bağlantısallık sorununa yol açabilir. Bunun yanı sıra çoklu bağlantısallık varsayımı için varyans büyütme faktörü (VIF) ve tolerans değerlerine bakılmıştır. VIF değerlerinin 1.08 ile 1,80 arasında, tolerans değerlerinin ise .55 ile .92 arasında değerler aldığı görülmektedir. Bir başka indeks olan Condition Index (CI) değerleri de incelenmiştir. Bu değerlerin (CI) <30 olduğu tespit edilmiştir. Varyans büyütme faktörü (VIF) değerleri 10'dan küçük, Tolerans değerlerinin ise .10'dan büyüktür. Dolayısıyla bu veri setinde çoklu bağlantısallık sorununun var olmadığı anlaşılmaktadır (Hair, Tatham, Anderson ve Black, 1998).

Yordama hatalarının bağımsızlığına Durbin-Watson (D-W) test istatistiğiyle bakılmıştır (Field, 2009; Tabachnick ve Fidell, 2001). Ortak görüş D-W test istatistiğinin 1,5 ile 2,5 arasında olması beklenmektedir (Prusty, 2010). Field (2009) sert bir ölçüt olarak bu değer 1'in altında yahut 3'ten büyük olması halinde endişe edilmesi gereken bir durum olduğunu ileri sürmüştür. Durbin Watson katsayısı (2.099 <2,5) ile otokorelasyon varsayımı incelenmiş ve hataların bağımsızlığının sağlandığı gözlenmiştir.

Yapısal eşitlik modeli (YEM) kapsamında alanyazında değinilen uyum iyiliği değerlerine göz atıldığında Kikare testi, RMSEA, GFI, CFI, AGFI ve SRMR gibi çeşitli indekslerin belirtilen referans değerleri aralığında yer alması gerekir (Kline, 2011). Dolayısıyla normal değer ölçütlerine bakıldığında $\chi^2/sd \leq 2$, GFI (Uyum iyiliği indeksi) > 0.95, AGFI (Düzeltilmiş iyilik uyum indeksi) > 0.95, CFI (Karşılaştırmalı uyum indeksi) > 0.95, RMSEA (Yaklaşık hataların ortalama karekökü) < 0.05, SRMR (Standartlaştırılmış hata kareleri ortalamasının karekökü) < 0.05 değer aralıklarında olduğu görülmektedir. Kabul edilebilir değer ölçütlerinin ise $\chi^2/sd \leq 5$, GFI > 0.90, AGFI > 0.90, CFI > 0.90, RMSEA < 0.08, SRMR < 0.08 değer aralıklarında olduğu görülmektedir (Schreiber, Nora, Stage, Barlow ve King, 2006; Şimşek, 2007; Hooper

ve Mullen, 2008; Wang ve Wang, 2012). Bu bağlamda modelden elde edilen uyum değerleri literatüre ve araştırmanın veri setine uygun uyum indeksleri açısından analiz edilmiş ve rapor haline getirilmiştir. Bu analizlerin tümü IBM SPSS İstatistik 23 ve AMOS 24 programlarından faydalanılarak gerçekleştirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu kısımda araştırmanın amaçları doğrultusunda elde edilen bulgulara değinilmiş sonrasında ulaşılan bulgularla ilgili olarak raporlama yapılmıştır. Dolayısıyla öncelikle öne sürülen hipotetik modelde var olan değişkenler arasındaki ilişkilere ait sonuçlara ve betimsel istatistiklere ilişkin detaylara değinilmiştir. Sonrasında öne sürülen hipotetik model teste tabi tutularak ulaşılan bulgular raporlaştırılmış buna ek olarak modelin önerdiği iyileştirme indekslerinden sonra nihai modele ulaşılmıştır. Bu bölümün sonunda nihai model üzerindeki dolaylı etkilerin hesaplanmasına ilişkin bulgular ifade edilmiştir. Ulaşılan bütün bulgular bu alanda yapılmış başka araştırma bulguları kapsamında ilerleyen bölümde yorumlanarak tartışılmıştır.

A. Veri Setine Ait Betimleyici İstatistikler

Araştırma kapsamında betimleyici istatistik analizi yapılarak Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere Ait Betimsel İstatistikler

	Min.Max.P.	$\bar{X}$	Ss	Basıklık	Çarpıklık	α
KKVG	44-159	89,04	22,62	-,279	,398	,93
HazEk	19-51	33,75	4,9	,247	-,033	,45
BilEk	13-65	32,08	11,82	-,392	,435	,93
TutBil	10-50	23,21	8,93	-,361	,421	,90
BT	13-60	39,76	9,02	-,25	-,153	,86
AOMİ	49-132	85,95	15,8	,039	-,509	,87
AB	5-25	15,72	4,67	-,58	-,103	,81
AE	4-20	9,35	3,86	-,52	-,549	,78

Not: n = 470, **KKVG:** Kariyer Karar Verme Güçlüğü, **HazEk:** Hazırlık Eksikliği, **BilEk:** Bilgi Eksikliği, **TutBil:** Tutarsız Bilgi, **BT:** Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **AOMİ:** Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB:** Aile Beklentileri, **AE:** Ailesel Eleştiri, $\bar{X}$: Aritmetik Ortalama, **Ss:** Standart Sapma, α : Cronbach Alfa Katsayısı

Yukarıda Tablo 2’de görüldüğü üzere ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları sırasıyla Kariyer Karar Verme Güçlüğü Ölçeği için .93, Hazırlık Eksikliği alt ölçeğinin .45, Bilgi Eksikliği alt ölçeğinin .93, Tutarsız Bilgi alt ölçeğinin .90, Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği’nin .86, Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar İnançlar Ölçeği’nin .87, Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği’nin Aile Beklentileri alt boyutu için .81, Ailesel Eleştiri alt boyutu için de .78 değerleri elde edilmiştir. Ölçeklerden elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayılarının kabul edilebilir değerler olduğu görülmektedir.

B. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Ait Bulgular

Araştırmada teste tâbi tutulacak modeldeki değişkenlerin birbiriyle ilişkilerine Pearson Momentum Korelasyon analiziyle bakılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren sonuçlar Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Değişkenler Arası İlişkilere Ait Pearson Korelasyon Matrisi

	1	1.1	1.2	1.3	2	3	4	5
1.KKVG	1	,637	,948	,927	,452	,455	,148	,312
1.1.HazEk		1	,456	,461	,465	,397	,181	,242
1.2.BilEk			1	,827	,378	,355	,073	,259
1.3.TutBil				1	,388	,463	,179	,314
2.BT					1	,405	,195	,313
3.AOMİ						1	,444	,436
4.AB							1	,485
5.AE								1

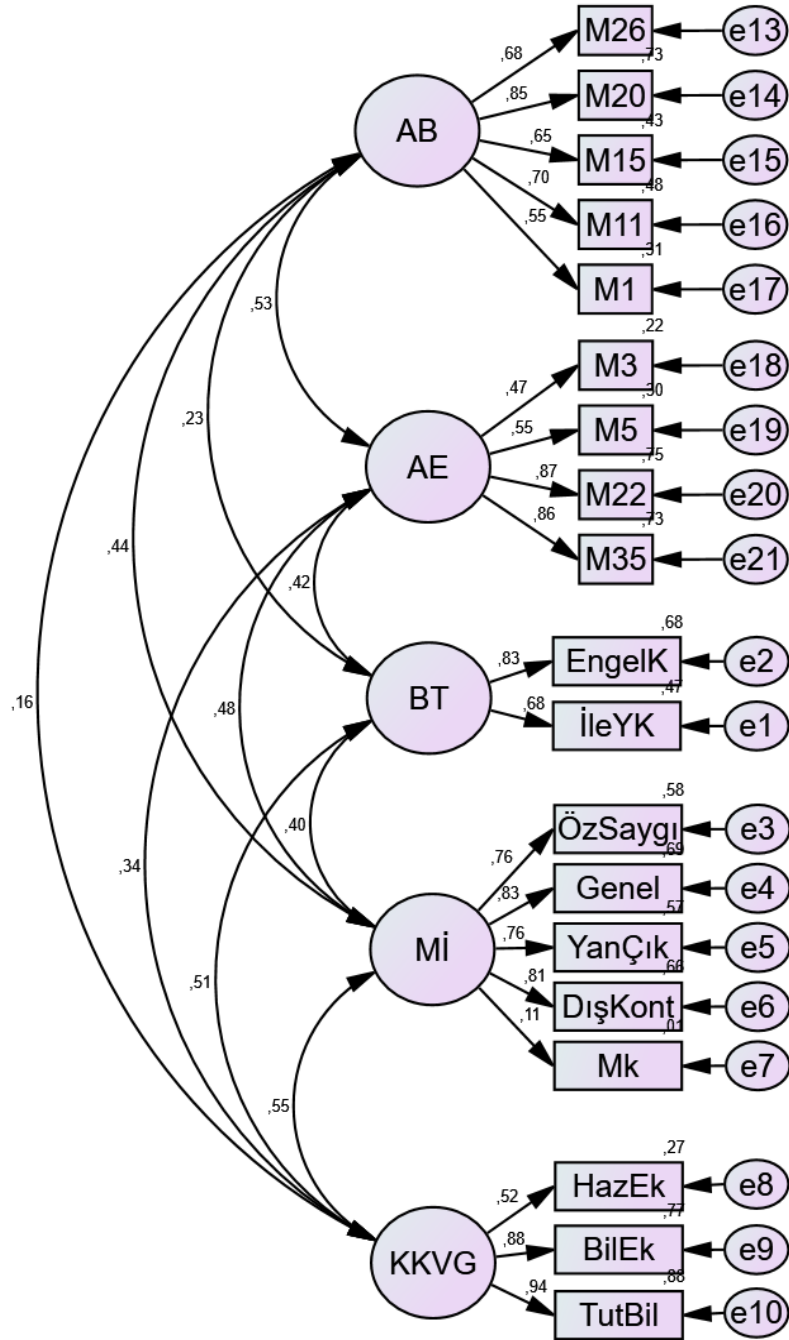
Not: n = 470, bütün ilişki katsayıları p <.01 düzeyinde anlamlıdır. **KKVG:** Kariyer Karar Verme Güçlüğü, **HazEk:** Hazırlık Eksikliği, **BilEk:** Bilgi Eksikliği, **TutBil:** Tutarsız Bilgi, **BT:** Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **AOMİ:** Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB:** Aile Beklentileri, **AE:** Ailesel Eleştiri

Tablo 3'te görüldüğü üzere değişkenler arasında düşük, orta ve yüksek düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişkilere rastlanmaktadır. Bu tabloya göre kariyer karar verme güçlüğü ile belirsizliğe tahammülsüzlük ($r = .45$) ve meslek seçimine yönelik akılcı olmayan inançlar ($r = .45$) arasında pozitif yönde orta düzeyde; ebeveyn beklentileri ($r = .14$) ve eleştirileri ($r = .31$) arasında ise pozitif yönde zayıf bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3'ten bağımsız olarak ayrıca araştırma kapsamında katılımcıların cinsiyeti ile kariyer karar verme güçlüğü toplam puanı arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Yapılan bağımsız örneklem t testi sonucunda $t(468) = .015$, $p < .05$ sonucu elde edilmiştir. Buna göre kız öğrencilerin kariyer karar verme güçlüğü puan ortalamaları erkek öğrencilere göre anlamlı derecede farklılık göstermektedir. Yani kız öğrenciler erkeklere oranla daha fazla kariyer karar verme güçlüğü yaşamaktadırlar.

C. Ölçme Modeli Testine Ait Bulgular

Yapısal eşitlik modellemesinde öncelikle araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkilerin serbest bırakılmasıyla, ilişkilerin doğrulayıcı faktör analizi ile incelendiği ölçüm modelleri teste tabi tutulmuştur. Ayrıca değişkenler arasında standardize edilmiş regresyon katsayıları Şekil 3 ve Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 3: Ölçme Modeli

Not: **KKVG**: Kariyer Kararı Verme Güçlüğü, **BT**: Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **Mİ**: Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB**: Aile Beklentileri, **AE**: Ailesel Eleştiri, **HazEk**: Hazırlık Eksikliği, **BilEk**: Bilgi Eksikliği, **TutBil**: Tutarsız Bilgi, **İleYK**: İleriye Yönelik Kaygı, **EngelK**: Engelleyici Kaygı, **Mk**: Mükemmeliyetçilik, **DışKont**: Dışsal Kontrol, **YanÇık**: Yanlış Çıkarımlar, **Genel**: Genellemeler, **M**: Madde

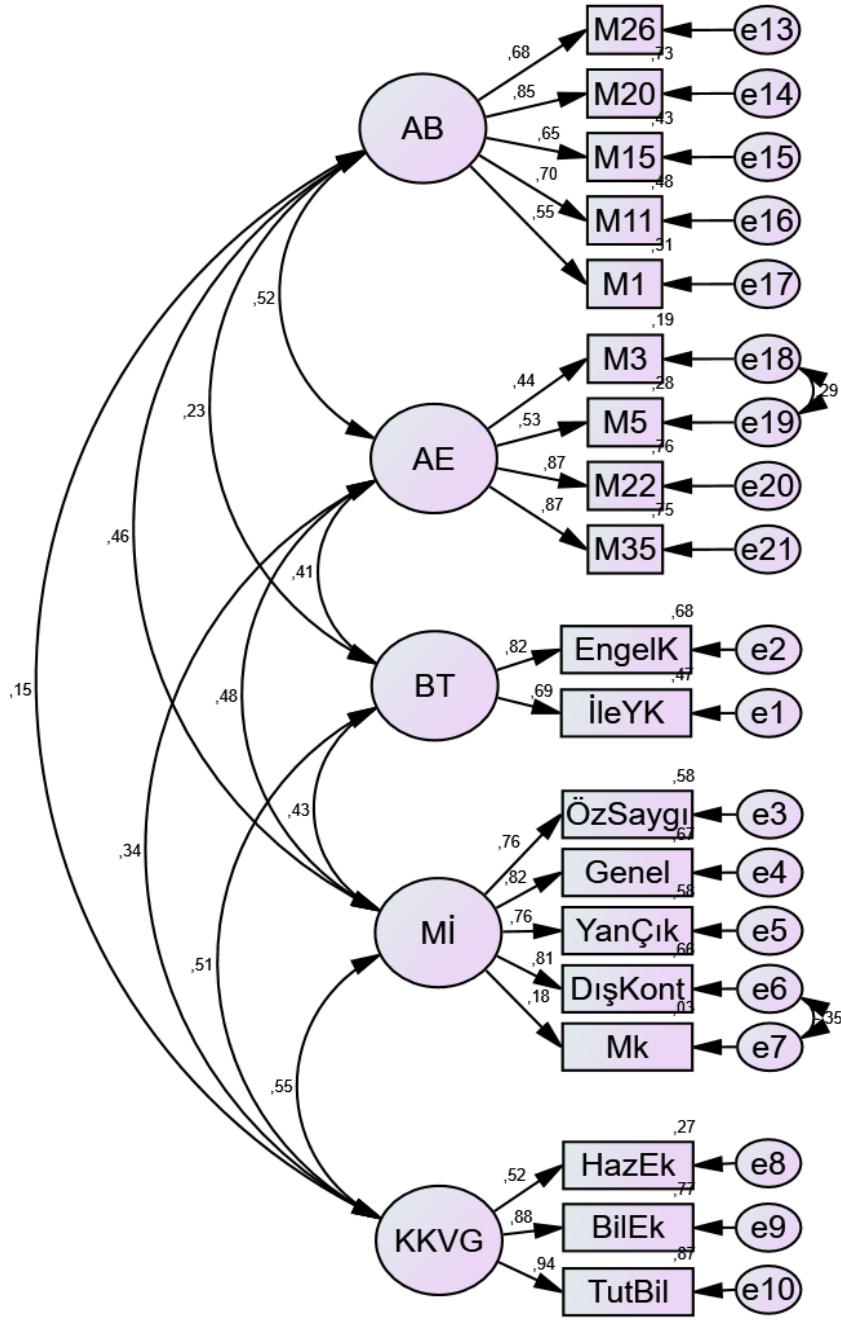
Ölçme modelinde, örtük değişkenler ile gözlenen değişkenler arasındaki katsayıların $p < .001$ düzeyinde anlamlılığa sahip olduğu görülmüştür. Buna göre Kariyer kararı verme güclüğü örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .52 ile .94, belirsizliğe tahammülsüzlük örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .68 ile .83, akılcı olmayan mesleki inançlar örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .11 ile .83, aile beklentileri örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .55 ile .85 ve son olarak ailesel eleştiri örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .47 ile .87 arasında farklılaştığı görülmektedir.

Ölçme modelindeki örtük değişkenlerin ilişki katsayıları sırasıyla KKVİ ile BT arasında .51, KKVİ ile Mİ arasında .55, KKVİ ile AB arasında .16, KKVİ ile AE arasında .34, BT ile Mİ arasında .40, BT ile AB arasında .23, BT ile AE arasında .42, Mİ ile AB arasında .44, Mİ ile AE arasında .48, AB ile AE arasında .53 olarak elde edilmiştir.

Tablo 4. Ölçme modeline ait uyum değerleri

Uyum İndeksleri	Değerler
χ^2 /sd	4.13
RMSEA	.082
SRMR	.08
CFI	.89
TLI	.86

Tablo 4'te görüldüğü üzere ölçme modelinde uyum değerleri χ^2/sd 4.13, RMSEA değeri .082, SRMR değeri .08, CFI değeri .89, TLI değeri .86 olarak elde edilmiştir. Bu verilerden hareketle ölçme modelinin, öne sürülen hipotetik modeli test etmek için yeterli uyum değerleri göstermediği anlaşılmaktadır. Modelin yeterli uyum değerlerine sahip olabilmesi için üzerinde modifikasyon yapılması gerekmektedir. Bu kapsamda nihai ölçme modeline ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları aşağıda gösterilmiştir.

Şekil 4: Nihai Ölçme Modeli

Not: **KKVG**: Kariyer Kararı Verme Güçlüğü, **BT**: Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **Mİ**: Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB**: Aile Beklentileri, **AE**: Ailesel Eleştiri, **HazEk**: Hazırlık Eksikliği, **BilEk**: Bilgi Eksikliği, **TutBil**: Tutarsız Bilgi, **İleYK**: İleriye Yönelik Kaygı, **EngelK**: Engelleyici Kaygı, **Mk**: Mükemmeliyetçilik, **DışKont**: Dışsal Kontrol, **YanÇık**: Yanlış Çıkarımlar, **Genel**: Genellemeler, **M**: Madde

Nihai ölçme modelinde, örtük değişkenler ile gözlenen değişkenler arasındaki katsayıların $p < .001$ düzeyinde anlamlılığa sahip olduğu görülmüştür. Buna göre Kariyer kararı verme güclüğü örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .52 ile .94, belirsizliğe tahammülsüzlük örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .69 ile .82, akılcı olmayan mesleki inançlar örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .18 ile .82, aile beklentileri örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .55 ile .85 ve son olarak ailesel eleştiri örtük değişkeni ile gözlenen değişkenler arasındaki ilişki katsayısının .44 ile .87 arasında farklılaştığı görülmektedir.

Nihai ölçme modelindeki örtük değişkenler arasındaki ilişkiler ele alındığında; kariyer kararı verme güclüğü, belirsizliğe tahammülsüzlük, akılcı olmayan mesleki inançlar, aile beklentileri ve ailesel eleştiri örtük değişkenleri arasındaki bütün yolların $p < .001$ düzeyinde anlamlılığa sahip olduğu görülmüştür.

Nihai ölçme modelindeki örtük değişkenlerin ilişki katsayıları sırasıyla KKVĞ ile BT arasında .51, KKVĞ ile Mİ arasında .55, KKVĞ ile AB arasında .15, KKVĞ ile AE arasında .34, BT ile Mİ arasında .43, BT ile AB arasında .23, BT ile AE arasında .41, Mİ ile AB arasında .46, Mİ ile AE arasında .48, AB ile AE arasında .52 olarak elde edilmiştir.

Nihai ölçme modeli üzerinde yapılan iyileştirmelere göz atıldığında ÇBMÖ-F ailesel eleştiri alt boyutunun 3. ve 5. maddelerine ait hata varyansları “e18-e19” arasında ve Meslek Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeği’nin (MSİDÖ) dışsal kontrol ve mükemmeliyetçilik alt ölçeklerine ait hata varyansları arasında oluşturulacak karşılıklı ilişkinin modelin uyum değerlerini daha da iyi hale getirmesi dahası ki-kare değerini yaklaşık 79,6 puan indireceği gözlenmektedir. Bu hata terimlerinin bağlı olduğu gözlenen değişkenler (ifadeler) incelendiğinde örneğin ÇBMÖ’nün 3. maddesi (*Çocukken, bir şeyi mükemmel olarak gerçekleştirmediğimde cezalandırıldım.*) ve 5. maddelerinin (*Ebeveynlerim hatalarımı asla anlamaya çalışmadılar.*) birbirlerinin yerine rahatlıkla kullanılabileceği ve anlamsal açıdan homojenlik gösterdiğinden bu

iki maddenin hata varyansları arasında ilişki kurulmuştur. Bu işlemlerden sonra nihai ölçme modeline ilişkin değerler Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Nihai ölçme modeline ait uyum değerleri

Uyum İndeksleri	Değerler
χ^2 /sd	3.62
RMSEA	.075
SRMR	.07
CFI	.91
TLI	.89

Tablo 5’te görüldüğü üzere nihai ölçme modelinde uyum değerleri χ^2 /sd 3.62, RMSEA değeri .075, SRMR değeri .07, CFI değeri .91, TLI değeri .89 olarak elde edilmiştir. Bu verilerden yola çıkılarak nihai ölçme modelinin, öne sürülen hipotetik modeli test etmek için yeterli uyum değerleri gösterdiği anlaşılmaktadır.

D. Hipotetik Model Testine Ait Bulgular

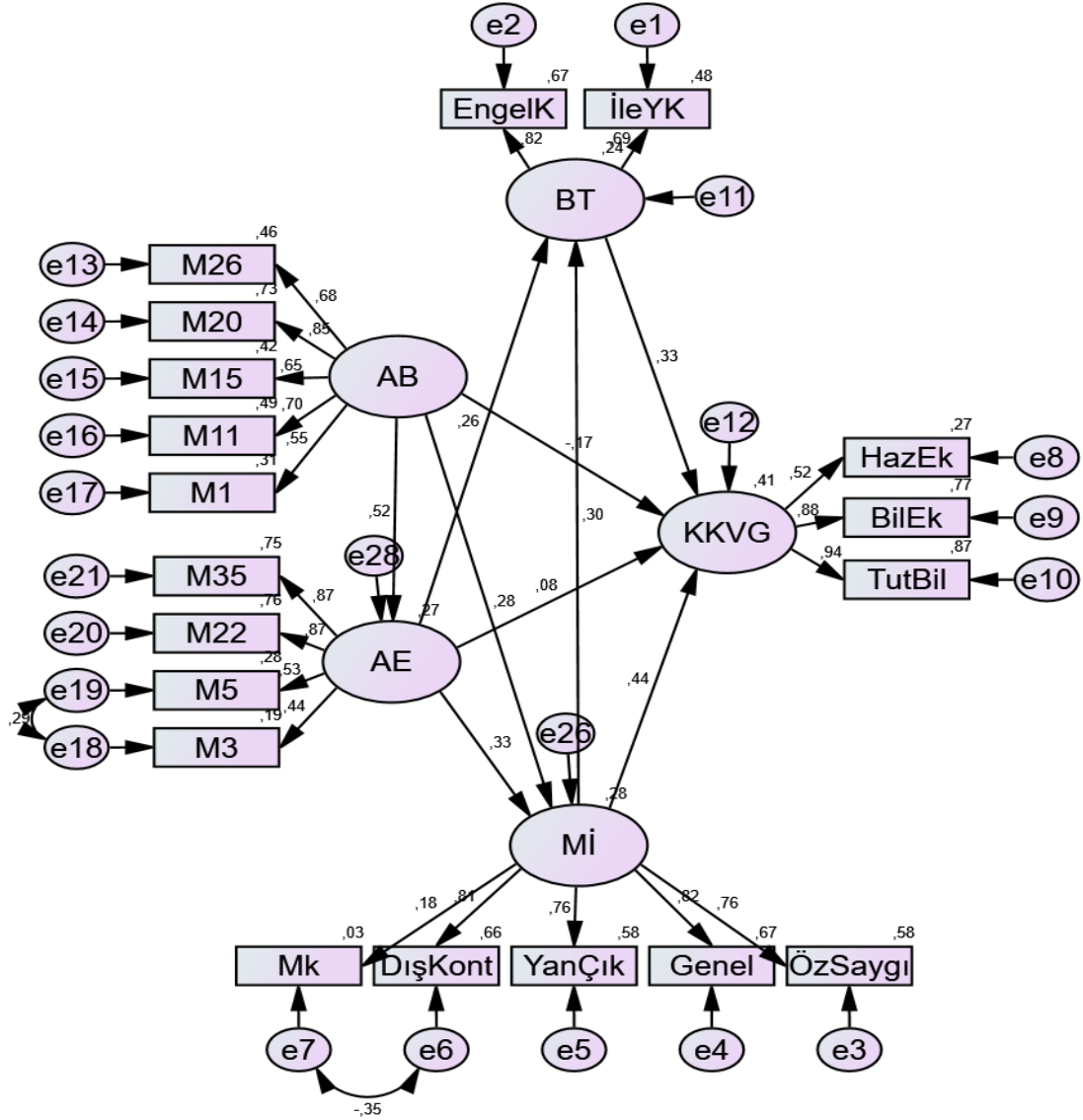
Nihai ölçme modeli tasdik edildikten sonraki kısımda çalışma kapsamında öne sürülen hipotetik model test edilmiş ve hipotetik modele ilişkin uyum değerleri Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Hipotetik Modele Ait Uyum Değerleri

Uyum İndeksleri	Değerler
χ^2 /sd	3.60
RMSEA	.075
SRMR	.07
CFI	.90
TLI	.89

Tablo 6’da görüldüğü üzere hipotetik modelin uyum değerleri; χ^2 /sd 3.60, RMSEA değeri .075, SRMR değeri .07, CFI değeri .90, TLI değeri .89 olarak elde edilmiştir. Bu verilerden hareketle hipotetik modelin kabul edilebilir uyum değerlerine

sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu modelde yer alan standartlaştırılmış regresyon katsayılarının görseli Şekil 5’te gösterilmiştir.

Şekil 5: Hipotetik modele ait standardize edilmiş regresyon katsayıları

Not: **KKVG**: Kariyer Kararı Verme Güçlüğü, **BT**: Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **Mİ**: Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB**: Aile Beklentileri, **AE**: Ailesel Eleştiri, **HazEk**: Hazırlık Eksikliği, **BilEk**: Bilgi Eksikliği, **TutBil**: Tutarsız Bilgi, **İleYK**: İleriye Yönelik Kaygı, **EngelK**: Engelleyici Kaygı, **Mk**: Mükemmeliyetçilik, **DışKont**: Dışsal Kontrol, **YanÇık**: Yanlış Çıkarımlar, **Genel**: Genellemeler, **M**: Madde

Şekil 5’te gösterilen hipotetik modelde örtük değişkenler arasındaki yollara ilişkin katsayıların-.17 ile .52 arasında değer aldığı ve Ailesel Eleştiriden Kariyer Karar Verme Güçlüğüne giden yol haricinde bütün yolların $p<.001$ düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Hipotetik modeldeki örtük değişkenler arasındaki ilişkilere bakıldığında standardize edilmemiş ve standardize edilmiş yol katsayıları, standart hata ve t değerleri Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Hipotetik Modelin Doğrudan Etkilere Yönelik Değerleri

Yapısal İlişkiler	B	β	S.E	CR (t)
AB $\longrightarrow$ AE	.281	.521	.041	6.858***
AE $\longrightarrow$ Mİ	1.295	.331	.264	4.905***
AB $\longrightarrow$ Mİ	.593	.280	.128	4.617***
AE $\longrightarrow$ BT	2.0	.264	.530	3.778***
Mİ $\longrightarrow$ BT	.589	.304	.129	4.576***
Mİ $\longrightarrow$ KKVG	.612	.443	.095	6.456***
BT $\longrightarrow$ KKVG	.234	.327	.046	5.076***
AB $\longrightarrow$ KKVG	-.489	-.167	.170	-2.881***
AE $\longrightarrow$ KKVG	.430	.080	.323	1.333

Not: **KKVG**: Kariyer Kararı Verme Güçlüğü, **BT**: Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **Mİ**: Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB**: Aile Beklentileri, **AE**: Ailesel Eleştiri

Şekil 5 ve Tablo 7 da yer alan sonuçlara göre aile beklentilerinden ailesel eleştiriye giden yolun istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($\beta = .52$, $p<.05$). Ailesel eleştiriden akılcı olmayan mesleki inançlara giden yol ($\beta = .33$, $p<.05$) ve aile beklentilerinden akılcı olmayan mesleki inançlara ulaşan yol istatistiksel olarak anlamlıdır ($\beta = .28$, $p<.05$). Benzer biçimde ailesel eleştiri ile belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkinin de anlamlı olduğu görülmektedir ($\beta = .26$, $p<.05$). Akılcı olmayan mesleki inançlardan belirsizliğe tahammülsüzlüğe giden yolun ($\beta = .30$, $p<.05$) ve sonrasında kariyer kararı verme güçlüğüne giden yolun anlamlı olduğu görülmektedir ($\beta = .44$, $p<.05$). Belirsizliğe tahammülsüzlüğün kariyer kararı verme güçlüğüne pozitif düzeyde anlamlı olarak yordadığı görülmektedir ($\beta = .32$,

$p < .05$). Aile beklentileri ve kariyer kararı verme güçlüğü arasındaki standardize edilmiş beta katsayısı negatiftir ancak bu yol istatistiksel olarak anlamlıdır ($\beta = -.16$ $p < .05$). Son olarak ailesel eleştiriden kariyer kararı verme güçlüğüne ulaşan yolun istatistiksel açıdan manidar olmadığı görülmektedir ($\beta = .08$ $p > .05$).

Bu bulgulardan yola çıkılarak analizin bu kısmında örtük değişkenler açısından her bir ilişkinin istatistiksel olarak anlamlılık düzeyi diğer ilişkileri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediğinden anlamlı olmayan yolların tümünün modelden çıkarılması yerine anlamlılık düzeyi en az veya anlamlı olmayan yollar ilk olarak modelden atılmıştır. Buradan hareketle öncelikle ailesel eleştiriden kariyer kararı verme güçlüğüne giden yol öncelikle modelden atılmış, sonrasında analiz tekrar yapılarak tahminler ve model uyum değerleri gözden geçirilmiştir. Ayrıca modele ilişkin iyileştirmeler incelendiğinde Mükemmeliyetçilik ölçeğinin alt boyutu olan Aile Beklentileri örtük değişkeninin 1. ve 15. maddelerine ait hata terimleri arasında oluşturulacak kovaryansın, modeli daha da iyileştireceği ve ki-kare değerini düşüreceği ön görülmektedir. Bu hata terimlerinin bağlı olduğu gözlenen değişkenlere (ifadeler) bakıldığında Mükemmeliyetçilik ölçeğinin 1. maddesi (*Ebeveynlerim benim için çok yüksek standartlar belirler*) ve 15. maddesinin (*Ailemde sadece mükemmel performans yeterince iyidir*) anlamsal içerik açısından homojenlik göstermesinden dolayı bu iki maddenin hata terimleri arasında kovaryans oluşturulmuştur. Bunun yanı sıra model modifikasyonu adına model değerlerinin daha iyi hale gelmesini sağlamak için Akılcı olmayan mesleki inançlar örtük değişkeninin gözlenen iki alt boyutu (Yanlış çıkarımlar ve Genellemeler) arasında da kovaryans oluşturulmuştur. Yapılan bu iyileştirmelerden sonra ortaya çıkan nihai modele ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

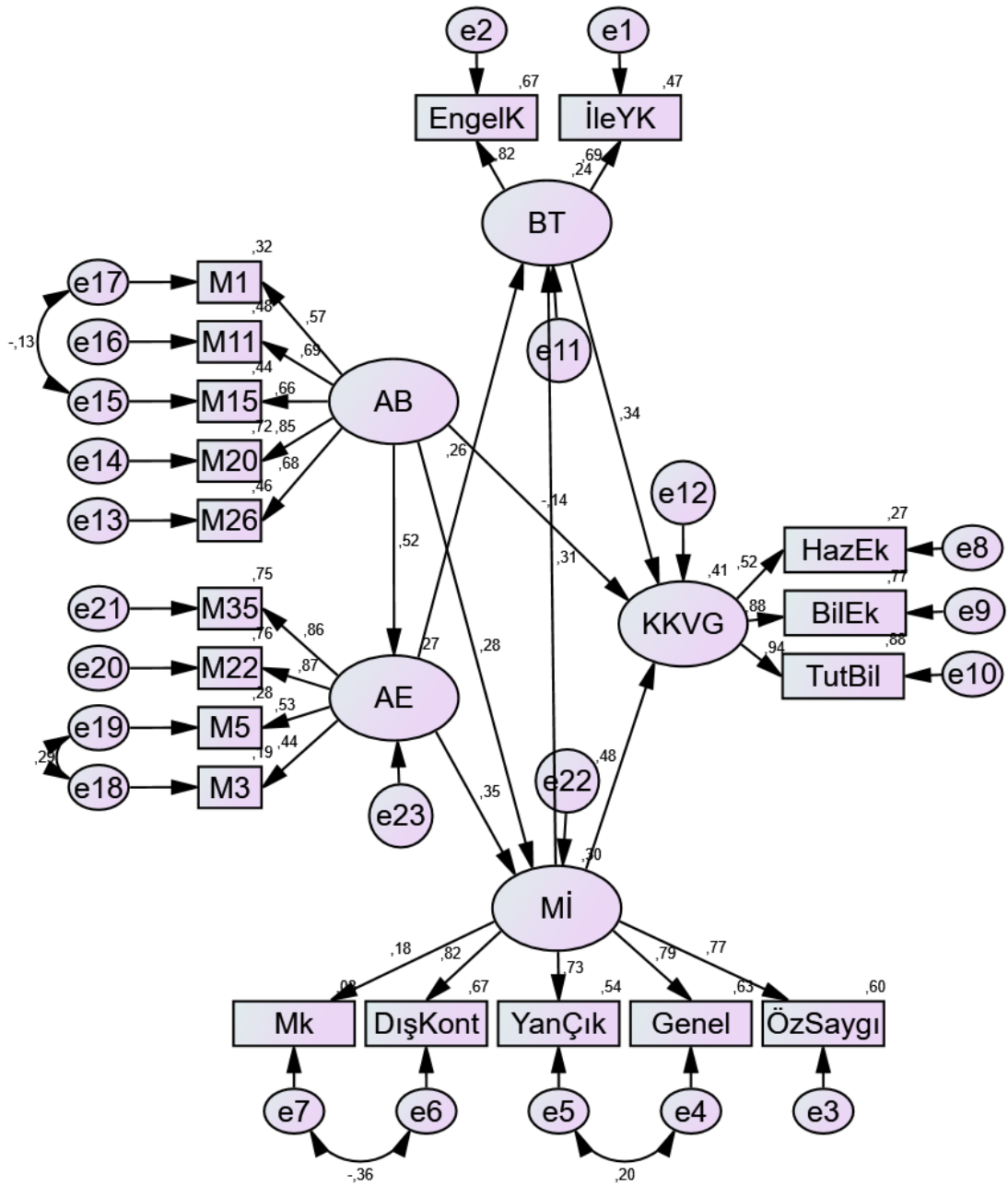
E. Nihai Model Testine Ait Bulgular

Öne sürülen modelde yapılan model iyileştirmeleri neticesinde ortaya çıkan “nihai modele” ilişkin model uyum değerlerinde kayda değer oranda iyileşmeler gözlenmiştir. Sözü edilen modele ilişkin uyum değerleri Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Nihai Modele Ait Uyum Değerleri

Uyum İndeksleri	Değerler
χ^2 /sd	3.52
RMSEA	.073
SRMR	.07
CFI	.91
TLI	.89

Tablo 8’de ifade edildiği üzere nihai modelin uyum değerleri; χ^2/sd 3.52, RMSEA değeri .073, SRMR değeri .07, CFI değeri .91 ve son olarak TLI değeri de .89 olarak elde edilmiştir. Bu verilerden hareketle nihai model normal uyum değerleri göstermektedir. Ek olarak hipotetik ya da nihai modelin hangisinin daha kabul edilmeye yakın olduğuna karar verilmesinde, Bayesian Information Criterion (BIC) değerleri de göz önüne alınmıştır. Bu kapsamda hipotetik modele ilişkin BIC değeri 809,805, nihai modele ilişkin BIC değerininse 801,650 olduğu bulunmuştur. Diğerinden daha az BIC değeri olan modelin daha uyumlu olduğu ve BIC değerinde oluşan asgari on puanlık eksilmenin, düşük BIC değerine sahip olan modelin tercih edilme olasılığının yüksek olduğuna (Raftery, 1995) dikkat çekilerek nihai modelin kullanımında karara varılmıştır. Nihai modele ilişkin değişkenlere ait standardize edilmiş regresyon katsayıları Şekil 6’da gösterilmiştir.

Şekil 6: Nihai modele ilişkin standardize edilmiş regresyon katsayıları

Not: **KKVG**: Kariyer Kararı Verme Güçlüğü, **BT**: Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **Mİ**: Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB**: Aile Beklentileri, **AE**: Ailesel Eleştirisi, **HazEk**: Hazırlık Eksikliği, **BilEk**: Bilgi Eksikliği, **TutBil**: Tutarlı Bilgi, **İleYK**: İleriye Yönelik Kaygı, **EngelK**: Engelleyici Kaygı, **Mk**: Mükemmeliyetçilik, **DışKont**: Dışsal Kontrol, **YanÇık**: Yanlış Çıkarımlar, **Genel**: Genellemeler, **M**: Madde

Şekil 6’da gösterilen nihai modelde örtük değişkenlerin ilişkili oldukları yollara ilişkin katsayıların-.14 ile .52 arasında değer aldığı görülmektedir. Örtük değişkenler arasındaki yollar $p < .001$ düzeyinde anlamlıdır. Nihai modeldeki örtük değişkenler arasındaki ilişkileri gösteren standardize edilmemiş ve standardize edilmiş yol katsayıları, standart hata ve t değerleri Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Nihai Modelin Doğrudan Etkilere İlişkin Değerleri

Yapısal İlişkiler			B	β	S. E	CR (t)
AB	→	AE	.283	.52	.041	6.860***
AB	→	Mİ	.593	.275	.13	4.557***
AE	→	Mİ	1.402	.353	.271	5.167***
Mİ	→	BT	.585	.308	.129	4.545***
AE	→	BT	1.978	.263	.53	3.731***
BT	→	KKVG	.241	.338	.045	5.332***
Mİ	→	KKVG	.646	.476	.095	6.791***
AB	→	KKVG	-.407	-.139	.154	-2.647***

Not: **KKVG**: Kariyer Kararı Verme Güçlüğü, **BT**: Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **Mİ**: Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB**: Aile Beklentileri, **AE**: Ailesel Eleştiri

Tablo 9’da görüldüğü üzere nihai modelden elde edilen değerlere göre aile beklentileri, ailesel eleştiriye ($\beta = .52$, $p < .01$) ve akılcı olmayan mesleki inançları anlamlı düzeyde yordamaktadır ($\beta = .27$, $p < .01$) kariyer kararı verme güçlüğüne ise negatif yönlü ($\beta = -.13$, $p < .01$) anlamlı düzeyde yordamaktadır. Ailesel eleştiri, akılcı olmayan mesleki inançları ($\beta = .35$, $p < .01$) ve belirsizliğe tahammülsüzlüğü ($\beta = .26$, $p < .01$) anlamlı düzeyde yordamaktadır. Akılcı olmayan mesleki inançlar, belirsizliğe tahammülsüzlüğü ($\beta = .30$, $p < .01$) ve kariyer kararı verme güçlüğüne ($\beta = .47$, $p < .01$) anlamlı düzeyde yordamaktadır. Son olarak belirsizliğe tahammülsüzlüğün kariyer karar verme güçlüğüne ($\beta = .33$, $p < .01$) düzeyinde anlamlı olarak yordadığı görülmektedir.

F. Dolaylı Etkiler

Nihai modeldeki değişkenler arasındaki dolaylı etkiler Preacher ve Hayes (2008) tarafınca öne sürülen 2000 ön yükleme tekniğiyle ortaya çıkan %95 güven aralığı katsayıları hesaplanmıştır. Buna göre hesaplanan standardize edilmemiş ve standardize yol katsayıları ve ek olarak %95 güven aralığı değerleri Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Nihai modelin dolaylı etkilere ilişkin değerleri

Yapısal İlişkiler	B	%95 Güven Aralığı		Std. (β)
		Alt	Üst	
AB --> AE --> Mİ	0,447	0,312	0,629	0,199***
AB --> AE --> Mİ --> BT	0,267	0,141	0,465	0,199***
AB --> AE --> Mİ --> BT --> KKVĞ	0,061	0,031	0,119	0,199***
AB --> AE --> Mİ --> KKVĞ	0,299	0,191	0,453	0,199***
AB --> AE --> BT	0,503	0,259	0,784	0,122**
AB --> AE --> BT --> KKVĞ	0,116	0,057	0,216	0,122**
AB --> Mİ --> BT	0,416	0,226	0,716	0,101***
AB --> Mİ --> BT --> KKVĞ	0,096	0,047	0,184	0,101***
AB --> Mİ --> KKVĞ	0,467	0,283	0,732	0,159***
AE --> Mİ --> BT	0,939	0,515	1,598	0,125***
AE --> Mİ --> BT --> KKVĞ	0,216	0,112	0,406	0,125***
AE --> Mİ --> KKVĞ	1,055	0,657	1,526	0,196**
AE --> BT --> KKVĞ	0,407	0,182	0,752	0,76**
Mİ --> BT --> KKVĞ	0,137	0,073	0,235	0,105***

Not: ***p <.001 **p <.01 *p <.05

KKVĞ: Kariyer Kararı Verme Güçlüğü, **BT:** Belirsizliğe Tahammülsüzlük, **Mİ:** Akılcı Olmayan Mesleki İnançlar, **AB:** Aile Beklentileri, **AE:** Ailesel Eleştiri

Tablo 10'da gösterilen dolaylı etkilere ait standardize edilmiş değerler incelendiğinde aile beklentileri akılcı olmayan mesleki inançları, ailesel eleştiri aracılığıyla anlamlı düzeyde yordamaktadır ($\beta = .199$, %95 GA= .312-.629, $p <.01$). Aile beklentileri belirsizliğe tahammülsüzlüğü, ailesel eleştiri ve akılcı olmayan

mesleki inançlar aracılığıyla anlamlı düzeyde yordamaktadır ($\beta = .199$, %95 GA= .141-.465, $p < .01$). Aile beklentilerinin ailesel eleştiri, akılcı olmayan mesleki inançlar ve belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla kariyer karar verme güçlüğüne anlamlı bir düzeyde yordadığı görülmektedir ($\beta = .199$, %95 GA= .031-.119, $p < .01$). Aile beklentileri ailesel eleştiri üzerinden belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir ($\beta = .122$, %95 GA= .259-.784, $p < .01$). Aile beklentileri akılcı olmayan mesleki inançlar üzerinde belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla dolaylı bir etkiye sahiptir ($\beta = .101$, %95 GA= .226-.716, $p < .01$). Aile beklentileri, akılcı olmayan mesleki inançlar ve belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinden kariyer kararı verme güçlüğü üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir ($\beta = .101$, %95 GA= .047-.184, $p < .01$). Ailesel eleştiri, akılcı olmayan mesleki inançlar ve belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinden kariyer kararı verme güçlüğü üzerinde dolaylı bir etkiye sahiptir ($\beta = .125$, %95 GA= .112-.406, $p < .01$). Akılcı olmayan mesleki inançların belirsizliğe tahammülsüzlük üzerinden kariyer kararı verme güçlüğüne dolaylı bir etkisi vardır ($\beta = .105$, %95 GA= .073-.235, $p < .01$).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇLAR, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın sonuçlarına değinilmiştir. Bu sonuçlar ilgili alanyazın bağlamında tartışılmıştır.

A. Sonuçlar

Araştırmada alanyazına atıf verilerek önerilen hipotetik modelin test edilmesiyle kariyer kararı verme güçlüğü üzerinde etkisi olabilecek ve bu ilişkide rol oynayabilecek değişkenlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda; belirsizliğe tahammülsüzlüğün, akılcı olmayan mesleki inançların, ailesel beklenti ve ailesel eleştirinin kariyer kararı verme güçlüğü ile ilişkisinde yordayıcı ve aracı etkilere yapısal eşitlik modellemesiyle bakılmıştır. Araştırma çerçevesinde elde edilen sonuçlar şöyle sıralanabilir:

- Ailesel beklenti ve eleştiri, belirsizliğe tahammülsüzlük, akılcı olmayan kariyer düşünceleri ve kariyer karar verme güçlüğü değişkenleri arasındaki ilişkilerin anlamlı olduğu bulunmuştur. Modelde değişkenler arası doğrudan etkilere ilişkin sonuçlara bakıldığında aile beklentilerinin ailesel eleştiriye anlamlı düzeyde yordadığı, aynı zamanda ailesel eleştiriyle birlikte belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyini ve akılcı olmayan mesleki inançları da anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir. Dolayısıyla ebeveynlerin beklentilerini artırması ailesel eleştiriye beraberinde getirmektedir. Bu durum öğrencilerin belirsizliğe tahammülsüzlük düzeylerini artırabilmektedir ayrıca bu sonuç daha fazla akılcı olmayan mesleki inanç eğilimi gösterdiklerini de doğrular niteliktedir.
- Akılcı olmayan mesleki inançlar belirsizliğe tahammülsüzlüğü ve kariyer kararı verme güçlüğü anlamlı düzeyde yordamaktadır. Buna göre sayıca çok fazla akılcı olmayan mesleki inanca sahip öğrencilerin belirsizliklere karşı

daha tahammülsüz oldukları ve karar vermede daha fazla güçlük yaşadıkları söylenebilir.

- Aile beklentileri, kariyer kararı verme güçlüğüne anlamlı ancak negatif yönde yordamaktadır. Bu sonuca göre ailenin beklentisini artırması öğrencinin daha az kariyer karar verme güçlüğü yaşayacağını göstermektedir. Ek olarak belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi kariyer kararı verme güçlüğüne anlamlı düzeyde yordamaktadır. Bu sonuca göre belirsiz durumlara karşı tahammülsüzlük derecesi arttıkça kariyer kararı vermede yaşanan güçlüğü de artması olasıdır.
- Araştırma bulgularına göre modelde değişkenler arası dolaylı etkiler incelendiğinde aile beklentilerinin kariyer karar verme güçlüğüne ailesel eleştiri, akılcı olmayan mesleki inançlar ve belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla yordadığı görülmektedir. Buna göre ergen üzerinde ebeveyn beklentisinin artması eleştiriyi de beraberinde getirebilmektedir. Bu durumun da ergeni mantıktan uzak kariyer inancına yönlendirdiği söylenebilir.
- Ailesel eleştiri kariyer karar verme güçlüğüne dolaylı olarak etkilemektedir. Akılcı olmayan mesleki inançlar ve belirsizliğe tahammülsüzlüğün bu etkiye aracılık ettiği görülmektedir. Dolayısıyla aileden gelen eleştiri dozunun artması ergeni rasyonel düşünmekten uzaklaştırabilir bu durumun da tahammül seviyelerine olumsuz yansıyabileceği düşünülmektedir.
- Akılcı olmayan mesleki inançlar, kariyer karar verme güçlüğüne belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla yordamaktadır. Buna göre rasyonel olmayan meslek seçimine ilişkin kariyer düşüncelerinin varlığı, ergenin belirsizliğe tahammülsüzlüğünü artırabilir. Artan tahammülsüzlüğünde kariyer kararlarını güçleştirdiği savunulabilir.

B. Tartışma

Bu araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgulara göre aile beklentilerinin doğrudan ailesel eleştiriye anlamlı düzeyde yordadığı, beklentilerin ailesel eleştiriyle birlikte belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyini ve akılcı olmayan mesleki inançları da anlamlı düzeyde yordadığı görülmektedir.

Ailesel beklentiler, bireyin ebeveynlerini erişilmesi güç gayeleri olan kişiler biçiminde değerlendirmesidir. Ailesel eleştiri ise ebeveynlerin oldukça yüksek kriterleriyle ilişkilidir ve bu iki kavram birbirine çok yakındır (Frost, Marten, Lahart ve Rosenblate, 1990). Dolayısıyla ebeveynlerin beklentileri gerçekleşmediğinde çocuğuna karşı aşırı eleştirel olabilecekleri düşünülebilir. Bu kapsamda aile beklentileri ailesel eleştiri ile ilişkilidir (Frost ve diğerleri, 1990). Ebeveynlerce oluşturulan birtakım yüksek standartlar özellikle ergenlikte baskı aracı şeklinde görülmektedir. Ergen birey kendi varlığını kabul ettirmek için oluşturulan yüksek standartlara erişmeye çaba gösterirken diğer yandan da otorite unsurlarına muhalefet etme potansiyeli göstermektedir. Aile beklentileri, ergenin mükemmeliyetçi bir kişilik oluşumunda temel bileşen olarak işlev görmektedir (Hamachek, 1978). Ailesel eleştiri özelliği ise ergenlerin ailelerini yüksek oranda eleştirel algılamasını ifade etmektedir. Bu özellik “Ebeveynlerim hatalarımı hiçbir zaman anlamaya çalışmadılar” gibi maddeleri barındırmaktadır. Yapılan çoğu araştırmalarda, mükemmeliyetçiliğin uyumlu ve uyumsuz bileşenleri içeren çok boyutlu bir yapıya sahip olduğuna yer verilmiştir (Bieling, İsrail ve Antony, 2004; Frost ve diğerleri, 1993). Aile beklentileri ve ailesel eleştiri değişkenleri de uyumsuz bileşenler başlığı altında yer almıştır. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda, uyumsuz mükemmeliyetçi ebeveynlerin, kendi şahsi gayelerini sert bir şekilde takip etmeye eğilimli olduklarından, çocuklarının gereksinimlerine ve arzularına kolayca uyum sağlama konusunda empati yetilerinin oldukça fakir oldukları öne sürülmektedir. Bunun aksine mükemmeliyetçi ebeveynler, çocuklarının davranışlarını eleştirel gözle değerlendirebilir, kendilerinin gerçekleştiremeyeceklerini hissettikleri ve düşündükleri normları çocuklarına yansıtabilir ayrıca psikolojik olarak da kontrolcü ebeveynlik tekniklerini kullanabilirler (Soenens ve diğerleri, 2006). Bu araştırma kapsamında aile

beklentilerinin ailesel eleştiriyi artırdığı gözlenmektedir. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen bulguları destekler nitelikte sonuçlar ortaya konulmuştur.

Araştırma kapsamında nihai modelden elde edilen sonuca göre ailesel beklenti ile kariyer karar verme güçlüğü arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Aile beklentileri ile kariyer karar verme güçlüğü arasında yapılan araştırmalara bakıldığında çeşitli araştırmacılar, öncelikle ebeveynlerin kariyer gelişimindeki belirleyiciliğine odaklanmışlardır. Örneğin Brown (2003), “ebeveynlerin ergenlerin kariyer kararı seçimleri üzerinde diğer yetişkinlerden daha fazla belirleyiciliğe sahip olduğuna” değinmiştir. Başka araştırmacılar da ebeveynsel beklentiyle ergenlerin kariyer seçimleri arasında anlamlı ve pozitif düzeyde bir ilişkinin mevcut olduğunu belirtmişlerdir (Osipow, 1983; Roe ve Lunneborg, 1990). Ebeveynler, çocuklarının kariyer kararlarında söz sahibidirler (Niles ve Harris-Bowlsbey, 2005). Steinberg’e göre (2004), ebeveynler genç yetişkinlerin yaşamlarında duygusal, sosyal ve entelektüel bileşenler üzerinde kritik bir etkiye sahiptir. Ebeveynlerin rehberliği, beklentileri ve eleştirisel bakış açıları karar verme sürecinde güçlü bir etkindir ve çocuklarını çeşitli kariyer seçeneklerine karar verip vermemeye zorlarlar (Chope, 2005).

Kendine birtakım standartlar ve kişisel olarak katı talep etme uğraşı ile bilinen mükemmeliyetçi ebeveynler, bu standartlara ve yüksek seviyede eleştirel değerlendirmelere bağlıdırlar (Blatt, 1995; Frost ve diğerleri, 1990). Bu araştırma bulgusunun aksine Trusty (1998), çocuklar kariyerle ilgili karar alırken aşırı düzeyde ebeveyn kontrolünün daha fazla akademik başarıyı pekiştirmedeğini fakat yüksek düzeyde ebeveyn beklentisinin ve bunun yanında rehberliğin eğitim kazanımı ile olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla ebeveyn beklentisinin kariyer karar verme güçlüğüne yordayıcısı olarak işlev görüp görmediği belirsizliğini sürdürmektedir.

Hamamcı, Bacanlı, Doğan’ın (2011) 8. Sınıf, ortaöğretim ve yükseköğretim öğrencilerinin kariyer kararlarını alırken en çok anne baba beklentisinin etkili olduğunu, benzer şekilde Özyürek ve Kılıç-Atıcı (2002) da üniversitede öğrenim gören

öğrenciler üzerinde aynı hedefle yapılmış çalışmanın neticelerinde de çok yakın bulguların elde edildiği görülmüştür. Yine bir başka çalışmada Khasmohammadi ve diğerleri (2010) ebeveynsel mükemmeliyetçiliğin ergenlerin kariyer karar verme durumlarına hangi düzeyde etki ettiğini incelediği çalışmalarında, ergenlerin aile içi dinamikleriyle mesleki karar alma davranışları arasında olumlu düzeyde ilişki bulmuşlardır. Yapılan araştırmalar, ebeveynsel mükemmeliyetçiğe sahip ergenlerin kariyer karar verme sürecinde çeşitli güçlükler yaşadıklarını doğrulamaktadır (Page ve diğerleri, 2008, San Diego, 2010).

Bu çalışmada aile beklentilerinin kariyer karar verme güçlüğüne düşük ve negatif yönde anlamlı düzeyde doğrudan yordadığı görülmektedir. Yani ailesel beklentinin artması kariyer karar verme güçlüğüne azaltabilir. Görüldüğü üzere birbirinden farklı çalışma bulguları ile karşılaşılmaktadır. Bunun sebeplerinin neler olabileceğine dair yorumlamalar yapılabilir. Bunların ilki yapılan araştırmaların örneklem gruplarının farklılığından kaynaklanıyor olabilir. İkincisi ise veri toplanan öğrencilerin ailesel olarak kültürel çeşitliliklerinden kaynaklandığı öne sürülebilir. Nihayetinde ergenlerin kariyer kararı verme güçlüğüne deneyimlemelerinde, doğru ve planlanmış bir formatta isabetli kararlar almalarında aile içi ilişkiler, aile tutumlarının nasıl algılandığı, ailenin mevcut bilgi ve kültürel düzeyinin kritik bir etken olduğu ifade edilebilir. Ancak sadece ebeveynlerin beklenti içerisinde olması ergenlerin kariyer kararlarını yansımayabilir. Aynı zamanda ailesel beklentiler ve eleştiriler öğrencilerde akılcı olmayan mesleki düşünceleri ortaya çıkarabilir ve belirsizliklere tahammülsüzlüklerini artırabilir. Bunun sonucunda da dolaylı olarak kariyer kararı verme güçlüğü yaşanması kaçınılmazdır. Dolayısıyla öğrenciler kariyer karar verme aşamasında doğrudan ve dolaylı biçimlerde aile etkeninden etkilenmeleri mümkündür.

Araştırma bulgularına göre aile beklentileri akılcı olmayan mesleki düşünceleri ailesel eleştiri aracılığıyla yordamaktadır. Buna göre yapılan bir çalışmada akılcı olmayan mesleki düşünceler ve çok boyutlu mükemmeliyetçiliğin faktörlerinden olan ailesel beklenti ve aile eleştirileri arasında pozitif yönlü anlamlı düzeyde ilişkinin varlığı öne sürülmüştür (Dilmaç ve ark., 2009). Yine başka bir çalışmada hep ya da hiç düşünme tarzı ailesel mükemmeliyetçilerde çok sık rastlanan fikir yürütme tarzıdır.

Bunun anlamı ulaşılması güç kriterleri barındırmaktır. Ailesel beklenti ve eleştirinin anlamsal içeriğinde bireyin ebeveynlerini yüksek standartlar koyan kişiler olarak algılamasının payı olduğu düşünülebilir. Ailesel mükemmeliyetçiliğe sahip olan bireyler bu şekilde kendi değerlerinin farkına vararak fonksiyonel olmayan bir durum oluşturmaktadırlar. (Antony ve Swinson, 2000). Ailesel mükemmeliyetçiler, oldukça sert ve erişilmez ölçütler belirleyerek bu ölçütlere erişebilmek için istenen düzeyde performans gösterebilme ya da performansı yeterli bulmama, kabiliyetlerin yeterliğiyle ilgili üzüntü duyma gibi gerçeklikten uzak şemalara sahiptirler (Enns, Cox ve Clara, 2002). Ebeveynlerden kaynaklı beklentisel ve eleştirel şemalar, karşılanması zor istekler ve öz eleştiri yapabilmekle pozitif yönlü ilişkilidir. Ayrıca eleştirel şemaları olan bireyler yaşamlarının büyük bir bölümünü başarısızlık endişesiyle geçirirler (Flett ve diğerleri, 1998).

Birey çocuklukta kendisi için aşırı düzeyde büyük kriterler saptarsa aile tarafınca benimsendiğini hissedebilir. Nitekim Ellis (1987)'de, mükemmeliyetçilikte genelde içselleştirilmiş inancın, yüksek standartların zeminindeki eleştirilerin olabileceğini ve bu durumun bireyleri çeşitli sorunlarla karşı karşıya bıraktığını iddia etmiştir. Ayrıca buna ek olarak depresif ruh halinin hamuru akılcı olmayan inançlar ve zihinsel örüntülerin, bireyin aile yapısıyla, dinamikleriyle ve aile beklentileri ile ilişkili olabileceğidir. Başka bir çalışmadaysa Rafaeli, Bernstein ve Young (2013), çoğu zaman ailelerin mükemmeliyetçi tutum göstermeleri, ergenlik öncesinde çocukların yanlış yapmaktan kaçınmalarını ve mükemmellik algısı için uğraşmak zorunda kalmalarını sağlar. Hatasız şekilde davranmadıkça ebeveyn koaly kolay tatmin olmaz. Ebeveyn sevgisi, çoğu zaman ebeveyn tarafından belirlenen yüksek standartları yerine getirmesi şartına bağlıdır. Ebeveynlerin de yüksek ve dengesiz standartlara sahip olduğu düşünüldüğünde, çocuk mükemmel, beklentisel ve eleştirel ebeveyni içselleştirdiği söylenebilir.

Ebeveynlerince mükemmeliyetçi algıya sahip kişilerin, bir alanda başarılı olamaması diğer alanlarda da başarısızlığa uğramış kimseler gibi kendilerini değerlendirmeleri, yüksek düzeyde performans göstermediklerinde ailelerince benimsenmeyecekleri, hep daha fazla beklenti içerisinde olacaklarını ve hiçbir zaman

onaylanmayacakları düşüncelerinin akılcı olmayan mesleki inançları artıracakı sonucu ortaya çıkabilir. Örneğin ergenlik döneminin spesifik bir özelliği olan kusursuz olma gereksinimi ve mükemmeli yakalamaya yönelik uğraşlardır. Bu kapsamda ergenler, ailelerinin yüksek beklenti ve isteklerine ek olarak kendilerine gerçekleştirilmesi zor amaç ve standartlar belirleyebilmektedirler. Böylesi bir ruh hali, ergenlerde birtakım fizyolojik ve psikolojik problemlere davetiye çıkarmaktadır. Mükemmeli yakalama, mükemmeliyetçi olma ve rasyonel olmayan yüksek beklentilerin kişilerde uyumsal bozukluklara, kendine ve başkalarına yönelik negatif bakış açısı ve depresyon arasında manidar ilişkiler bulunmuştur (Burns, 1980; Alpert ve Haber, 1990; Frost, Marten, Lahart ve Rosenblate, 1990; Alden, Bieling ve Wallace, 1994; Accordino, Accordino ve Slaney, 2000; Antony ve Swinson, 2000; Flett ve Hewitt, 2002; Erözkan, 2008).

Yüksek aile beklentileri çocukluktan başlayarak ergenlerde fonksiyonel olmayan mükemmeliyetçi özellikler geliştirmiş olabilir. Ergenlerde daha fazla ailesel eleştiri, daha fazla beklenti olduğuna ilişkin algıları aile beklentileri boyutunda yüksek puan almaları ile açıklanabilir (Slaney ve Ashby, 1996). Bu açıklamada ailesel eleştirinin aracı rolü olduğu belirlenmiştir. Bu çalışma bulgularını destekler nitelikte başka bir bulgu ise Lopez ve Andrews (1987), mükemmeliyetçi bireylerin, sosyal çevreden ve ailesel beklentilere oldukça önem atfettikleri, lakin bu beklentileri karşılayamazlarsa abartılı bir şekilde kötü süreçlerle yüzleşecekleri, kendilerini yetersiz ve değersiz hissederek yeterli seviyede olmadıkları şeklinde birtakım düşüncelere kapılmaları olasıdır. Bu düşüncelerin de akılcı olmayan mesleki inançları artırabileceği düşünülmektedir.

Bu sonuçlar araştırmada ulaşılan ailesel mükemmeliyetçilik arttıkça gerçek dışı düşüncenin de artacakı bulgusunu doğrulamaktadır. Mükemmeliyetçi bireylerin, normal kabul edilebilecek seviyedeki nihai gayelere erişebilmenin doyum sağlamadığını hissetmesi ve bu durumda eleştirisel eylemleriyle kendilerine suçluluk atfetmesi bireylerin ve ebeveynlerinin başarı standartlarını yükselteceği kavramsal çerçeveye örtüşmektedir.

Aile etkisi, kariyer kararını belirleyen ciddi faktörlerden biridir (Holland, 1997). Kariyer kararına ilişkin zamanlamada ailenin, öğrencinin kişisel tercihlerine gereksiz müdahalelerden kaçınması ve alacağı her türlü karara arka çıkması sürecin daha az problemsiz geçmesini sağlayabilir. Aksi halde öğrencilerin kariyer karar verme güçlüğüne deneyimlemesi muhtemeldir. Lopez ve Andrews (1987) kariyer karar verme zorluğunun ergen öğrenci ile aile arasındaki etkileşimin neticesinde oluşan dinamik bir örüntü olduğunu öne sürmektedirler. Araştırmacılar ailenin, genç yetişkinin alacağı kariyer kararlarına aşırı eleştirel şekilde müdahalede bulunması, işlevsel olmayan aile beklentilerinin gencin birey olma sürecine ket vurduğunu ve bu durumunda kişinin kariyer kararını vermesinde güçlük yaşayabileceğini belirtmektedirler (Lopez ve Andrews, 1987). Araştırmalar ergenlerde ailesel mükemmeliyetçilik bilişleri ile olumsuz otomatik düşünceler (Flett ve diğerleri, 2012) ve üniversite öğrencilerinde olumsuz kariyer inançları (Andrews ve diğerleri, 2014) arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Ayrıca Andrews vd. (2014) işlevsel olmayan kariyer inançları ve ailesel beklentinin daha düşük kariyer karar verme öz yeterliği yordamasına katkı sunduğunu belirtmişlerdir.

Ailesel eleştiri, bir bakıma anne babanın bireye yaklaşımındaki mükemmeliyetçilik ve hatalara karşı gösterilen aşırı düzeydeki eleştirel tutuma ilişkin algı düzeyini belirtmektedir. Bireyin anne babasından algıladığı eleştiriler mükemmel yakın davranışlar oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır (Frost ve ark, 1990). Ebeveyn eleştirisi boyutunun başarısızlıktan kaçma veya kaçınma tarzını etkileyen özellik olduğu görülmektedir (Özgüngör, 2003). Dolayısıyla birey alacağı bir mesleki kararın sonucunda başarısız olmaktan kaçınmak için kararını erteleyebilir ya da tekrar gözden geçirme ihtiyacı hissedebilir. Bu durum bireyin mesleki kararsızlık yaşamasına sebebiyet verecek bir araç olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda ebeveynlerin çocuklarına yönelik sert kuralları ve aşırı eleştirileri, çocukların öz saygılarını da olumsuz etkileyebilmektedir (Eroğlu ve Odacı, 2019). Öz saygısı zedelenen çocukların karar alma mekanizmalarında sorunlar yaşanabilmektedir. Ayrıca araştırmalar düşük öz saygının mesleki kararsızlığı artırdığından söz etmektedir (Çınar, 2011). Bazı çalışmalarda öz saygının aracılık etkisi gösterdiği deneysel olarak ortaya konmuştur

(Rice vd., 1998). Ortaya konan bu neticelere göre ergenlerin öz saygıyı en önce öğrendikleri ve kazandıkları çevrenin ailesel bağlam olması altı çizilmeye değer bir durumdur. Kısacası aile beklentileri ve ailesel eleştiriler bireyin öz saygısını etkilemektedir. Dolayısıyla mükemmeliyetçiliğin boyutlarından biri olan ailesel eleştirinin artması akılcı olmayan mesleki inançları da (alt boyut-öz saygı) artırmakta bu durumun da mesleki kararsızlığa yansıdığı görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre ailesel beklenti ve eleştirinin akılcı olmayan mesleki inançları artırdığı bu inançlarında belirsizliğe tahammülsüzlüğü yordadığı görülmektedir. Kıvanç, Gönültaş ve Akın (2020) birlikte yaptıkları bir çalışmada akılcı olmayan mesleki düşüncelerle belirsizliklere karşı tahammülsüzlük arasında olumlu bir ilişki saptamışlardır. Bu sonuca ekleme yapıldığında, belirsizliklere karşı tahammülsüzlüğün gerçekçi zihinsel yapılarla olumsuz ilişki gösterdiği bilinen bir durumdur. Benzer olarak belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek bireyler diğerlerine oranla gerçekçi olmayan düşünceleri daha olumsuz ve tehditkâr algılamaya yatkındırlar (Buhr ve Dugas, 2002). Nihai olarak kişilerin tahammül derecelerinin bireysel olduğu ve bu bireye özgü durumun bilişsel ön yargılarından referans alındığı ifade edilebilir (Dugas, Hedayati, Karavidas, Buhr, Francis ve Phillips, 2005).

Araştırma sonuçlarına göre ergenlerin akılcı olmayan mesleki inançları kariyer karar verme güçlüklerini doğrudan etkilemektedir. Buna göre ergenlerde kariyer kararı alma ve kariyer kararı alma becerilerinin olgunlaşmasında zihinsel aşamaların ve kariyer inançlarının kritik önem arz etmesi bilinen bir durumdur. Dolayısıyla işlevsellikten uzak kariyer inançlarını en aza indirgeyebilmek için ergenlerin işe yarar kariyer inançlarının farkında olması önemlidir. (Keim ve diğer., 2002). Bu argümanı destekler nitelikte bazı araştırmacılar akılcı olmayan kariyer düşünceleriyle kariyer karar verme güçlükleri arasındaki ilişkiye bakmışlardır (Kleiman, Gati, Peterson, Sampson, Reardon ve Lenz, 2004). Çalışmalarda akılcı olmayan kariyer inançlarına sahip olan üniversite öğrencilerinin kariyer karar vermede zorlanma seviyeleri de anlamlı ölçüde daha fazla bulunmuştur. Benzer şekilde Bacanlı'da (2012) yapmış olduğu bir araştırmasında meslek seçimine yönelik akılcı olmayan inançların kariyer karar becerilerini hangi düzeyde etkilediğini ele almıştır. Ayrıca bu çalışmada akılcı

olmayan mesleki inançların kariyer kararlarına yansıyan güçlüklerle yönelik varyansın yaklaşık %30'unu açıkladığı belirtilmiştir.

Aile beklentileri ve ailesel eleştirinin belirsizliğe tahammülsüzlüğü doğrudan ve dolaylı olarak anlamlı düzeyde yordadığına ilişkin yapılan farklı çalışmalarda benzer bulgular ortaya konulmuştur. Nitekim Sümer, Gündoğdu Aktürk ve Helvacı (2010) tarafından yapılan bir araştırmada ailesel düzeydeki beklentisel ve eleştirel tutumların, ergenin biçimlendirdiği olumlu nitelikler ve olumlu davranışlarla ilgili olduğu, talepkar ve tahammülsüz bir eğilim ortaya koyan ailelerde ise ergenlerin istenmeyen hal ve hareketler geliştirmeye yatkın oldukları ortaya konulmuştur. Bu çalışmada ailesel eleştirinin aracılık işlevinin olduğu görülmektedir.

Anne-babaların, çocuklarının davranışlarına rehberlik etmek adına mevcut tutumlarının çelişkili hale gelmesi bu ana babaların çocuklarında belirsizliği tetikleyebileceği, korku ve endişe durumuna sebebiyet verebileceği, bazen de kızgınlıkla karışık eylemlere neden olabileceği öne sürülmektedir (Kökdemir, 2003). Ayrıca Sullivan bireyin büyüme ve olgunlaşma sırasında ailesiyle ilişkisinin kritik seviyelerde seyrettiğini vurgulayarak ebeveynlerin eleştirel algılanması sonucunda bireyin ne düzeyde eylemlerde bulunmasına ilişkin kararsızlığın belirsizliğe yol açtığını ifade etmektedir (Gençtan, 2012).

Geçgin ve Sahranç (2017) ise, ana-baba tutumlarıyla belirsizliğe tahammülsüzlük arasındaki ilişkiye bakmışlardır. Bu ilişkide koruyucu algılanan ebeveyn tutumunun demokratik olarak algılanan ebeveyn tutumuna göre öğrencilerin daha çok belirsizliğe tahammülsüzlük gösterdiği görülmektedir. Ayrıca yine bu çalışmada eleştirel ebeveyn tutumuna sahip bireylerin belirsizliklere karşı tolerans derecelerinin düşük olduğu ve ebeveynlerinin bu bireylerin muğlak durumlara maruz kalıp kalmamalarına aşırı eleştirel olmalarının neticesinde belli oranda belirsizliğe tahammülsüzlük gösterebileceği bilinmektedir. Bireylerde baskıcı-beklentisel ebeveyn tutumunun yansıması ise ebeveynlerin ekstrem sınırlayıcı eylemleri nedeniyle belirsizliğe karşı tolerans azlığının istenilen düzeyde olgunlaşmadığıdır.

Bir başka araştırmaya katılım gösteren bireylerin ileriye dönük kaygı dereceleriyle oldukça yüksek beklentisel düzeyde olmaları arasında düşük düzeyde ve pozitif yönlü ilişkinin varlığı bulunmuştur. Bu araştırmaya katılanların engelleyici kaygı dereceleriyle yüksek düzeyde eleştirel olmaları arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönlü ilişkinin varlığı bulunmuştur. Dolayısıyla bu sonuçlara göre ebeveynin yüksek beklenti içerisinde olması bireyler de kaygı ve endişeyi beraberinde getirmektedir. Bu sonucun muğlak durum ve olaylara karşı tahammül sınırlarını zorlaştırdığı açık ve net olarak görülmektedir (Hudson ve Rapee, 2001; Bögels ve van Melick, 2004; Spokas ve Heimberg, 2009). Bu yöndeki çalışmalar mevcut araştırmaya bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Araştırmada ulaşılan diğer bir bulguya göre ailesel eleştiri değişkeninin kariyer karar verme güçlüğüne doğrudan yordamadığı görülmektedir. Aksine dolaylı yollardan etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda yapılan çeşitli araştırmalara göz atıldığında, ergenlerde ailesel beklenti ve ailesel eleştiri dozunun fazla olması yüksek düzeyde kaygı oluşturan bir durumdur (Barlow ve Wincze, 1998). Bir olayın kendisi veya sonucu hakkında yoğun anksiyeteye karşı karşıya kalan bireyler olayın muhtemel tüm neticelerini tahmin etmeye sonrasında da bu neticelerin bütünü için zihninde farklı farklı tedbirleri alma biçiminde uğraş gerektiren yoğun bilişsel çaba içine girerler (Ryzewicz, 2008). Dolayısıyla bu zahmetli bilişsel çaba belirsizliklere karşı tahammül edememeyi de beraberinde getirmektedir. Belirsiz durumlarla ilgili karar verme güçlüğü yaşayan bireyler olması gerekenden daha fazla enerjisini, zamanını ve mesaisini tüketmektedir (Metzger, Miller, Cohen, Sofka ve Borkovec, 1990). Yapılan benzer bir çalışmada ise oldukça disiplinli ailelerin çocuklarında karar verme becerisinin gelişmediği, ebeveynlerin tutumlarına bağlı olarak gelişmekte olan olumsuz duyguların gelecekte de varlığını sürdürdüğü, atılganlığın ve risk alma cesaretinin düşük düzeyde seyrettiği ve ilerleyen süreçlerde yaşanan istenmeyen olaylardan fazlaca etkilendikleri öne sürülmektedir (Tatlilioğlu, 2012).

Belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek bireyler istenmeyen duygu durumlarından sıyrılabilme adına mükemmeliyetçi uyumsuz baş etme eylemlerine (örn. ailesel eleştiri) başvurmaktadır (Robichaud, 2013). Bununla birlikte, kariyer kararı gibi kritik

öneme sahip durumlarda sıkıntılar yaşayabilmekte (Dugas, Freeston ve Ladouceur 1997; Cyders ve Smith, 2008), sorunlara çözüm bulma becerileri güçsüzleşmekte ve bu becerilere uzunca bir müddet gereksinim duyulmadığı için paslanabilmektedir (Talbot, Dugas ve Ladouceur, 1999). Ayrıca bunun yanı sıra belirsizliğe tahammülsüzlük, kadınlarda mükemmeliyetçiliğe ilişkin inançları, erkeklerde ise düşünce kontrolüne yönelik inançlarıyla tahmin edilebilmektedir (Barahmand, 2014).

C. Öneriler

Bu bölümde araştırma sonuçları dikkate alınarak sahada çalışan uygulayıcılara ve araştırmacılara ilişkin önerilere değinilmiştir.

1. Uygulayıcılara Yönelik Öneriler

1) Araştırma bulguları ailesel beklentinin kariyer karar verme güçlüğünü doğrudan ve dolaylı yollardan etkilediğini göstermektedir. Ailesel eleştiri ise kariyer karar verme güçlüğünü yalnızca dolaylı yollardan etkilemektedir. Bu bulgular doğrultusunda ailelerin okullarla olan iş birliğinin güçlendirilmesi, ailelerin okullardaki mesleki rehberlik ve danışmanlığı sürecine aktif biçimde katılarak ergenlerin kariyer seçim sürecinde mühim rolleri bulunduğunun farkına varılması adına doğrudan ailelere hitâben meslek profesyonelleri tarafından (örn. okul psikolojik danışmanları) mesleki danışmanlık hizmetlerinin verilmesi, öğrencilerin ailesel etkilere ilişkin kariyer karar verme güçlüklerini en aza indirmede matkılı bir seçenek olduğu söylenebilir. Guavain ve Perez'e (2007) göre ebeveynler, ergenlerin tam anlamıyla var olan gizil güçlerini kullanabilmeleri için bilgiye erişen, ilişki örüntülerini kuran, alternatifleri yeniden organize etmeye yardım eden, yol değil yollar gösteren anne babalar olarak mühim bir role bürünebilirler (Akt. Santrock, 2012). Bundan dolayı öğrencilerin kariyer süreçleri, yardım edilebilecek alanlar ve bu dönemdeki aidiyet gelişiminin bir ögesi olan bilimsel araştırma yapabilme becerisinin kazanımı gibi başlıklarda ebeveynlerin bilinçlendirilmeleri oldukça mühimdir. Benzer şekilde ailelere, öğrencilerin karşı karşıya kalabilecekleri karar verme güçlükleri için mevcut sorunlarla ilgili detaylıca bilgilendirmeler yapılabilir ve süreç boyunca güdülenmeleri sağlanabilir. Buna ek olarak ailesel etkide bilgisel destek sunmanın kariyer karar verme sürecinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Bunun yanı

sıra aile üyelerine ve lisede öğrenim gören öğrencilere güvenilir bilgi toplama tekniklerine ilişkin yollar gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca kariyer kararı vermeye ilişkin planlanan bireysel-grup çalışmalarına ailenin de planlamaya aktif olarak katılabileceği ortamlar oluşturulabilir.

2) Araştırma bulgularına göre akılcı olmayan mesleki düşünceler kariyer karar verme güçlüğüne hem doğrudan etkilemekte hem de belirsizliğe tahammülsüzlük aracılığıyla etkilemektedir. Buna göre mantıklı bilişsel özelliklerle belirsizliğe tahammülsüzlüğün olumsuz ilişki gösterdiği bilinmektedir. Dolayısıyla belirsizliğe tahammülsüzlük düzeyi oldukça yüksek bireyler diğerlerine kıyasla mantıklı olmayan düşünceleri daha olumsuz algılamaları olasıdır. Bunun sonucunda aşırı stres ve kaygının da ortaya çıkabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle alacakları kariyer kararlarının bilişsel yanılgılar içerebileceği söylenebilir. Bu bilişsel yanılgıları en aza indirgeyebilmek için ergenlerin ileriye dönük ön görülerini en iyi biçimde yansıtabilecekleri bireyi tanıma (yetenek, ilgi ve değer), planlama, amaç saptama, sorun çözme, meslekler hakkında bilgi dağarcıklarını gözden geçirme benzeri eğitsel etkinlikler tasarlanabilir.

3) Araştırma sonuçlarına göre ailesel eleştirinin kariyer karar verme güçlüklerini belirsizliğe tahammülsüzlük ve akılcı olmayan mesleki inançları aracılığıyla yordadığı tespit edilmiştir. Buna göre ailelerin ergenlerin ilgi, yetenek, istek ve niteliklerini göz ardı ederek kendi isteklerini gerçekleştirmek adına birtakım eleştiriler getirmesi, ergenlerin alternatifleri değerlendirmeleri bakımından doğrudan ya da dolaylı yönden olumsuz etkilemektedir (Tanhan ve Yılmaz, 2017). Ergen öğrencilerin kariyerlerine ilişkin isabetli karar vermelerini sağlamada ailesel dinamikler, ailesel tutumlar ve aile yapısının seviyesi mühim bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna göre ailesel tutum ve içerisinde bulunan ortam öğrencilerin karar alma aşamalarında etkileyici bir unsur olabilmektedir. Buna mukabil öğrenciler karar alma aşamalarında şüphesiz aile unsurundan etkilenebilmektedirler. Dolayısıyla araştırmadan elde edilen neticeler dikkate alındığında, belirsizliğe tahammülsüzlüğü yüksek bireylerin belirsizliğe tahammülsüzlük alt boyutundaki kaygı puanlarının ölçülmesi halinde ileriye yönelik kaygı-engelleyici kaygı boyutlarının ayrıntılı biçimde incelenmesiyle ileriye dönük

yapılacak araştırmalar ile ebeveyn tutumlarına yansıyan bireylerin yaşantısal olaylara yönelik işlevsel olmayan bilişsel stratejileri işlevsel hale getirilerek kararsızlığın etkileri azaltılabilir. Bu sayede bireylerin kariyerlerine ilişkin problem çözme ve karar verme becerilerini geliştirebileceği söylenebilir.

4) Sonuç olarak bu bulgular ışığında özellikle okul psikolojik danışmanlarının öğrencilerin mesleki karar alma güçlüklerine yönelik müdahale çalışmaları yaparken öğrencilerin ailesel mükemmeliyetçilik özellikleri, akılcı olmayan mesleki inançları ve belirsizliğe tahammülsüzlük düzeylerini de hesaba katarak grupla psikolojik danışma, psikoeğitim grupları, kariyer günleri vb. çalışmalarda planlı ve modüler biçimde bu değişkenlerin ele alınması gerektiği söylenebilir. Ayrıca öğrencilerle yapılacak bireysel psikolojik danışma uygulamalarında bu içeriklerin kariyer karar verme sürecine yansımaları üzerinde durulabilir. Buna göre yukarıda özetlenen bilgilerden hareketle öğrencilerle çeşitli uygulamaların yapılması kariyer karar verme güçlüğu sorununun yaşanmasında önleyici bir rol üstlenecektir.

2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1) Ergenler üzerinde yapılan bu araştırmanın değişkenlerinin (kariyer karar verme güçlüğu, ailesel beklenti ve eleştiri, belirsizliğe tahammülsüzlük ve akılcı olmayan mesleki düşünceler) etkileri yükseköğrenim öğrencileri ve genç yetişkinler olmak üzere farklı yaş aralıklarında bulunanlar için incelenebilir.

2) Bu çalışmada analiz edilen yapısal modelin haricinde araştırmacılar kariyer kararı verme güçlüğünü etki edebilecek ve aracılık etkisinin olabileceği düşünölen farklı aracı değişkenlere (psikolojik dayanıklılık, özyeterlik, problem çözme becerisi vb.) ilişkin araştırmaları hayata geçirebilirler.

3) Bu çalışma bir okul kategorisi ve bölge sınırlaması olmaksızın rastgele seçölen bir örneklem grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Detaylı bulgular ve ilişkilere ulaşabilmek için ya çok büyük örneklem gruplarıyla ya da ufak bir çalışma grubuyla geniş kapsamlı (örn. içerik analizi veya durum çalışması) çalışmalar yapılabilir.

4) Bu çalışma kesitsel desende yapılmıştır. Bundan sonra yapılacak araştırmalara yol göstermesi açısından kariyer karar verme güçlüğüne etki eden etkenlerin ve diğer değişkenlerin rolü boylamsal anlamda ayrıntılı biçimde incelenebilir.

KAYNAKLAR

- ACCORDINO, D.B., ACCORDINO, M.P. ve SLANEY, R.B., (2000). An investigation of perfectionism, mental health, achievement, and achievement motivation in adolescents. *Psychology in the Schools*, 37, 535-545.
- AKKOÇ, F. (2012). Lise öğrencilerinin mesleki kararsızlıkları ile kariyer inançları arasındaki ilişki. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 49-70.
- AKKÖK, F. ve WATTS, T. G. (2006). Mesleki bilgi, rehberlik ve danışmanlık hizmetleri Türkiye ülke raporu. Ankara: İŞKUR Dökümanları.
- ALBION, MAJELLA J. (2000) Career decision making difficulties of adolescent boys and girls. *Australian Journal of Career Development*, 9 (2), 14-19.
- ALDEN, L.E., BIELING, P.J. ve WALLACE, S.T. (1994). Perfectionism in an interpersonal context: A self-regulation analysis of dysphoria and social anxiety. *Cognitive Therapy and Research*, 18, 297-316.
- ALLAN FENIGSTEIN ve diğerleri (1975), "Public and Private Self-Consciousness: Assessment and Theory," *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 43 (4), 522-527.
- ALPERT, R. ve HABER, N. (1990). Anxiety in academic situations. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 61, 207-215.
- ALTUNKOL, F. (2011). *Üniversite öğrencilerinin bilişsel esneklik ile algılanan stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana.*
- ALTUNKOL, F. (2017). The effects of a cognitive flexibility education program on high school students' cognitive flexibility, perceived stress levels and coping styles. Unpublished Doctoral Dissertation, Çukurova University, Turkey.
- AMIR, T. ve GATI, I. (2006). Facets of career decision making difficulties. *British Journal of Guidance and Counselling*, 34, 483-503.
- ANDREWS, L. M., BULLOCK-YOWELL, E., DAHLEN, E. R. ve NICHOLSON, B. C. (2014). Can perfectionism affect career development? Exploring career thoughts and self-efficacy. *Journal of Counseling and Development*, 92(3), 270–279. doi:10.1002/j.1556-6676.2014.00155.x

- ANLI, G., AKIN, A., ŞAR, A. H. ve EKER, H (2015). Kendini sabotaj ile psikolojik iyi olma arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Electronic Journal of Social Sciences* ISSN, 1304, 0278.
- ANTONY, M. M. ve SWINSON, R. P. (2000). *Mükemmeliyetçilik, Dost Sandığınız Düşman* (Çeviren: Aslı Açıkgöz). İstanbul: Kuraldışı Yayınevi.
- ANTONY, MARTIN, M. ve MCCABE, RANDI (2005), "Perfectionalism", Artur Freeman (ed), *Encyclopedia of Cognitive Behavior Therapy*, Second Edition içinde (33- 35), New York; Springer Science Business Media, Inc.
- ARCE, E. M. (1996, April). *The effects of social support and self-esteem on career indecision: A cross-cultural comparison between two groups of undergraduate students*. Paper presented at the Annual Meeting of the AERA, New York, NY.
- ARSLAN, Y. (2013). *Belirsizlik Yönetimi (Belyön) Programının Belirsizliğe Tahammülsüzlük Düzeyine Etkisi -Kadın Öğretmen Adayları Üzerine Deneysel Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- ATKINSON, R.L., ATKINSON, R.C., SMITH, E.E., BEM, D.J. ve NOLEN HOEKSEMA, S. (1996). *Psikolojiye giriş*. Ankara: Arkadaş.
- BACANLI, F. (2006). Personality characteristics as predictors of personal indecisiveness. *Journal of Career Development*, 32, 320-332.
- BACANLI, F. (2008). Kariyer karar verme süreci., R. Özyürek. (Ed.), *Kariyer Yolculuğu*. İçinde (s. 119- 141). Ankara: Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı Hayat Boyu Öğrenme Programı (LLP) / Ortak Konulu Program, Avrupa Rehberlik Merkezi (Euroguidance).
- BACANLI, F. (2008, April). *Career decision-making difficulties of Turkish adolescents*. Paper presented at Counseling International Perspective: Global Demands and Local Needs, Bahçeşehir University, Istanbul, Turkey.
- BACANLI, F. (2012). Kariyer karar verme güçlükleri ve meslek seçimine ilişkin akılcı olmayan inançların ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(37), 86-95.

- BACANLI, F., EŞİCİ, H. ve ÖZÜNLÜ, M. B. (2013). Kariyer karar verme güçlüklerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5 (40), 198-211.
- BAL, P. N. (1998). *Ergenlik döneminde mesleki karar verme olgunluğunun incelenmesi ve “mesleki karar verme eğitim programının etkililiğinin araştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- BARAHMAND, U. ve HAJI, A. (2014). The impact of intolerance of uncertainty, worry and irritability on quality of life in persons with epilepsy: Irritability as mediator. *Epilepsy research*, 108(8), 1335-1344.
doi: 10.1016/j.eplepsyres.2014.07.002
- BARAHMAND, U., SHAHBAZI, Z. ve KALATARI, P. (2014). Prevalence of obsessive belief and intolerance of uncertainty among college student. *The Neuroscience Journal of Shefaye Khatam*, 2(3), Suppl 1: P69.
- BARLOW, D. H. ve WINCZE, J. (1998). DSM - IV and beyond: what is generalized anxiety disorder? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 98, 23-29.
- BARROW, J. C. ve MOORE, C. A. (1983). Group Interventions with Perfectionistic Thinking. *The Personnel and Guidance Journal*, 61(10), 612-615.
- BERGER, J. I. (2013). *Cognitive vulnerabilities associated with test anxiety* (Doctoral dissertation, Adler School of Professional Psychology).
- BETZ, N. E. ve LUZZO, D. (1996). Career assessment and the Career Decision-Making Self-Efficacy Scale. *Journal of Career Assessment*, 4, 313-328.
- BIBBY, R. W. ve POSTERSKY, D. C. (1985). *The emerging generation*. Toronto, Canada: Irwin.
- BIELING, P. J., ISRAELI, A. L. ve ANTONY, M. M. (2004). Is perfectionism good, bad, or both? Examining models of the perfectionism construct. *Personality and Individual Differences*, 36, 1373-1385.
- BLATT, S. J. (1995). The destructiveness of perfectionism. *American Psychologist*, 50, 1003-1020.

- BLUSTEIN, D.L. ve PHILLIPS, S.D. (1990). Relation between ego-identity statuses and decisionmaking styles. *Journal of Counseling Psychology*, 37, 160-168.
- BOGELS, S. M. ve VAN MELICK, M. (2004). The relationship between child-report, parent self-report, and partner report of perceived parental rearing behaviors and anxiety in children and parents. *Personality and Individual Differences*, 37(8), 1583-1596.
- BROWN, D. (1990). Models of career decision making. In D. Brown ve L. Brooks (Eds.), *Career choice and development* (2nd ed., pp. 395-421). San Francisco: Jossey-Bass.
- BROWN, D. (2003). *Career information, career counseling, and career development*. (8th ed.). Boston: Allyn ve Bacon.
- BUDNER, N. Y. (1962). Intolerance of ambiguity as a personality variable 1. *Journal of personality*, 30(1), 29-50. doi:10.1111/j.1467-6494.1962.tb02303.x
- BUHR, K. ve DUGAS M. J. (2002). The intolerance of uncertainty scale: psychometric and properties of the English version. *Behaviour Research and Therapy*, 40(8), 931-945.
- BUHR, K.E.M. (2001). Examination of the relationship between intolerance of uncertainty and worry. Unpublished Master's Thesis. Concordia University, Montreal, Quebec, Canada.
- BULLOCK-YOWELL, E., ANDREWS, L., MCCONNELL, A. ve CAMPBELL, M. (2012). Unemployed adults' career thoughts, career self-efficacy, and interest: Any similarity to college students? *Journal of Employment Counseling*, 49, 18-30. doi:10.1002/j.2161-1920.2012.00003.x
- BURNS, D. D. (1980). The perfectionist script for self defeat. *Psychology Today*, 34-51.
- BÜYÜKGÖZE KAVAS, A. (2011). *Sosyal Bilişsel Kariyer Kuramına dayalı bir kariyer kararsızlığı modelinin üniversite öğrencilerinde sınanması*. Yayımlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- CARLETON, R. N., NORTON, M. A., ve ASMUNDSON, G. J. G. (2007). Fearing the unknown: A short version of the intolerance of uncertainty scale. *Journal of Anxiety Disorders*, 21(1), 105-117.

doi: S0887-6185(06)00051-X [pii]10.1016/j.janxdis.2006.03.014

- CARR, D. (2004). "My daughter has a career; i just raised babies": the psychological consequences of women's intergenerational social comparisons. *Social Psychology Quarterly*, 67(2), 132-154.
- CHARTRAND, J. M., ROSE, M. L., ELLIOT, T. R., MARMAROSH, C. ve CALDWELL, C. (1993). Peeling back the onion: Personality, problem solving, and career decision making style correlates of career indecision. *Journal of Career Assessment*, 1, 66-82.
- CHEN, C. Y. ve HONG, R. Y. (2010). Intolerance of uncertainty moderates the relation between negative life events and anxiety. *Personality and Individual Differences*, 49:49-53.
- CHOPE, R. C. (2005). Qualitatively Assessing Family Influence in Career Decision Making. *Journal of Career Assessment*, 13(4), 395-414.
- COHEN, C. R., CHARTRAND, J. M. ve JOWDY, D. P. (1995). Relationships between career indecision subtypes and ego identity development. *Journal of Counseling Psychology*, 42, 440-447.
- COLLINS, J. ve HARPER, J. (1974). Problems of adolescents in Sydney. *Journal of Genetic Psychology*, 125, 189-194.
- CONSTANTINE, M. G., WALLACE, B. C. ve KINDIACHI, M. M. (2005). Examining contextual factors in the career decision status of African American adolescents. *Journal of Career Assessment*, 13, 307-319
- CORBISHLEY, M. A., ve YOST, E. B. (1989). Assessment and tretment dysfunctional cognitions in career counseling. *Career Planning and Adult Development Journal*, 5, 20-26.
- COREY, G. (2008). *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*. (T. Ergene, Çev.) Ankara: Mentis Yayıncılık.
- CORSINI, J. R. ve WEDDING, D. (2011). *Modern Psikoterapi Teknikleri* (1.b.). (Güzelyazıcı, E., Çiftçi, S. D. ve Türkoğlu, M. Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- COX, B. J., ENNS, M. W. ve CLARA, I. P. (2002). The multidimensional structure of perfectionism in clinically distressed college student samples. *Psychological Assessment*, 14, 365–373.
- CREED, P. A. ve YIN, W. O. (2006). Reliability and validity of a chinese version of the career decision making difficulties Questionnaire. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 6, 47-63.
- CRIGGER, N. J. (1996). Testing an uncertainty model for women with multiple sclerosis. *Advances in Nursing Science*, 18(3), 37-47.
- CRITES, J. O. (1969). *Vocational Psychology: The Study of Vocational Behavior and Development*. New York: Mc Graw-Hill. 320- 325.
- CYDERS, M. A. ve SMITH, G. T. (2008). Emotion-based dispositions to rash action: positive and negative urgency. *Psychological bulletin*, 134(6), 807.
- ÇAKIR, M. A. (2003). *Bir mesleki grup rehberliği programının lise öğrencilerinin mesleki kararsızlık düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ÇINAR, Ç. (2011). *Lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçimi kararlarında benlik algısının önemi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- DIPEOLU, A., REARDON, R. C., SAMPSON, J. P., ve BURKHEAD, J. (2002). The relationship between dysfunctional career thoughts and adjustment to disability in college students with learning disabilities. *Journal of Career Assessment*, 10, 413-427.
- DI BARTOLO, P. M., LI, C.Y. ve FROST, R.O. (2008). How do the dimensions of perfectionism relate to mental health? *Cognitive Therapy Research*, 32, 401–417.
- DI FABIO, A., PALAZZESCHI, L., ASULIN-PERETZ, L. ve GATI, I. (2013). Career indecision versus indecisiveness: Associations with personality traits and emotional intelligence. *Journal of Career Assessment*, 21, 42-56. doi:10.1177/1069072712454698

- DİLMAÇ, B., AYDOĞAN, D., KORUKLU, N. ve DENİZ, M. E. (2009). The Explication of Primary School Students' Perfectionist Properties with Irrational Beliefs. *Elementary Education Online*, 8(3), 720-728.
- DOĞAN, H. (2005). *Bilgi verici danışmanlık programının üniversiteye giriş sınavı ve üniversite eğitime ilişkin yanlış inançlara etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- DOĞAN, H. (2010). *Kariyer karar verme grup rehberliği programının 9. sınıf öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerine etkisi*. (Yayınlanmamış Doktora tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- DOĞAN, H. (2014). Çağdas kariyer karar verme yaklaşım ve modellerinin incelenmesi [Examination of contemporary career decision making approaches and models]. *Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayati Araştırmaları Dergisi [Journal of Turkey Social Policy and Business Life Research]*, 4(6):100–130.
- DOĞAN, H. ve BACANLI, F. (2012). The effect of a career decision-making group guidance program on career decision-making difficulties. *Energy Education Science and Technology Part B: Social and Educational Studies, Special Issue* (1), 912-916.
- DOĞAN, H. ve BOZGEYİKLİ H. (2014). *İşsizlik Sorununa Farklı Bir Bakış Açısı: Kariyer Engelleri*, II. Uluslararası İş ve Meslek Danışmanlığı Kongresi, Antalya, The Proceedings Book, 97-105.
- DOLGIN, K.G. (2014). *Ergenlik psikolojisi: Gelişim, ilişkiler ve kültür*. İstanbul: Kaknüs.
- DUGAS, M. J., FREESTON, M. H. ve LADOUCEUR, R. (1997). Intolerance of uncertainty and problem orientation in worry. *Cognitive Therapy and Research*, 21(6):593–606. dx.doi.org/10.1023/A:1021890322153
- DUGAS, M. J., HEDAYATI, M., KARAVIDAS, A., BUHR, K., FRANCIS, K. ve PHILLIPS, N. A. (2005). Intolerance of uncertainty and information processing: Evidence of biased recall and interpretations. *Cognitive Therapy and Research*, 29(1), 57-70.
- DUGAS, M. J., MARCHAND, A. ve LADOUCEUR, R. (2005). Further validation of a cognitive behavioral model of generalized anxiety disorder: Diagnostic and

- symptom specificity. *Journal of Anxiety Disorders*, 19(3), 329-343. doi: 10.1016/j.janxdis.2004.02.002
- DUGAS, M.J., GAGNON, G., LADOUCEUR, R. ve FREESTON, M.H. (1998). Generalized anxiety disorder: A Preliminary test of a conceptual model. *Behaviour Research Therapy*, 36, 215-226.
- DURŞUN, S. ve AYTAÇ, S. (2009). Üniversite öğrencileri arasında işsizlik kaygısı, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 28(1):71-84.
- ELLIS, A. ve MACLAREN, C. (1998). Rational emotive behavior therapy: A therapist's guide, San Luis Obispo, CA: Impact Publishers.
- ELLIOTT, K. J. (1995). Anthetic Dialogue: A New Method for Working with Dysfunctional Beliefs in Career Counseling. *Journal of Career Development*, 22(2), 141-148.
- ELLIS, A. (1987). A sadly neglected cognitive element in depression. *Cognitive Therapy and Research*, 11, 121–145. doi:10.1007/BF01183137
- ELLIS, A. (1993). Reflections on rational-emotive therapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(2), 199–201. doi.org/10.1037/0022-006X.61.2.199
- ELLIS, A. (1994). Reason and emotion in psychotherapy: A comprehensive method of treating human disturbances. New York: Birch Lane Press.
- ELLIS, A. (2001). *Overcoming destructive beliefs, feelings, and behaviors: New directions for rational emotive behavior therapy*. Prometheus Books.
- EME, R., MAISIAK, R. ve GOODALE, W. (1979). Seriousness of adolescent problems. *Adolescence*, 14, 93–194.
- ERIKSON, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: Norton.
- ERIKSON, E. H. (1968). *Identity, youth, and crisis*. New York, NY: W. W. Norton.
- EROĞLU, K. ve ODACI, H. (2019). Ortaokul yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin sosyal anksiyete düzeyleri ile benlik saygıları, anne-baba tutumları, mükemmeliyetçilik özellikleri arasındaki ilişki. *Turk Journal Child Adolesen Mental Health*, 26(3), 108-15. doi.org/10.17755/esosder.527121
- ERÖZKAN, A. (2008). Üniversite öğrencilerinin mükemmeliyetçilik eğilimleri ve depresyon düzeyleri. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 6, 76-88.

- FABIO, A. D., PALAZZESCHI, L. ve BAR-ON, R. (2012). The role of personality traits, core selfevaluation and emotional intelligence in career decision-making difficulties. *Journal of Employment Counseling*, 49, 118-129.
- FELDMAN, D. (2003). The Antecedents and Consequences of Early Career Indecision Among Young Adults. *Human Resource Management Review*, 13, 499–531.
- FIELD, A. P. (2009). *Discovering statistics using SPSS (and sex and drugs and rock 'n' roll)* (3rd ed.). London: Sage.
- FLETT, G. L., BESSER, A., GUEZ, J. ve HEWITT, P. L. (2008). Perfectionism, Mood, and Memory for Positive, Negative and Perfectionistic Content, *Individual Differences Research*, 6(4), 211-244.
- FLETT, G. L., HEWITT, P. L., BLANKSTEIN, K. R. ve GRAY, L. (1998). Psychological Distress and the Frequency of Perfectionistic Thinking. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(5), 1363-1381.
- FLETT, G., HEWITT, P. L. (2002). Perfectionism and Maladjustment: An Overview of Theoretical, Definition and Treatment Issue. *Perfectionism: Theory, Research and Treatment* (Ed: G. Flett and P. L. Hewitt). Washington DC: American Psychological Association.
- FOUAD, N. A. (2007). Work and vocational psychology: Theory, research, and applications. *Annual Review of Psychology*, 58, 543–564.
doi: 10.1146/annurev.psych.58.110405.085713.
- FRAENKEL, J. R., WALLEN, N. E. ve HYUN, H. (2014). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw-Hill Education.
- FREESTON, M.H., RHEAUME, J., LETARTE, H., DUGAS, M.J. ve LADOUCEUR, R. (1994). Why do people worry? *Personality and Individual Differences*, 17, 791-802.
- FRIEDMAN, A. I. ve MANN, L. (1993). Coping patterns in adolescent decision making: An Israeli-Australian comparison. *Journal of Adolescence*, 16, 187–199.

- FROGGATT, W. (2005). A Brief Introduction To Rational Emotive Behaviour Therapy (3rd ed.).
- FROST, R. O. MARTEN, P., LAHART, C. ve ROSENBLATE, R. (1990). The dimensions of perfectionism. *Cognitive Therapy and Research*, 14, 449-468.
- FROST, RANDY O. ve diğ erleri (1993), "A Comparison of Two Measures of Perfectionism," *Personality and Individual Differences*, 14 (1), 119-126.
- FROST, RANDY, O. ve STEKETEE, GAIL. (1997), "Perfectionism in Obsessive-Compulsive Disorder Patients," *Behavior Research Therapy*, 35 (4), 291-296.
- FUQUA, D. R., SEAWORTH, T. B. ve NEWMAN, J. L. (1987). The relationship of career indecision and anxiety: A multivariate examination. *Journal of Vocational Behavior*, 30(2), 175-186.
- FUQUA, D.R. ve NEWMAN, J.L. (2001). An Evaluation of the Career Beliefs Inventory. *Journal of Counseling and Development*. 72, 429-430.
- GANSKE, K. H. ve ASHBY, J. S. (2007). Perfectionism and career decision-making self-efficacy. *Journal of employment counseling*, 44, 17-28.
- GATI, I. (1986). Making career decisions: A sequential elimination approach. *Journal of Counseling Psychology*, 33(4), 408-417.
- GATI, I., KRAUSZ, M. ve OSIPOW, S. H. (1996). A taxonomy of difficulties in career decision-making. *Journal of Counseling Psychology*, 43, 510-526.
- GATI, I., ve SAKA, N. (2001). High school students' career related decision-making difficulties. *Journal of Counseling and Development*, 79, 331-340.
- GATI, I. ve ASHER, I. (2001). *The PIC model for career decision making: Prescreening, in-depth exploration, and choice*. In F. T.
- GATI, I. ve TAL, S. (2008). Decision-making models and career guidance. In J. Athanasou ve R. Van Esbroeck (Eds.), *International Handbook of Career Guidance* (pp. 157-185). Berlin, Germany: Springer.
- GATI, I., FASSA, N. ve HOUMINER, D. (1995). Applying decision theory to career counseling practice: The sequential elimination approach. *Career Development Quarterly*, 43, 211-220.

- GATI, I., GADASSI, R., SAKA, N., HADADI, Y., ANSENBURG, N., FRIEDMANN, R. ve ASULIN-PERETZ, L. (2011). Emotional and personality-related aspects of career decisionmaking difficulties: facets of career indecisiveness. *Journal of Career Assessment*, 19(1), 3-20.
- GATI, I., SAKA, N. ve KRAUSZ, M. (2001). "Should I use a computer-assisted career guidance system?" It depends on where your career decision-making difficulties lie. *British Journal of Guidance and Counselling*, 29, 301-321.
- GEÇGİN, F. M. ve SAHRANÇ, Ü. (2017). Belirsizliğe Tahammülsüzlük ile Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki. *Sakarya University Journal of Education*, 7(4), 739-756.
- GELATT, H. B. (1962). Decision-making: A conceptual frame of reference for counseling. *Journal of Counseling Psychology*, 9(3), 240-245.
- GENÇTAN, E. (2012). Psikanaliz ve sonrası (15. Baskı). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- GHANDERI, A.R., Venkatesh Kumar, G. and Sampath K. (2009), "Depression, anxiety and stress among the Indian and Iranian students", *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 35(1):33-37.
- GNILKA, P. B. ve NOVAKOVIC, A. (2017). GenderDifferences in STEM students' perfectionism, career search self-efficacy and perception of career barriers. *Journal of Counseling and Development*, 95 (1), 56-66. doi.org/10.1002/jcad.12117
- GOLEMAN, D. (1995). *Emotional intelligence*. New York: Bantam Books.
- GORDON, V. N. (2007). *The undecided college students: An academic and career advising challenge* (Third Edition). Springfield, IL: Charles C Thomas.
- GORDON, V.N. ve KLINE, D. (1989). Ego-identity statuses of undecided and decided students and their perceived advising needs. *NACADA Journal*, 9, 5-15.
- GÖKÇE, Z. ve TRAŞ, Z. (2017). Lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlükleri ve ego kimlik statülerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(1), 58-69.

- GUERRA, A. L. ve BRAUNGART-RIEKER, J. M. (1999). Predicting career indecision in college students: The roles of identity formation and parental relationship factors. *Career Development Quarterly*, 47, 255-266.
- HAIR, J. F., ANDERSON, R. E., TATHAM, R. L. ve BLACK, W. C. (1998). Multivariate data analysis. Englewood Cliff. New Jersey, USA, 5(3), 207-2019.
- HAMACHEK, D. E. (1978). Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism. *A Journal of Human Behavior*, 15 (1), 27-33.
- HAMAMCI, Z. ve ÇOBAN, A. E. (2007). Mesleki olgunluk ve mesleki kararsızlığın akılcı olmayan inançlarla ilişkisi, *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 27, 31-40.
- HAMAMCI, Z. ve HAMURLU, M. K. (2005). Anne Babaların Meslek Gelişimine Yardımcı Olmaya Yönelik Tutumları ve Bilgi Düzeylerinin Çocuklarının Mesleki Kararsızlıkları ile İlişkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(10), 55-69.
- HAMAMCI, Z., BACANLI, F., DOĞAN, H. (2011, Ekim). İlköğretim ortaöğretim ve üniversite öğrencilerinin mesleki ve eğitsel kararlarını etkileyen faktörlerin incelenmesi. 12. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, İzmir.
- HARMAN, E. (2017). *Lise öğrencilerinin denetim odaklarına göre mesleki olgunluklarının kariyer karar verme güçlüklerini yordama gücü*. (Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- HARREN, V. A. (1979). A model of career decision making for college students. *Journal of Vocational Behavior*, 14, 119-133.
- HERR, E. L. ve CRAMER, S. H. (1996). *Career guidance and counseling through the life span*. Glenview. Illinois: Scott and Foresman.
- HEWITT P. L. ve FLETT G. L. (1991) Dimensions of Perfectionism in Unipolar Depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 100 (1), 98-101.
- HEWITT, P. L. ve FLETT, G. L. (1991). Perfectionism in the self and social context: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 456–470. doi:10.1037/0022-3514.60.3.456

- HEWITT, P. L., FLETT, G. L. ve EDIGER, E. (1996). Perfectionism and depression: Longitudinal assessment of a specific vulnerability hypothesis. *Journal of Abnormal Psychology*, 105, 276- 280.
- HIJAZI, Y., TATAR, M. ve GATI, I. (2004). Career decision making difficulties among Israeli and Palestinian Arab high-school seniors. *Professional School Counseling*, 8, 64-72.
- HILTON, T. L. (1962). Career decision-making. *Journal of Counseling Psychology*, 9 (4), 291-298.
- HOFSTEDE, G. (2001). *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. Sage publications.
- HOLLAND, J. L. (1997). *Making vocational choices: A theory of vocational personalities and work environments* (3rd ed.) Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- HOOVER, D. ve MULLEN, M. R. (2008). Structural equation modelling: guidelines for determining model fit. *The Electronic Journal of Business Research Methods*, 6(1), 53 – 60.
- HUDSON, J. L. ve RAPEE, R. M. (2001). Parent–child interactions and anxiety disorders: An observational study. *Behaviour research and therapy*, 39(12), 1411-1427.
- IŞIK, E. (2010). *Sosyal Bilişsel Kariyer Teorisi temelli bir grup müdahalesinin üniversite öğrencilerinin kariyer kararı yetkinlik ve mesleki sonuç beklenti düzeylerine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- IVEY, A. E., IVEY, M. B. ve MORGAN, L. S. (1997). *Counseling and Psychotherapy: A Multicultural Perspective* (4nd edition). Boston: Allyn and Bacon. 196-206.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1982). The changing value of children in Turkey, Publ. No. 60-E. Honolulu: East-West Center.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1993). *İnsan, Aile, Kültür*. Remzi Kitabevi: İstanbul.
- KAPLAN, D. M. ve BROWN, D. (1987). The role of anxiety in career indecisiveness. *Career Development Quarterly*, 36, 148–162.

- KARASAR, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel yayın dağıtım.
- KATZ, M.R. (1966). A model for guidance for career decision making. *Vocational Guidance Quarterly*, 15, 2-10.
- KEATING, D. ve BOBBITT, B. (1978). Individual and developmental differences in cognitive processing component of ability. *Child Development*, 52, 538–544.
- KEIM, J., STRAUSSER, D.R. ve KETZ, K. (2002). Examining the Differences in Career Thoughts of Women in Three Low Socioeconomic Status Groups. *Journal of Employment Counseling*. Volume 39, March 2002.(31-42).
- KELLY, K. R. ve LEE, W. (2002). Mapping the domain of career decision problems. *Journal of Vocational Behavior*, 61(2), 302–326.
- KESİCİ, Ş., HAMARTA, E. ve ARSLAN, C. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Anne Baba Tutumları ve Rehberlik İhtiyaçlarının Mesleki Karar Verme Zorluklarını Yordaması. *İlköğretim Online*, 7(2).
- KHASMOHAMMADI, MAHDI ve diğerleri (2010), “Manifestation of parental perfectionism on career indecision”, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 1200–1204.
- KIRDÖK, O. ve KORKMAZ, O. (2018). Dimensions of personality and emotional intelligence as predictors of high school students’ career decision difficulties. *Educational Research and Reviews*, 13(12), 495-502.
- KIVANÇ, U., GÖNÜLTAŞ, O. ve AKIN, S. (2020). Ergenlerin Aleksitimi Düzeylerinin Yordayıcıları Olarak Belirsizliğe Tahammülsüzlük ve Akılcı Olmayan İnançlar. *Humanistic Perspective*, 2(2), 191-211.
- KİLİT, Z. (2019). *Üniversite öğrencilerinde belirsizliğe tahammülsüzlük, endişe ve bilişsel sınav kaygısı ilişkisi* (Yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- KLEIMAN, T., GATI, I., PETERSON, G., SAMPSON, J., REARDON, R. ve LENZ, J. (2004). Dysfunctional thinking and difficulties in career decision making. *Journal of Career Assessment*, 12, 213-331.
- KLIN, R. B. (2011). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (5th ed., pp. 3-427). New York: The Guilford Press.

- KOUMOUNDOUROU, G., TSAOUSIS, I. ve KOUNENOU, K. (2011). Parental influences on greek adolescents' career decision-making difficulties: the mediating role of core selfevaluations. *Journal of Career Assessment*, 19(2) 165-182.
- KÖKDEMİR, D. (2003). Belirsizlik durumlarında karar verme ve problem çözme. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara.
- KÖMÜR, B. (2018). *Üniversite öğrencilerinde bilişsel esneklik ile stresle başa çıkma becerileri arasındaki ilişkinin araştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- KRUMBOLTZ, J. D. (1991). Manual for the career beliefs inventory. Consulting Psychologists Press.
- KRUMBOLTZ, J. D. (1992), "Challenging Troublesome Career Beliefs", Eric Clearinghouse on Counseling and Personnel Services Ann Arbor MI.
- KRUMBOLTZ, J. D. (1994). The Career Beliefs Inventory. *Journal of Counseling and Development*, 72, 424-428.
- KUZGUN, Y. (2006). *Meslek Gelişimi ve Danışmanlığı* (2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KUZGUN, Y. (2014). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı*. Nobel Yayınları. Ankara.
- KUZGUN, Y. (2000) "Meslek Danışmanlığı: Kuramlar ve Uygulamalar". Ankara.
- LADOUCEUR, R., DUGAS, M. J., FREESTON, M. H., LEGER, E., GAGNON, F. ve THIBODEAU, N. (2000). Efficacy of a cognitive-behavioral treatment for generalized anxiety disorder: Evaluation in a controlled clinical trial. *Journal of consulting and clinical psychology*, 68(6), 957. doi:10.1037/0022-006X.68.6.957
- LADOUCEUR, R., TALBOT, F. ve DUGAS, M. J. (1997). Behavioral expressions of intolerance of uncertainty in worry. *Behavior Modification*, 21, 355-371. doi:10.1177/01454455970213006
- LADOUCEUR, R., TALBOT, F. ve DUGAS, M. J. (1999). Behavioral expressions of intolerance of uncertainty in worry: Experimental findings. *Behavior Modification*, 21(3), 355-371.

- LARSON, L. M. ve HEPPNER, P.P. (1985). The relationship of problem solving appraisal to career decision and indecision. *Journal of Vocational Behaviour*, 26, 55-65.
- LARSON, M. L. ve MAJORS, M. S. (1998). Application of the Coping with Career Indecision Instrument with adolescents. *Journal of Career Assessment*, 6, 163–179.
- LEONG, F. T. L. ve CHERVINKO, S. (1996). Construct validity of career indecision: Negative personality traits as predictors of career indecision. *Journal of Career Assessment*, 4, 315-329.
- LEWIS, C. (1981). How adolescents approach decisions: Changes over grades seven to twelve, and policy implications. *Child Development*, 52, 538–544.
- LITTAUER, F. ve LITTAUER, M. (2008). *Kişilik bulmacası*. (H.B. Çelik, Çev.). Sistem Yayıncılık.
- LIU, Y. C. (2003). The Relationship Between Resilience and Career Beliefs of Employees in Taiwan. Doctoral Dissertation. Texas A and M University.
- LOPEZ, F. G. ve ANDREWS, S. (1987). Career indecision: A family system perspective. *Journal of Counseling and Development*, 65, 304–307.
- MANN, L., HARMONI, R. ve POWER, C. (1987). Adolescent decision making: The development of competence. *Journal of Adolescence*, 12, 265–278.
- MAU, W., HITCHCOCK, R. ve CALVERT, C. (1998). High school students' career plans: The influence of other's expectations. *Professional School Counseling*, 2, 161-166.
- MAU, W.C. (2004). Cultural dimensions of career decision-making difficulties. *The Career Development Quarterly*, 53, 67-78.
- MCGINN, COLIN (1997). *The Character of Mind: An Introduction to the Philosophy of Mind*. Oxford: Oxford University Press.
- METZGER, R. L., MILLER, M. L., COHEN, M., SOFKA, M. ve BORKOVEC, T. D. (1990). Worry changes decision making: The effect of negative thoughts on cognitive processing. *Journal of Clinical Psychology*, 46(1), 78-88.

- MISIRLI-TAŞDEMİR, Ö. ve ÖZBAY, Y. (2003). *Üstün Yetenekli Çocuklarda, Mükemmeliyetçilik, Sınav Kaygısı, Benlik Saygısı, Kontrol Odağı, Öz Yeterlilik ve Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- MIZRAK, E. Ö. (2006). Anksiyete Bozukluğu veya Depresif Bozukluk Tanısı Alan Hastalarda Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği Uyarlama Çalışması. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- MITCHELL, L. K. ve KRUMBOLTZ, J. D. (1990). Social learning approach to career decision making; Krumboltz's theory. In D. Brown, L. Brooks and Associates (Eds.), *Career choice and development: Applying contemporary theories to practice* (2nd ed., pp. 145-196). San Francisco: Jossey-Bass.
- MITCHELL, L. K. ve KRUMBOLTZ, J. D. (1996). Krumboltz's Learning Theory Of Career Choice And Counseling. In D. Brown, L. Brooks ve Associates (Eds.), *Career Choice And Development* (3rd ed., pp. 233-280). San Francisco: Jossey-Bass
- MUTLU, T. (2011). *Lise öğrencilerinde kariyer kararı verme güçlükleri*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.
- NAYLOR, F.D. ve KRUMBOLTZ, J. D. (1994). The independence of aptitudes, interests, and career beliefs. *The Career Development Quarterly*, 43(2),152-160.
- NELSON-JONES, R. (2005). *Danışma Psikolojisi Kuramları* (1. b.). (F. Akkoyun, Dü., V. Duyan, B. Eylen and S. Doğan, Çev.) Ankara: Nobel Yayıncılık.
- NEVO, O. (1987). Irrational expectations in career counseling and their confronting arguments. *Career Development Quarterly*, 35, 239-250.
- NICHOLSON, S. I. ve ANTILL, J. K. (1981). Personal problems of adolescents and their relationship to peer acceptance and sex role identity. *Journal of Youth and Adolescence*, 10, 309–325.

- NILES, S. G. ve HARRIS-BOWLSBEY, J. (2005). *Career development interventions in the 21st century* (2nd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.
- OHARE, M. M. ve TAMBURRI, E. (1986). Coping as a moderator of the relationship between anxiety and career decision making. *Journal of Counseling Psychology*, 33, 255-264.
- ORMOND, C., LUSZCZ, M. A., MANN, L. ve BESWICK, G. (1991). A metacognitive analysis of decision making in adolescence. *Journal of Adolescence*, 14, 275-291.
- OSIPOW, S. H. (1999) Assessing career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 55, 147-154.
- OSIPOW, S. H. ve FITZGERALD, L. F. (1996). *Theories of Career Development* (Fourth edition). Boston: Allyn and Bacon.
- OSIPOW, S. H. ve GATI, I. (1998). Construct and concurrent validity of the career decisionmaking difficulties questionnaire. *Journal of Career Assessment*, 6, 347-364.
- OSIPOW, S.H. (1983). *Theories of career development* (3rd Ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- ÖZ, F. (2001). Hastalık yaşantısında belirsizlik. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 61-68.
- ÖZGÜNGÖR, S. (2003). Mükemmeliyetçilik ve özerklik destekleyici davranışların amaç tarzları ile ilişkisi. *Eğitim ve Bilim*, 28(127), 25-30.
- ÖZTEMEL, K. (2012). Kariyer kararsızlığı ile mesleki karar verme öz yetkinlik ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler. Gazi Üniversitesi *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 459-477.
- ÖZTEMEL, K. (2013). Lise öğrencilerinin kariyer karar verme güçlüklerinin yordayıcıları olarak algılanan sosyal destek ve cinsiyet. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 11(3), 241-257.
- ÖZTÜRK, Ö. (2013). İntihar olasılığı ve aile işlevselliği arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve belirsizliğe tahammülsüzlük değişkenlerinin aracı rolü (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). *Ankara Üniversitesi, Ankara*.

- ÖZÜNLÜ, M. B. ve BACANLI, F. (2015). Kariyer seçiminde aile etkisi ölçeği'nin lise öğrencileri için Türkçeye uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Journal of Turkish Educational Sciences*, 13(1).
- ÖZYÜREK, R. ve ATICI, M. K. (2002). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimi kararlarında kendilerine yardım eden kaynakların belirlenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(17), 33-42.
- PAGE J, BRUCH. M, A. ve HAASE. R. F. (2008). Role of perfectionism and five-factor model traits in career indecision. *Personality and Individual Differences*, 45, 811–815.
- PATTON, W., CREED, P.A. ve WATSON, M. (2003). Perceived Work Related and Non-work Related Barriers in the Career Development of Australian and South African Adolescents. *Australian Journal of Psychology*, 55 (2), 74-82.
- PETERSON, G. W., SAMPSON, J. P., JR. ve REARDON, R. C. (1991). *Career development and services: A cognitive approach*. Pacific Grove, CA: Brooks/Cole.
- PIAGET, J. ve INHELDER, B. (1969). *The psychology of the child*. New York: Basic Books.
- PITZ, G. F. ve HARREN, V. A. (1980). An analysis of career decision making from the point of view of information processing and decision theory. *Journal of Vocational Behavior*, 16, 320-346.
- PREACHER, K. J. ve HAYES, A. F. (2008). *Assessing mediation in communication research*, 13-54. London: The Sage sourcebook of advanced data analysis methods for communication research.
- PRUSTY, S. (2010). *Managerial economics*. New Delhi: PHI Learning Private Limited
- RAFAELI, E., BERNSTEIN, D. ve YOUNG, J. (2013). *Şema Terapi Ayırıcı Özellikleri* (2.b.). (A. Karaosmanoğlu, N. Azizlerli, Çev.) İstanbul: Psikonet Yayınları.
- RAFTERY, A. E. (1995). Bayesian model selection in social research. *Sociological Methodology*, 25, 111–164. doi: 10.2307/271063.

- REED, C.A., REARDON, R.C., LENZ, J.G. ve LEIERER, S.J. (2001). A Cognitive Career Course: From Theory to Practice. *The Career Development Quarterly*. Volume 50, December 2001, 158-167.
- RICE, K. G., ASHBY, J. S. ve PREUSSER, K. J. (1996). Perfectionism, relationships with parents, and self-esteem. *Individual Psychology*, 52(3), 246.
- RICE, K. G., ASHBY, J. S., SLANEY, R. B. (1998). Self-esteem as a mediator between perfectionism and depression: A structural equations analysis. *Journal of Counseling Psychology*, 45(3), 304-314.
- RIMM, S. (2005), "Growing up too fast: The Rimm report on the secret world of America's middle schoolers." Second Edition, Rodale: The Secret World of Americas Middle Scholers.
- ROBICHAUD, M. (2013). Cognitive behavior therapy targeting intolerance of uncertainty: Application to a clinical case of generalized anxiety disorder. *Cognitive and Behavioral Practice*, 20(3), 251-263.
doi: 10.1016/j.cbpra.2012.09.001
- ROE, A. ve LUNNEBORG, P. W. (1990). Personality development and career choice. In D. Brown, L. Brooks, and Associates (Eds.), *Career choice and development* (2nd ed., pp. 68-101). San Francisco: Jossey-Bass.
- ROLL, T. ve ARTHUR, N. (2002). Beliefs in Career Counseling. NATCON Papers 2002 Les actes du CONAT. 1-9.
- ROUNDS, B. J. ve TINSLEY, H. E. A. (1984). Diagnosis and treatment of vocational problems. In S. D. Brown and R. W. Lent (Eds.), *Handbook of counseling psychology* (pp. 137-177). New York: John Wiley.
- RUTTER, M. (1980). *Changing youth in a changing society*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- RYZEWICZ, L. (2008). Behavioral manifestations of worry in test anxiety and intolerance of uncertainty: a laboratory investigation of attention bias with a university population (Doctoral dissertation, Long Island University, The Brooklyn Center).

- SAKA, N., GATI, I. ve KELLY, K. R. (2008). Emotional and personality-related aspects of career-decision-making difficulties. *Journal of Career Assessment*, 16, 403–424. doi:10.1177/1069072708318900
- SAMPSON, J. P., JR., PETERSON, G. W., LENZ, J. G., REARDON, R. C. ve SAUNDERS, D. E. (1996). *Career Thoughts Inventory: Professional manual*. Odessa, FL: Psychological Assessment Resources.
- SAMPSON, J. P., JR., PETERSON, G. W., LENZ, J. G., REARDON, R. C. ve SAUNDERS, D. E. (1998). The design and use of a measure of dysfunctional career thoughts among adults, college students, and high school students: The Career Thoughts Inventory. *Journal of Career Assessment*, 6, 115-134.
- SAMPSON, J.P., LENZ, J.G., REARDON, R.C. ve PETERSON, G.W. (1999). A Cognitive Information Processing Approach to Employment Problem Solving and Decision Making. *The Career Development Quarterly*, 48, 3-18.
- SAMPSON, J.P., REARDON, R.C., PETERSON, G.W. ve LENZ, J.G. (2004). *Career Counseling ve Services*. Canada: Brooks/Cole.
- SAN DIEGO, R. J. S. (2010). Investigating effects of anxiety and perfectionism as predictors of adolescent career indecision. *The International Journal of Research and Review*, 5, 120-132.
- SANTOS, P. J. (2001). Predictors of generalized indecision among Portuguese secondary school students. *Journal of Career Assessment*, 9, 381-396. doi:10.1177/106907270100900405
- SANTROCK, J.W. (2012). Ergenlik (14.b.). (D.M. Siyez, Çev.). Ankara: Nobel.
- SARIÇAM, H. (2014). Belirsizliğe tahammülsüzlüğün mutluluğa etkisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 1-12.
- SARIÇAM, H., ERGUVAN, F. M., AKIN, A. ve AKÇA, M. Ş. (2014). Belirsizliğe tahammülsüzlük ölçeği (BTÖ 12) Türkçe formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Route Educational and Social Science Journal*, 1(3), 148-157.
- SAUNDERS, D. E., PETERSON, G. W., SAMPSON, J. P., JR. ve REARDON, R. C. (2000). Relation of depression and dysfunctional career thinking to career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 56, 288-298.

- SCHNORR, D. ve WARE, H. W. (2001). Moving Beyond a Deficit Model to Describe and Promote the Career Development of At-Risk Youth. *Journal of Career Development*. 27(4), 247-268.
- SCHREIBER, J. B., NORA, A., STAGE, F. K., BARLOW, E. A. ve KING, J. (2006). Reporting Structural Equation Modeling and Confirmatory Factor Analysis Results: A Review. *Journal of Educational Research*, 99, 323-338.
- SCOTT, E. S., REPPUCCI, N. ve WOOLARD, J. (1995). Evaluating adolescent decision making in legal contexts. *Law and Human Behavior*, 19, 221-244.
- SEWARD, K. S. ve GAESSER, H.E. (2018). Career decision making with gifted rural students. *Gifted Child Today*, 41(4), 217-225.
- SHARF, R. S. (2017). *Kariyer gelişim kuramlarının kariyer danışmasına uygulanması* (Çev. F. Bacanlı ve K. Öztemel). Ankara: Pegem.
- SİYEZ, D. M. (2011). Gelişimsel yaklaşımlar. Binnur Yeşilyaprak (Ed.), *Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığı-kuramdan uygulamaya içinde* (s. 172-214). Ankara: Pegem Akademi.
- SLANEY, R. B. (1988). The assessment of career decisionmaking. In W.B. Walsh and S.H. Osipow (Eds.), *Career decision making* (pp. 33-76). Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- SLANEY, R. B. ve ASHBY, J. S. (1996). Perfectionists: Study of a criterion group. *Journal of Counseling and Development*, 74(4), 393-398.
- SLANEY, R. B., ASHBY, J.S. ve TRIPPI, J. (1995). Perfectionism: Its measurement and career relevance. *Journal of Career Assessment*, 3, 279-297.
- SLATEN, C. ve BASKIN, T.W. (2013). Examining the impact of peer and family belongingness on the career decision-making difficulties of young adults: a path analytic approach. *Journal of Career Assessment*, 22(1), 59-74.
- SOENENS, B., LUYCKX, K. ve GOOSSENS, L. (2006). A developmental contextual perspective on identity construction in emerging adulthood: Change dynamics in commitment formation and commitment evaluation. *Developmental Psychology*, 42(2), 366- 380.

- SPOKAS, M. ve HEIMBERG, R. G. (2009). Overprotective parenting, social anxiety, and external locus of control: Cross-sectional and longitudinal relationships. *Cognitive therapy and research*, 33(6), 543.
- STARCEVIC, V. ve BERLE, D. (2006). Cognitive specificity of anxiety disorders: a review of selected key constructs. *Depression and anxiety*, 23(2), 51-61. doi:10.1002/da.20145
- STEINBERG, L. (1985). *Adolescence*. New York: Knopf.
- STEINBERG, L. (2004). *The ten basic principles of good parenting*. New York: Simon and Schuster.
- STERNBERG, R. ve NIGRO, G. (1980). Developmental patterns in the solutions of verbal analogies. *Child Development*, 51, 27–38.
- STERNBERG, R. ve RIFKIN, B. (1979). The development of analogical reasoning process. *Journal of Experimental Child Psychology*, 27, 195–232.
- STEVENS, J. (2002). *Applied multivariate statistics for the social sciences* (4th ed.). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- STOEBER, J., MUTINELLI, S. ve CORR, P. J. (2016). Perfectionism in students and positive career planning attitudes. *Personality and Individual Differences*, 97, 256–259. doi: 10.1016/j.paid.2016.03.065
- STOBAR J. ve JOORMANN, J. (2001). Worry, procrastination, and perfectionism: differentiating amount of worry, pathological worry, anxiety, and depression. *Cognitive Therapy and Research*, 25,1, 49–60.
- SUPER, D. E. (1990). Work in a cross-national industrialized perspective. *Psychcritiques*, 35, 13-15.
- SUPER, D. E. (2003). A life-span approach to career development. In D. Brown, *Career information, career counseling, and career development* (pp. 32-40). Boston, MA: Pearson Education.
- SÜMER, N., GÜNDOĞDU AKTÜRK, E. ve HELVACI, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye’de yapılan çalışmalara toplu bakış. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- SWANSON, J. L. ve FOUAD, N. A. (2004). *Career theory and practice: Learning through case studies*. California: Sage Publication.

- ŞEN, A. (2017). *Kariyer karar verme güçlüklerinin duygusal zekâ ve a tipi kişilik ile ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep
- ŞEN, R. (2013). Model Belirlemesi, Örneklem Hacmi ve Tahmin Yönteminin Yapısal Eşitlik Modelleri Uyum Ölçütlerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- ŞİMŞEK Ö. F. Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Ekinoks; 2007. p.4-22.
- TABACHNICK, B. G. ve FIDELL, L. S. (2001). *Using multivariate statistics* (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- TALLIS, F., EYSENCK, M. ve MATHEWS, A. (1991). Elevated evidence requirements and worry. *Personality and Individual Differences*, 12(1):21-27. doi.org/10.1016/0191-8869(91)90128-X
- TANHAN, F. ve YILMAZ, Ü. (2017). Öğrencilerin kariyer seçimlerinde aile ve sosyal medyanın etkisinin incelenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35, 145-157
- TATLILIOĞLU, K. (2012). Okul öncesi dönemde anne-baba tutumunun çocuğun kişilik gelişimine etkisi. *TURAN-SAM*, 4(15), 83-91.
- TAVEIRA, M. D. C., SILVA, M. C., RODRIGUEZ, M. L. ve MAIA, J. (1998). Individual characteristics and career exploration in adolescents. *British Journal of Counselling and Guidance*, 26, 89–104.
- TAYLOR, K. M. (1982). An investigation of vocational indecision in college students: Correlates and moderators. *Journal of Vocational Behavior*, 21, 318-329.
- TAYLOR, K. M. ve BETZ, N. E. (1983). Applications of self-efficacy theory to the understanding and treatment of career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 22, 63-81.
- TEKİN TAYFUN, A. N. ve KORKMAZ, A. (2016). Üniversite öğrencilerinde işsizlik kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 8 (17): 534-558.

- TIEN, H. S. (2001). Career decision-making difficulties perceived by college students in Taiwan. *Bulletin of Educational Psychology*, 33, 87-98.
- TINSLEY, H. E. (1992). Career decision making and career indecision. *Journal of Vocational Behavior*, 41, 209–211.
- TİRE, Y. (2011). Ön Ergenlerde Olumlu ve Olumsuz Mükemmeliyetçilik ile Algılanan Anne-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Çukurova Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2011.
- TRICE, A. D., HUGHES, M. A., ODOM, C., WOODS, K., ve McCLELLAN, N. C. (1995). The origins of children's career aspirations: IV. Testinghypotheses from fourtheories. *The Career Development Quarterly*, 43(4), 307-322.
- TRUSTY, J. (1998). Family influences on educational expectations of late adolescents. *The Journal of Educational Research*, 91, 260-270.
- TVERSKY, A. (1972). Elimination by aspects: A theory of choice. *Psychological Review*, 79(4), 281–299.
- TYLER, L. (1953). *The works of counselor*. New York: Appleton-Century-Crofts.
- ULU, E. (2007). Lise Öğrencilerinin Kariyer İnançlarının Bazı Değişkenlere Göre Yordanması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ege Üniversitesi.
- UZUN, K. (2016). *Akademik Özyeterliğin Yordayıcıları: Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Endişe ile İlgili Olumlu İnanç ve Akademik Kontrol Odağı*. Yüksek Lisans Tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- VIGNOLI, E. (2015). Career indecision and career exploration among older French adolescents: the specific role of general trait anxiety and future school and career anxiety. *Journal of Vocational Behavior*, 89, 182–191. doi: 10.1016/j.jvb.2015.06.005.
- VIOLATO, C. ve HOLDEN, W. B. (1988). A confirmatory factor analysis of a four-factor model of adolescent concerns. *Journal of Youth and Adolescence*, 17, 101–112.
- VROOM, V.H. (1964). *Work and motivation*. New York: Wiley.

- WANG J, WANG X. (2012). Structural Equation Modeling: Applications Using Mplus: methods and applications. West Sussex: John Wiley and Sons, p.5-9.
- WATSON, Joshua C. ‘‘Rational Emotive Behavior Therapy: Origins, Constructs, and Applications ‘’ 1999: 2005 yılında ERIC veri tabanından alınmıştır.
- WHISTON, S. C. ve KELLER, B. K. (2004). The influences of the family of origin on career development: A review and analysis. *The Counseling Psychologist*, 32(4), 493-568.
- YALÇIN, S. B. (2010). *Üniversite Öğrencilerinin Duyguları İfade Edebilmelerinin Aleksitimi ve Psikolojik İhtiyaçlarına Göre İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- YEŞİLYAPRAK, B., GÜNGÖR, A., KURÇ, G. (1998). Eğitsel ve Mesleki Rehberlik. Varan Matbaacılık San. ve Tic Ltd. Şti. Ankara.
- YILMAZ ERDEM, A. (2006). Lise öğrencileri için Meslek Seçimine İlişkin Akılcı Olmayan İnançlar Ölçeği’nin geliştirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- ZYTOWSKI, D.G. (1965). Avoidance behavior in vocational motivation. *Personnel and Guidance Journal*, 43, 746–750.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://search.proquest.com/openview/394a4f6db064561cad4430881cf40ccc/1?pq-origsite=gscholar&cbl=18750&diss=y>.

<https://europepmc.org/article/med/8660011>.

<http://ilkogretim-online.org.tr/> Erişim tarihi: 29.03.2015.

<http://www.rational.org.nz/prof-docs/Intro-REBT.pdf>.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1156225>.

<http://www.ericdigests.org/1992-3/beliefs.htm> (Erişim: Aralık, 2011).

EKLER

Ek-1. Etik Kurul Onayı

T.C

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
İNSAN ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU KARARI

Etik Kurul Toplantı Tarihi	22/01/2021
Protokol No	01/21
Araştırma Başlığı	Ergenlerde Kariyer Kararı Verme Güçlüğü: Bilişsel Esneklik, Belirsizliğe Tahammülsüzlük, Akıcı Olmayan İnançlar ve Mükemmeliyetçiliğin Rolü
Araştırma Türü	Nicel-İlişkisel Tarama Yüksek Lisans Tezi
Araştırmacılar	1-Ahmet Emin ARI (Sorumlu Araştırmacı) 2-Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EŞKİSU (Tez Danışmanı)
Karar	Başvuru dosyanıza ait araştırmanız etik açıdan uygun bulunmuştur.

Not: Etik Kurul Onayı, uygulama ve/veya veri toplama için araştırmacının ilgili kurum veya kuruluşlardan izin alma sorumluluğunu ortadan kaldırmaz.

e-imzalıdır

Prof. Dr. Hüseyin Hüsnü BAHAR
İnsan Araştırmaları Etik Kurul Başkanı

Ek-2. Bilgilendirilmiş Onay Formu

Değerli Katılımcı,

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık yüksek lisans programı kapsamında yürütülen bu araştırmanın amacı lise öğrencilerinin kariyer kararı verme güçlüklerinin incelenmesidir. Bu kapsamda bilişsel esneklik, belirsizliğe tahammülsüzlük, akılcı olmayan inançlar ve mükemmeliyetçilik değişkenleri ile kariyer kararı verme güçlükleri arasındaki ilişki incelenecektir. Çalışmaya katılmak tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bunun için sizden yaklaşık 15 dakika ayırmanız beklenmektedir. Yaşınızın 18 yaş altında olması durumunda, yasal temsilcilerinizin onamı/onayı ile çalışmaya katılabilirsiniz. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle cevaplamanızdır. Araştırma kapsamında uygulanan soru maddelerine vereceğiniz cevaplar sadece araştırma kapsamında bilimsel çalışmalar için kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Lütfen hiçbir soruyu boş bırakmayınız. Araştırmaya olan katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

Ek-3: Kişisel Bilgi Formu

Değerli Katılımcı,

Araştırma kapsamında uygulanan ölçeklere vereceğiniz cevaplar sadece araştırma kapsamında bilimsel çalışmalar için kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Bu ölçeklerden elde edilen veriler bireysel kimlik bilgileri paylaşılmadan değerlendirilecektir. Bu yüzden ölçeğin üzerine isminizi belirtmemeniz gerekmektedir. Araştırmanın doğru sonuçlar verebilmesi için ölçeklerdeki maddeleri doğru ve samimi bir şekilde yanıtlayınız. Hiçbir soruyu boş bırakmayınız. Araştırmaya olan katkılarınızdan dolayı teşekkür ederim.

1. Cinsiyet: K () E ()

2. Sınıf Düzeyi: 9 () 10 () 11 () 12 ()

3. Yaşınız:

4. Okul türü: Fen Lisesi ()

Anadolu Lisesi ()

Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ()

Spor Lisesi ()

İmam Hatip Lisesi ()

Diğer ()

5. Akademik Not Ortalamanız:

6. İlerde olmak istediğiniz mesleği belirlediniz mi?

Evet () Hayır () Kararsızım ()

Ek-4: Mesleki Karar Verme Güçlükleri Ölçeği Örnek Maddeler

Bu ölçeğin amacı mesleki karar verme sürecinizle ilgili karar verme güçlüklerinizi belirlemeyi hedeflemektedir. Aşağıdaki her bir ifadenin karşısındaki size en uygun seçeneği işaretleyiniz.

	Bana hiç uygun değil	Bana pek uygun değil	Bana biraz uygun	Bana uygun	Bana çok uygun
1. Bir meslek seçmem gerektiğini biliyorum, fakat bugünlerde içimde bir meslek seçme isteği yok.	()	()	()	()	()
2. İş insan hayatındaki en önemli şey değildir, bu yüzden meslek seçimi beni çok rahatsız etmiyor.	()	()	()	()	()
3. Bana en uygun mesleğin ne olduğunu zaman göstereceği için şimdi bir meslek seçmek zorunda olmadığımı inanıyorum.	()	()	()	()	()
4. Çoğunlukla karar vermek benim için zordur.	()	()	()	()	()
5. Çoğunlukla kararlarımı bu konuda uzman ya da güvendiğim kişilerin onaylamalarına veya desteklemelerine ihtiyaç duyarım.	()	()	()	()	()

Ek-5: Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği Örnek Maddeler

Yönerge: Aşağıda kişilik özellik ve davranışlarına ilişkin bir dizi ifade bulunmaktadır. Her ifadeyi dikkatle okuduktan sonra o görüşe ne kadar katıldığınızı belirtiniz. Sizi en iyi yansıttığını düşündüğünüz seçeneği yuvarlak içine alınız.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Ebeveynlerim benim için çok yüksek standartlar belirler.	()	()	()	()	()
2. Düzen (plan) benim için çok önemlidir.	()	()	()	()	()
3. Çocukken, bir şeyi mükemmel olarak gerçekleştirmediğimde cezalandırıldım.	()	()	()	()	()
4. Kendim için en yüksek standartları belirlemezsem, muhtemelen ikinci sınıf bir insan olurum.	()	()	()	()	()
5. Ebeveynlerim hatalarımı asla anlamaya çalışmadılar.	()	()	()	()	()
6. Yaptığım her şeyde tam anlamıyla yeterli olmak benim için çok önemlidir.	()	()	()	()	()

Ek-6: Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği (BTÖ-12) Örnek Maddeler

Lütfen aşağıdaki maddelerin karşısında bulunan ve maddelere ne kadar katıldığınızı gösteren sayılardan size en uygun olanını işaretleyiniz. (1) Bana hiç uygun değil, (2) Bana çok az uygun, (3) Bana biraz uygun, (4) Bana çok uygun ve (5) Bana tamamen uygun anlamına gelmektedir.					
1. Beklenmedik olaylar canımı çok sıkar.	()	()	()	()	()
2. Bir durumda ihtiyacım olan tüm bilgilere sahip değilsem sinirlerim bozulur.	()	()	()	()	()
3. İnsan beklenmedik olaylardan (sürprizlerden) kaçınmak için daima ileriye bakmalıdır.	()	()	()	()	()

Ek-7: Meslek Seçimine İlişkin Düşünceler Ölçeği Örnek Maddeler

Sevgili öğrenciler,

Lütfen her bir cümleyi dikkatle okuyup, bu fikirlere ne derece katıldığınızı/katılmadığınızı ilgili seçeneğin altındaki parantezin içine (X) işareti koyarak belirtiniz. Okuduğunuz her bir cümle için tek bir işaretleme yapınız.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Bir meslekten hoşlanıyorsam o mesleği mutlaka iyi yaparım.	()	()	()	()	()
2. İnsan mesleğini tesadüfen seçer.	()	()	()	()	()
3. Başarılı insan; yüksek gelirli ve saygın bir mesleği olan kişidir.	()	()	()	()	()
4. Kızların seçebileceği çok az meslek var.	()	()	()	()	()
5. Çevremde meslek seçimi konusunda ne yapacağını bilmeyen bir tek ben varım.	()	()	()	()	()
6. Bir mesleğe girmeden önce o meslek hakkında her şeyi bilmek gerekir.	()	()	()	()	()